

Srebrenica: een 'veilig' gebied

Deelstudie

Berichtgeving op tv

Good guys en bad guys in woord en beeld

Een onderzoek naar de berichtgeving in NOS- en RTL4-journaal over het conflict in voormalig Joegoslavië van januari tot augustus 1995

Otto Scholten

Nel Ruigrok

Pieter Heerma

Inhoudsopgave

- 1 De berichtgeving over Joegoslavië in de nieuwsbulletins van januari tot augustus 1995**
 - 1.1 Inleiding
 - 1.2 De berichtgeving in de nieuwsbulletins van NOS en RTL4
 - 1.3 De berichtgeving in NOS- en RTL4-journaal vergeleken
 - 1.4 Betrokkenen in het nieuws
 - 1.4.1 Betrokkenen in het nieuws vermeld als bron van nieuws over het conflict
 - 1.4.2 Betrokkenen in het nieuws vermeld als handelende actor in het conflict
 - 1.4.3 Betrokkenen in het nieuws vermeld als onderwerp van gesprek in het conflict
 - 1.5 Thema's in het nieuws

- 2 Oorlog in beeld: de berichtgeving over het strijdtoneel**
 - 2.1 Inleiding
 - 2.2 De gewapende strijd in de berichtgeving van de journaals
 - 2.3 Interne strijdende partijen en de burgerbevolking
 - 2.4 Niet gespecificeerde uitspraken over het verloop van de oorlog
 - 2.5 Agressie van strijdende partijen tegen VN-militairen
 - 2.6 Enkele conclusies

- 3 Sleutelwoorden in de berichtgeving over het conflict in voormalig Joegoslavië in 1995**
 - 3.1 Inleiding
 - 3.2 Sleutelwoorden in de berichtgeving over Joegoslavië in 1995
 - 3.3 Het gebruik van sleutelwoorden in de maand juli 1995
 - 3.4 Gebruik van sleutelwoorden niet gekoppeld aan interne actoren
 - 3.5 Gebruik van sleutelwoorden gekoppeld aan interne actoren
 - 3.6 Sleutelwoorden en Nederlandse actoren

- 4 Diplomatieke interventie**
 - 4.1 Inleiding
 - 4.2 Diplomatieke thema's in het nieuws
 - 4.2.1 Diplomatieke interventie in het NOS- en RTL4-journaal
 - 4.3 Diplomatieke interventie niet gekoppeld aan een actor
 - 4.4 Diplomatieke interventie gekoppeld aan een actor
 - 4.4.1 Interne actoren over diplomatieke interventie
 - 4.4.2 Externe actoren over diplomatieke interventie
 - 4.4.3 Nederlandse actoren over diplomatieke interventie
 - 4.5 Interne en externe actoren en de onderlinge verhoudingen
 - 4.6 Enkele conclusies

- 5 Militaire interventie**
 - 5.1 Inleiding
 - 5.2 Militaire thema's in het nieuws
 - 5.2.1 Militaire interventie in het NOS- en RTL4-journaal
 - 5.3 Militaire interventie niet gekoppeld aan een actor
 - 5.3.1 Berichtgeving over mogelijke gevolgen van militaire interventie
 - 5.3.2 Werkelijkheidsuitspraken over militaire interventie
 - 5.4 Opvattingen van actoren over militaire interventie
 - 5.4.1 Opvattingen van externe actoren
 - 5.4.2 Opvattingen van Nederlandse actoren

- 6 Humanitaire en volkenrechtelijke interventie**
 - 6.1 Inleiding
 - 6.2 Humanitaire thema's in het nieuws
 - 6.2.1 Humanitaire interventie in NOS- en RTL4-journaal
 - 6.2.2 De situatie van de burgerbevolking
 - 6.2.3 Interne actoren en humanitaire interventie
 - 6.3 Volkenrechtelijke thema's in het nieuws
 - 6.3.1 Externe actoren en volkenrechtelijke interventie
 - 6.4 Enkele conclusies

- 7 **De berichtgeving over de val van Srebrenica**
- 7.1 Inleiding
- 7.2 De berichtgeving tijdens de aanloop naar de val Srebrenica: 6 tot en met 10 juli 1995
- 7.3 De berichtgeving over de val van Srebrenica: 11 tot en met 16 juli 1995
- 7.4 De berichtgeving in de week na de val van Srebrenica: 17 tot en met 23 juli 1995
- 7.5 Dutchbat terug in Nederland: de berichtgeving 23 tot en met 29 juli 1995

1. De berichtgeving over Joegoslavië in de nieuwsbulletins van januari tot augustus 1995

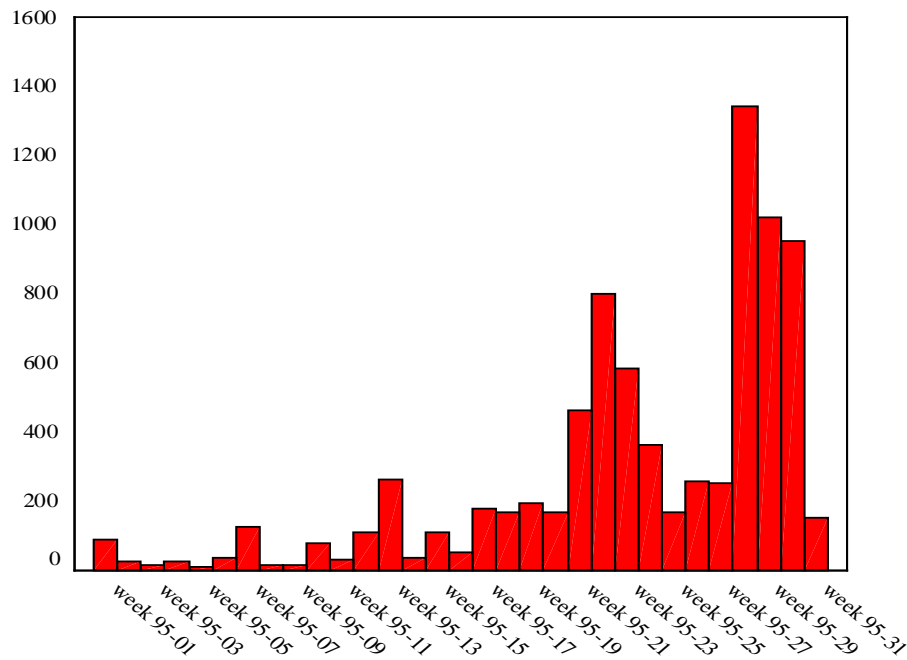
1.1 Inleiding

In het onderzoek over 1995 hebben we naast vier landelijke dagbladen (*De Telegraaf*, *de Volkskrant*, *NRC Handelsblad*, *Trouw*) ook de journaals van de NOS (20.00 uur) en van RTL4 (19.30 uur) betrokken. Bij de analyse van de berichtgeving in de journaals hebben we ons geconcentreerd op de tekst. Uiteraard spelen beelden een grote rol in de berichtgeving van beide journaals en kunnen ze een grote invloed hebben op het publiek. Dat gegeven maakt analyse van het beeldmateriaal op zijn minst zeer wenselijk. Ondanks de onderkende wenselijkheid, hebben we een dergelijke analyse achterwege gelaten. De combinatie van enerzijds de omvang van het materiaal (424 uitzendingen) en anderzijds het gegeven dat analyse van beeldmateriaal een zeer complex en ambigu proces is, maken het namelijk vrijwel onmogelijk het beeldmateriaal systematisch te analyseren. Hier en daar zullen we verwijzen naar beelden om het betoog te illustreren. We beperken ons verder tot de 'hoofd'journaals, het *NOS-journaal* van 20.00 uur en het *RTL4-journaal* van 19.30 uur. Van het *NOS-journaal* is een complete verzameling uitzendingen aanwezig, van het *RTL4-journaal* helaas niet. Voor de analyse van het *RTL4-journaal* hebben we gebruik gemaakt van de verzameling bijdragen over voormalig Joegoslavië gemaakt door de veruit belangrijkste verslaggever over dit onderwerp, Willem Lust. Die verzameling is vrijwel compleet, met de nadruk op vrijwel: het is niet bekend welke uitzendingen/bijdragen ontbreken. De gesproken teksten uit de journaaluitzendingen zijn op dezelfde wijze gecodeerd als bij de dagbladen gebeurd is. Dat maakt een vergelijking tussen de journaals en de dagbladen mogelijk.

1.2 De berichtgeving in de nieuwsbulletins van NOS en RTL4

In de periode van 1 januari tot en met 31 juli 1995 hebben de journaals in 204 bijdragen aandacht besteed aan Joegoslavië. Die 204 bijdragen leveren in totaal 8114 relevante uitspraken op. Net als bij de dagbladen gaat er in 1995 weliswaar geen week voorbij zonder aandacht voor het conflict in voormalig Joegoslavië, maar sterker nog dan bij de dagbladen is de aandacht geconcentreerd in de maand juli 1995 (zie grafiek en tabel 1.1)

Grafiek 1.1 Totaal aantal uitspraken over conflict in voormalig Joegoslavië, uitgesplitst per week

Zoals gezegd: er gaat geen week voorbij zonder nieuws over en uit Bosnië. Uit grafiek 1.1 valt in één oogopslag af te leiden dat tot week 17, de laatste week van april 1995, de aandacht voor het conflict in voormalig Joegoslavië, heel gering is. Met als uitzondering een plotselinge opleving in de belangstelling voor ‘Joegoslavië’ in week 13 (27 maart tot en met 2 april 1995). Op 27 en 28 maart zendt RTL4 een item uit waarin de gevechten rond de beschermde moslimenclaves, waaronder Srebrenica, centraal staan. Op 27 maart dreigen de VN met luchtaanvallen tegen de Bosnische Serviërs ter bescherming van deze veilige gebieden. Het *NOS-journaal* meldt 30 maart 1995 dat een Nederlandse soldaat is omgekomen in Bosnië. De volgende dag melden beide journaals dat het stoffelijk overschot van de omgekomen militair is overgevlogen naar Nederland. Zaterdag 1 april besteedt het *NOS-journaal* aandacht aan het feit dat de Veiligheidsraad een resolutie heeft aangenomen die inhoudt dat het VN-mandaat in Kroatië verlengd wordt. Kroatië ging pas vlak voor het aflopen van het mandaat akkoord met verlenging. Na het wegebben van de spanning rond het al dan niet verlengen van het VN-mandaat, zakt de aandacht voor het conflict in voormalig Joegoslavië prompt weer in, om pas in week 17 weer wat toe te nemen.

In de weken 21 (NAVO voert luchtacties uit tegen de Bosnische Serviërs) en 22 (Bosnische Serviërs beantwoorden de luchtacties met het gijzelen van honderden VN-medewerkers) zien we de volgende piek in de aandacht voor ‘Joegoslavië’. Vanaf week 21 tot en met 31 juli 1995 wordt in één (N=12) of in beide (N=60) journaals dagelijks aandacht besteed aan nieuws over en/of uit Bosnië. Vooral in week 28 (val van Srebrenica) besteden de journaals veel aandacht aan de gebeurtenissen in voormalig Joegoslavië. Het inzakken van de aandacht in week 31 is puur bedrog: het onderzoek loopt tot en met 31 juli 1995, week 31 telt daardoor slechts één dag.

Vergelijken we aandachtsverdeling in de beide journaals over de onderzochte periode met de aandachtsverdeling in de dagbladen, dan zien we dat de journaals zich nog sterker concentreren op berichtgeving over de val van Srebrenica en de nasleep daarvan dan de

dagbladen: de maand juli is goed voor bijna vijfenveertig (RTL4) tot bijna vijftig (NOS) procent van de aandacht die de verschillende media aan het conflict in voormalig Joegoslavië besteden (zie tabel 1.1).

Tabel 1.1 Aandacht voor het conflict in voormalig Joegoslavië in journaals en dagbladen per maand

	<i>NOS-journaal</i>		<i>RTL4-journaal</i>		<i>Totaal journaals</i>		<i>Totaal dagbladen</i>	
	<i>N</i>	<i>In %*</i>	<i>N</i>	<i>In %*</i>	<i>N</i>	<i>In %*</i>	<i>N</i>	<i>In %*</i>
Januari 1995	45	1,0	125	3,5	170	2,1	2031	6,3
Februari 1995	58	1,3	120	3,4	178	2,2	1929	6,0
Maart 1995	167	3,7	261	7,3	428	5,3	2669	8,3
April 1995	313	6,9	140	3,9	453	5,6	2033	6,3
Periode I: sluimerende belangstelling	583	12,9	646	18,1	1229	15,2	8662	26,9
Mei 1995	815	18,0	559	15,6	1374	16,9	6258	19,4
Juni 1995	958	21,1	786	22,0	1744	21,5	5665	17,5
Periode II: oplevende belangstelling	1773	39,1	1345	37,6	3118	38,5	11923	36,9
Juli 1995	2181	48,1	1586	44,3	3767	46,4	11818	36,6
Totaal	4537	100,0	3577	100,0	8114	100,0	32304	100,0

* in percentages van het totaal aantal uitspraken in betreffende medium

In de eerste vier maanden - de periode van de 'sluimerende belangstelling' - bericht RTL4 iets meer over de gebeurtenissen in Bosnië dan de NOS, daarna is het precies omgekeerd. Over de onderzochte periode als geheel resulteert dat in een (zeer) sterke concentratie van de aandacht voor het conflict in Joegoslavië in de maand juli 1995.

Anders geformuleerd: nog sterker dan in de dagbladen zien we bij de beide journaals drie perioden. Van januari tot en met april de periode van 'sluimerende belangstelling', in mei en juni die van 'oplevende belangstelling' en tenslotte juli 1995, de maand waarin de belangstelling ongekend groot is. Het meest duidelijk en helder komt dat naar voren in het aantal uitspraken per dag (N-dag). In juli ligt dat voor de journaals ruim veertien (NOS) respectievelijk ruim negen (RTL4) keer zo hoog als in de maanden van de 'sluimerende belangstelling'. Ter vergelijking: voor de afzonderlijke dagbladen ligt het aantal uitspraken per dag in juli ruim vier (NRC Handelsblad) tot acht (Trouw) keer zo hoog als in de maanden van de 'sluimerende belangstelling' (zie tabel 1.2).

Tabel 1.2 Aandacht voor het conflict in voormalig Joegoslavië in journaals en dagbladen, uitgesplitst naar periode

	<i>Januari tot en met april 1995</i>		<i>Mei en juni 1995</i>		<i>Juli 1995</i>	
	<i>N</i>	<i>N-dag</i>	<i>N</i>	<i>N-dag</i>	<i>N</i>	<i>N-dag</i>
NOS-journaal	583	4,9	1773	29,1	2181	70,4
RTL4-journaal	646	5,4	1345	22,0	1586	51,2
Journaals als geheel	1129	9,4	3118	51,1	3767	121,5
De Volkskrant	2848	23,7	3513	57,6	3126	100,8
NRC Handelsblad	2897	24,1	3546	58,1	3076	99,2
Trouw	1684	14,0	2558	41,9	3520	113,5
De Telegraaf	1233	10,3	2306	37,8	2096	67,6
Dagbladen als geheel	8662	72,2	11923	195,5	11818	393,9

* gemiddeld aantal uitspraken over conflict in Joegoslavië per dag (nb: zowel voor dagbladen als voor journaals is uitgegaan van zeven dagen per week)

Uit de gegevens in deze twee tabellen valt af te leiden dat de journaals meer aandacht aan het conflict in voormalig Joegoslavië gaan besteden zodra er een duidelijk Nederlands belang in het geding is. Voor het *NOS-journaal* geldt dat nog sterker dan voor het *RTL4-journaal*. Natuurlijk is die toenemende aandacht ook in de verschillende dagbladen waar te nemen, maar daar is de lijn omhoog bij lange na niet zo steil. In tegenstelling tot de journaals, blijven de dagbladen ook in tijden dat het Nederlandse belang hooguit op de achtergrond speelt, met grote regelmaat aandacht besteden aan het conflict. De aanwezigheid van eigen correspondenten in de regio in combinatie met de continue stroom nieuwsberichten die de verschillende persbureaus leveren, maken het voor de geschreven media in vergelijking met het medium televisie relatief eenvoudig met bijna dagelijkse regelmaat te schrijven over wat zich en rond Bosnië afspeelt. De twee journaals hebben niet permanent een eigen verslaggever in de regio. En of gebeurtenissen tot nieuws verheven worden, hangt nu eenmaal deels af van die aanwezigheid.

Dat de berichtgeving over het conflict in voormalig Joegoslavië in de journaals nog sterker geconcentreerd is in een beperkte periode dan in de dagbladen, wordt bevestigd als we in plaats van een indeling in drie perioden, uitgaan van de vijf weken waarin zowel dagbladen als journaals de meeste aandacht aan dit onderwerp besteden. Dat zijn de weken 22, 23, 28, 29 en 30 (zie tabel 1.3).

Tabel 1.3 De aandacht voor het conflict in voormalig Joegoslavië tijdens een aantal weken, uitgesplitst naar medium

<i>Week en gebeurtenis</i>	<i>NOS*</i>	<i>RTL4</i>	<i>Totaal journaals</i>	<i>Totaal kranten</i>
22: NAVO-luchtacties	8,9	11,0	9,9	9,1
23: VN-personeel gegijzeld	7,1	7,3	7,2	4,7
28: Srebrenica valt	17,3	15,3	16,5	11,9
29: nasleep van val Srebrenica	13,1	11,7	12,6	11,5
30: Dutchbat terug in Nederland	12,1	11,2	11,8	9,8
Totaal generaal	58,5	56,5	58,0	47,0

* in percentages; percentagebasis: totaal aantal uitspraken over conflict in Joegoslavië in betreffende medium in de periode januari tot en met juli 1995

Kortom: in beide journaals samengerekend wordt 58% van alle aandacht voor het conflict in Joegoslavië gerealiseerd in vijf van de dertig weken, in de dagbladen als geheel is dat aanzienlijk lager, te weten 47%. Het verschil tussen journaals en dagbladen is het grootst in de week dat Srebrenica valt: de berichtgeving over het conflict in voormalig Joegoslavië is bij het *NOS* (ruim zeventien procent) en *RTL4-journaal* (ruim vijftien procent) sterker geconcentreerd in deze week dan bij de dagbladen (bijna twaalf procent). In de praktijk komt het er op neer dat in deze week voor de journaals 'Srebrenica' bijna het enige onderwerp in het nieuws is.

1.3 De berichtgeving in NOS- en RTL4-journaal vergeleken

Wat de omvang van de berichtgeving over het conflict in voormalig Joegoslavië betreft, zijn drie indicatoren van belang:

- Aantal items gewijd aan het conflict;
- Aantal uitspraken over het conflict;
- Tijd besteed aan het conflict.

Wat de eerste indicator betreft, ontlopen de beide bulletins elkaar nauwelijks, wat de twee andere betreft zijn de verschillen tamelijk groot (zie tabel 1.4).

Tabel 1.4 Omvang van de berichtgeving over het conflict in voormalig Joegoslavië in *NOS*- en *RTL4-journaal*

	<i>Aantal items</i>		<i>Aantal uitspraken</i>		<i>Aantal uitspraken per item</i>	<i>Tijdsduur</i>			
	<i>N</i>	<i>In %*</i>	<i>N</i>	<i>In %*</i>		<i>In seconden</i>	<i>In uren</i>	<i>In %*</i>	<i>gemiddeld</i>
NOS	100	49,0	4537	55,9	45,4	34501	9:35:01	61,2	345
RTL4	104	51,0	3577	44,1	34,4	21859	6:04:19	38,8	210
Totaal	204	100,0	8114	100,0	39,8	56360	15:39:20	100,0	276

*in percentage van totaal aantal items/uitspraken/uren

In de onderzochte periode (zeven maanden, 212 dagen) is 'voormalig Joegoslavië' in 204 journaals in het nieuws. *NOS*- en *RTL4-journaal* ontlopen elkaar op dit punt nauwelijks. Wat aantal uitspraken en tijdsduur betreft ligt dat anders. Het *NOS-journaal* bevat duidelijk meer uitspraken dan het *RTL4-journaal* en wat tijdsduur betreft is het verschil nog iets groter. Dat leidt tot de conclusie dat beide journaals weliswaar even vaak over het conflict in voormalig Joegoslavië berichten, maar dat het *NOS-journaal* dat uitvoeriger doet: het bevat meer uitspraken (per uitzending gemiddeld 11 meer dan het *RTL4-journaal*) en het besteedt meer tijd aan dit onderwerp (gemiddeld 5.45 minuten tegen gemiddeld 3.30 minuten in het *RTL4-journaal*).

De concentratie in een beperkt aantal weken die we in de vorige paragraaf signaleerden, zien we ook weer optreden als we kijken naar de tijd die besteed wordt aan berichtgeving over het conflict in voormalig Joegoslavië (zie tabel 1.5)

Tabel 1.5 Aantal items in en tijdsduur van de items in *NOS*- en *RTL4-journaal*, uitgesplitst naar periode

<i>Periode</i>	<i>Items</i>		<i>Tijdsduur *</i>		<i>Gemiddelde tijdsduur **</i>	
	<i>NOS</i>	<i>RTL4</i>	<i>NOS</i>	<i>RTL4</i>	<i>NOS</i>	<i>RTL4</i>
Januari-april 1995	26	37	55.01	48.35	2.07	1.19
Mei-juni 1995	46	37	3.32.27	1.59.54	4.37	3.14
Juli 1995	28	30	5.07.33	3.15.50	10.59	6.32
Januari-juli 1995	100	104	9.15.01	6.04.19	5.45	3.30

* in uren, minuten en seconden

** in minuten en seconden

Het patroon is exact hetzelfde als we eerder gezien hebben in de tabellen 1.1 en 1.2 die uitgaan van het aantal uitspraken per periode: de totale tijdsduur en de gemiddelde tijdsduur per item lopen fors op naarmate het jaar verstrijkt. In de maand juli besteedt het *NOS-journaal* ruim vijf keer zo veel tijd (om precies te zijn: 5.6) aan het conflict in voormalig Joegoslavië als in de maanden januari tot en met april gezamenlijk, voor het *RTL4-journaal* is deze factor precies vier. De gemiddelde tijdsduur gaat bij het *NOS-journaal* omhoog van iets meer dan twee minuten in de periode januari/april naar elf minuten in juli 1995, bij het *RTL4-journaal* van ruim 1 naar ruim zes minuten.

Dat het aantal uitspraken per uitzending en de tijdsduur bijna even sterk stijgen is uiteraard geen verrassing: hoe meer tijd besteed wordt aan het onderwerp 'Joegoslavië', des te meer gelegenheid om relevante uitspraken uit te zenden de uitzending (zie tabel 1.6).

Tabel 1.6 Aandacht in de televisiebulletins per periode in uitspraken en tijdsduur

<i>Periode</i>	<i>Aantal items</i>	<i>Gemiddeld aantal uitspraken per uitzending</i>	<i>Gemiddelde tijdsduur *</i>	<i>Uitspraken dichtheid**</i>
Januari/april 1995	63	19,5	1.39	1/6,5
Mei/juni 1995	83	37,6	4.00	1/6,4
Juli 1995	58	64,7	8.41	1/8,0
Totaal	204	39,8	4.36	1/7,0
Totaal NOS-journaal	100	45,4	5.45	1/7,6
Totaal RTL-4journaal	104	34,4	3.30	1/6,1

* in minuten en seconden

** aantal uitspraken in relatie tot tijdsduur van het onderwerp uitgedrukt in aantal uitspraken per seconde

In juli 1995 blijkt de uitsprakendichtheid het laagst: een op de 8 seconden. Dit zou er op kunnen duiden dat in juli 1995 meer gebruik gemaakt is van beeldmateriaal zonder begeleidende tekst dan in de maanden daarvoor. De beide journaals lopen niet alleen wat betreft aantal uitspraken en tijdsduur behoorlijk uitéén, ook wat betreft uitsprakendichtheid zien we een tamelijk groot verschil. Het *NOS-journaal* bevat om de 7,6 seconde een relevante uitspraak, het *RTL4-journaal* om de 6,1 seconde. Anders gezegd: de informatiedichtheid van de gesproken tekst is in het *RTL4-journaal* hoger dan in het *NOS-journaal*

1.4 Betrokkenen in het nieuws

Behalve de omvang van de berichtgeving over het conflict in voormalig Joegoslavië, is uiteraard de verdeling van de aandacht over de verschillende betrokken partijen van belang voor het beeld dat media van het conflict schetsen. Welke actoren komen hoe vaak en op welke wijze in het nieuws? Welke thema's komen in het nieuws in welke verhouding aan bod? De gesproken tekst in de journaals is op dezelfde wijze gecodeerd als de berichtgeving in de dagbladen. Bij het conflict betrokken partijen kunnen in drie rollen in het nieuws voorkomen:

- betrokkenen worden vermeld als bron van nieuws over het conflict in voormalig Joegoslavië;
- betrokkenen worden vermeld als daadwerkelijk handelende persoon of instelling (actor) in het conflict;
- betrokkenen worden vermeld als onderwerp waartegen een actie of een mening is gericht.

Verder maken we ten aanzien van betrokkenen nog onderscheid naar geografische herkomst. Bijna tweehonderd verschillende personen, instellingen en organisaties zijn blijkens de berichtgeving in de loop van 1995 betrokken bij het conflict in en rond Joegoslavië. We onderscheiden drie hoofdcategorieën, te weten interne, externe en Nederlandse betrokkenen.

- interne betrokkenen
- personen of instellingen afkomstig uit dan wel gevestigd in (voormalig) Joegoslavië;
- externe betrokkenen
- personen of instellingen niet Nederland vertegenwoordigend (politieke, militaire en diplomatieke vertegenwoordigers van internationale en supranationale instellingen en van

- andere landen dan Nederland alsmede woordvoerders van overige organisaties);
- Nederlandse betrokkenen
personen of instellingen uit politieke, militaire, diplomatieke, kerkelijke kring alsmede (zeggelieden van) vredesorganisaties uit Nederland.

1.4.1 Betrokkenen in het nieuws vermeld als bron van nieuws over het conflict

In de berichtgeving van de journaals komen 3263 uitspraken voor waarin bij het conflict betrokkenen als bron vermeld worden. Nederlandse actoren worden het meest als bron genoemd (41,6%), gevolgd door externe (39,6%) en interne actoren (18,8%) (zie tabel 1.7).

Tabel 1.7 Betrokkenen vermeld als bron, uitgesplitst naar type betrokkenen en naar medium

	NOS-journaal		RTL4-journaal		Journaals samen		Minst genoemd in		Meest genoemd in	
	N	in %*	N	in %*	N	in %**	N	in %*	N	in %*
Interne actoren	325	17,3	289	20,9	614	18,8	TEL	22,9	NRC	27,4
Externe actoren	803	42,8	489	35,3	1292	39,6	TEL	41,8	VK	48,8
Nederlandse actoren	749	39,9	608	43,9	1357	41,6	NRC	24,5	TEL	35,3
Totaal	1877	100,0	1352	100,0	3263	100,0				

* in percentages van totaal aantal keren dat betreffende journaal respectievelijk krant een bron vermeldt

** in percentages van totaal aantal keren dat journaals samen een bron vermelden

De beide journaals blijken Nederlandse actoren (veel) vaker als bron te gebruiken dan de onderzochte dagbladen doen. Dat geldt voor het *RTL4-journaal* nog weer sterker dan voor het *NOS-journaal*.

- Nederlandse actoren worden vooral in het *RTL4-journaal* (43,9%) vaak als bron van nieuws genoemd; in het *NOS-journaal* is dat vier van de tien keer het geval; de hoogste score bij de dagbladen vinden we in *De Telegraaf* (35,3%);
- Externe actoren worden in het *RTL4-journaal* (35,3%) opmerkelijk weinig gebruikt als bron van nieuws; in het *NOS-journaal* ligt dat cijfer op 42,8%, iets hoger dan het laagste percentage dat we bij de dagbladen gevonden hebben (*De Telegraaf*, 41,8%);
- Interne actoren worden in het *NOS-journaal* relatief weinig als bron vermeld (17,3%), in het *RTL4-journaal* ligt dat cijfer op 20,9%, iets beneden het laagste percentage dat we bij de dagbladen gevonden hebben (*De Telegraaf*, 22,9%).

De conclusie is onontkoombaar: vergeleken met de onderzochte dagbladen vermelden de journaals aanzienlijk vaker Nederlandse actoren als bron van nieuws over het conflict in voormalig Joegoslavië dan de dagbladen.

1.4.2 Betrokkenen in het nieuws vermeld als handelende actor in het conflict

Betrokkenen bij het conflict kunnen in de berichtgeving ook voorkomen als daadwerkelijk handelende actor. Dat wil zeggen: als partij die een (krijgs)handeling uitvoert dan wel een opvatting ventileert betrekking hebbend op het conflict. Hierbij hoeft de actor zelf niet aan het woord te zijn, in een (groot) aantal gevallen betreft het handelingen of opvattingen die in de berichtgeving worden toegeschreven aan een bepaalde actor. De interne actoren vormen hier veruit de belangrijkste categorie (zie tabel 1.8).

Tabel 1.8 Betrokkenen vermeld als handelende actoren in het conflict, uitgesplitst naar herkomst actor en naar medium

	NOS-journaal		RTL4-journaal		Journaals samen		Minst genoemd in		Meest genoemd in	
	N	In %*	N	In %*	N	In %**	N	In %*	N	In %*
Interne actoren	1211	44,4	985	47,5	2196	45,8	TEL	44,3	VK	53,4

Externe actoren	902	33,1	643	31,0	1545	32,2	TEL	31,6	NRC	34,4
Nederlandse actoren	614	22,5	445	21,5	1059	22,1	VK	12,5	TEL	24,1
Totaal	2727	100,0	2073	100,0	4800	100,0				

* in percentages van totaal aantal keren dat betreffende journaal respectievelijk krant actoren noemt

** in percentages van totaal aantal keren dat journaals samen actoren noemt

De verdeling over de drie categorieën actoren (interne, externe, Nederlandse) wijkt in de journaals nauwelijks af van wat we gevonden hebben bij de onderzochte dagbladen.

- Interne actoren worden het meest opgevoerd als daadwerkelijk handelende actor; de twee journaals ontlopen elkaar niet veel en zitten wat bandbreedte betreft tussen het laagste en het hoogste percentage zoals gevonden bij de dagbladen;
- Voor externe actoren geldt vrijwel hetzelfde als voor interne actoren;
- Wat Nederlandse actoren betreft: ook hier zijn de verschillen niet groot, de scores voor beide journaals liggen iets onder de hoogste score van de dagbladen (*De Telegraaf*, 24,5%).

Kortom: gaat het om betrokkenen in het nieuws in de hoedanigheid van daadwerkelijk handelende actoren, dan zijn interne actoren zowel in de journaals als in de dagbladen de belangrijkste categorie actoren en wijkt de verdeling over de drie typen actoren in de journaals nauwelijks af van de verdeling in de dagbladen.

1.4.3 Betrokkenen in het nieuws vermeld als onderwerp van gesprek in het conflict

Behalve als bron en als actor, kunnen betrokkenen ook als onderwerp van gesprek voorkomen in de berichtgeving over het conflict in voormalig Joegoslavië. Dat doet zich voor als bericht wordt over een (militaire) actie of een stellingname gericht tegen een partij in het conflict. Als bericht wordt over een standpunt dat een actor in het conflict inneemt, hebben we doorgaans te maken met een evaluerende uitspraak over een betrokken partij door die actor (zie tabel 1.9).

Tabel 1.9 Betrokkenen vermeld als onderwerp van gesprek uitgesplitst naar type betrokkene en naar medium

	<i>NOS-journaal</i>		<i>RTL4-journaal</i>		<i>Journaals samen</i>		<i>Minst genoemd in</i>		<i>Meest genoemd in</i>	
	<i>N</i>	<i>In %*</i>	<i>N</i>	<i>In %*</i>	<i>N</i>	<i>In %**</i>	<i>N</i>	<i>In %*</i>	<i>N</i>	<i>In %*</i>
Interne actoren	893	49,1	671	45,3	1564	48,2	TEL	47,6	VK	57,2
Externe actoren	418	23,0	313	22,7	731	22,5	TEL	21,9	VK	27,7
Nederlandse actoren	506	27,8	442	32,0	948	29,2	VK	15,1	TEL	30,5
Totaal	1817	100,0	1426	100,0	3286	100,0				

* in percentages van totaal aantal keren dat betreffende journaal respectievelijk krant een actor vermelden als onderwerp van gesprek

** in percentages van totaal aantal keren dat journaals samen een actor vermelden als onderwerp van gesprek

De vraag ‘waarover spraken zij?’, wordt door journaals en dagbladen tot op grote hoogte éénduidig beantwoord: het gaat vooral over de interne actoren.

- Interne actoren zijn in het *RTL4-journaal* minder vaak onderwerp van gesprek dan in het *NOS-journaal* en iets minder vaak dan in het dagblad met de laagste score op dit punt (*De Telegraaf*, 47,6%);
- Externe actoren zijn in beide journaals even vaak en in vergelijking met de dagbladen iets vaker onderwerp van gesprek dan de krant met de laagste score op dit punt (*De Telegraaf*, 21,9%);

- Nederlandse actoren zijn in het *RTL4-journaal* wat vaker onderwerp van gesprek dan in het *NOS-journaal*; in het *RTL4-journaal* zijn ze iets vaker, in het *NOS-journaal* iets minder vaak onderwerp van gesprek dan in de krant met de hoogste score (*De Telegraaf*, 30,5%).

Samenvattend: betrokkenen kunnen in drie hoedanigheden voorkomen in het nieuws: als bron, als handelende actor en als onderwerp van gesprek. De twee journaals zijn duidelijk sterker op Nederlandse actoren georiënteerd dan de onderzochte dagbladen: ze scoren hoger dan het dagblad met het hoogste percentage Nederlandse actoren of komen daar dicht bij in de buurt. Ze vertonen verreweg de meeste gelijkennis met het patroon in het dagblad *De Telegraaf*:

- Betrokkenen als bron: aandeel Nederlandse actoren
NOS-journaal 39,9%, *RTL4-journaal* 43,9%; *De Telegraaf* 35,3% (hoogste percentage), *NRC Handelsblad* 24,5% (laagste percentage);
- Betrokkenen als handelende actoren: aandeel Nederlandse actoren
NOS-journaal 22,5%, *RTL4-journaal* 21,5%; *De Telegraaf* 24,1% (hoogste percentage), *de Volkskrant* 12,5% (laagste percentage);
- Betrokkenen als onderwerp van gesprek: aandeel Nederlandse actoren
NOS-journaal 27,8%, *RTL4-journaal* 32,0%; *De Telegraaf* 30,5% (hoogste percentage), *de Volkskrant* 15,1% (laagste percentage).

1.5 Thema's in het nieuws

Nieuwsselectie is een kernactiviteit van elk medium. Dat speelt bij een televisiejournaal nog sterker dan bij een dagblad. De beschikbare tijd is bij een journaal vele malen geringer dan de vergelijkbare ruimte bij een dagblad. Diepgravende analyses, historisch getinte beschouwingen en (uitgebreide) commentaren ontbreken in een televisiejournaal. Alleen al om die reden gaat elke vergelijking tussen dagbladen en televisiejournaals bij voorbaat mank. Dat gezegd zijnde blijft het interessant niet om de totale hoeveelheid berichtgeving over een onderwerp in dagbladen en in journaals met elkaar te vergelijken, wel om de verdeling van de aandacht over bij voorbeeld verschillende thema's naast elkaar te zetten.

We gaan uit van een vijftal thema's, te weten de verschillende vormen van interventie (diplomatiek, humanitair, militair en volkenrechtelijk) en directe betrokkenheid van Nederland bij het conflict in voormalig Joegoslavië. Deze thema's komen in de positie van lijdend voorwerp in de berichtgeving voor, met andere woorden als onderwerp waarover bericht wordt. Dat kan drie verschillende vormen aannemen:

- thema als bron
als in dagbladen of journaals het plan van de Contactgroep besproken wordt, dan komt het thema *diplomatieke interventie* als bron voor in de berichtgeving;
- thema als handeling
als in dagbladen of journaals de gevolgen van enigerlei vorm van interventie besproken worden, dan komt het bijpassende thema (*diplomatieke, militaire, humanitaire, volkenrechtelijke interventie*) als handeling in de berichtgeving voor;
- thema als opvatting
als in dagbladen of journaals een handelende persoon of instelling een standpunt inneemt over ontwikkelingen rond het conflict in voormalig Joegoslavië, dan komt het bijpassende thema als opvatting voor in de berichtgeving.

In alle gevallen is het thema een onderwerp in het nieuws. En om het nog wat ingewikkelder te maken: in één uitspraak komen vaak meerdere thema's aan bod. Omwille van het overzicht laten we deze verschillende manieren van verschijnen achterwege en concentreren ons op de totale aandacht voor thema's: 3187 uitspraken met in totaal 3417 vermeldingen van enigerlei thema (zie tabel 1.10).

Tabel 1.10 Thema's in het nieuws uitgedrukt in absoluut en relatief aantal uitspraken, uitgesplitst naar periode

	Januari/april 1995		Mei/juni 1995		Juli 1995		Totaal	
	N	In %*	N	In %*	N	In %*	N	In %**
Militaire interventie	163	27,7	892	60,1	684	50,9	1739	50,9
Diplomatieke interventie	235	39,9	261	17,6	171	12,7	667	19,5
Humanitaire interventie	49	8,3	142	9,6	183	13,6	374	10,9
Volkenrechtelijke interventie	134	22,8	73	4,9	160	11,9	367	10,7
Nederlandse betrokkenheid	8	1,4	117	7,9	145	10,8	270	7,9
Totaal	589	100,0	1485	100,0	1343	100,0	3417	
In percentages van totaal	17,2		43,5		39,3			100,0

* in percentages van totaal aantal uitspraken over thema's per periode

De twee journaals besteden in 1995 vooral aandacht aan het thema 'militaire interventie': iets meer dan de helft van alle relevante uitspraken heeft betrekking op dit thema. Alleen in de eerste maanden van 1995 – de periode van de 'sluimerende belangstelling' – trekt het thema 'diplomatieke interventie' meer aandacht, in mei/juni en juli 1995 domineert 'militaire interventie' de berichtgeving. 'Nederlandse betrokkenheid' is in de eerste maanden van 1995 in de journaals nauwelijks een thema. Dat verandert pas na de gijzeling van honderden VN'ers, onder wie ook een aantal Nederlanders. In de eerste maanden van 1995 trekt ook het thema 'volkenrechtelijke interventie' relatief veel aandacht. Dat komt op het conto van twee gebeurtenissen. In januari 1995 worden de eerste aanklachten van het tribunaal openbaar, in april 1995 begint het proces tegen de van oorlogsmisdaden beschuldigde Bosnische Serviër Tadic. In mei/juni melden de journaals nauwelijks iets over dit thema, in juli weer wel. Eind juli komt het tribunaal naar buiten met aanklachten tegen de politieke en militaire leider van de Bosnische Serviërs, Radovan Karadzic en Ratko Mladic. 'Humanitaire interventie' krijgt in juli 1995 in absolute termen bijna evenveel aandacht als in de eerste zes maanden van 1995 bij elkaar, een direct gevolg van de erbarmelijke toestand in de veilige gebieden in Oost-Bosnië, in het bijzonder in Srebrenica. Het algehele beeld is dat de aandacht voor de verschillende thema's zowel in absolute als in relatieve termen per periode nogal verschilt.

Vergelijken we beide journaals onderling en zetten we de aandachtsverdeling naast die van de dagbladen, dan blijken de verschillen over het algemeen klein, op twee uitzonderingen na (zie tabel 1.11).

Tabel 1.11 Thema's in het nieuws per medium: uitgedrukt in absoluut en relatief aantal uitspraken

	NOS-journaal		RTL-journaal		Journaals samen		Minst genoemd in		Meest genoemd in	
	N	In %*	N	In %*	N	In %*	N	In %*	N	In %*
Militaire interventie	996	50,6	743	51,3	1739	50,9	TEL	47,3	NRC	52,3
Diplomatieke interventie	322	16,4	345	23,8	667	19,5	TEL	22,3	NRC	25,8
Humanitaire interventie	226	11,5	148	10,2	374	10,9	NRC	5,3	TEL	9,7
Volkenrechtelijke interventie	270	13,7	97	6,7	367	10,7	NRC	11,7	VK	13,7
Nederlandse betrokkenheid	155	7,9	115	7,9	270	7,9	NRC	4,9	TEL	8,6
Totaal	1969	100,0	1448	100,0	3417					
In percentages van totaal	57,6		42,4			100,0				

* in percentages van totaal aantal uitspraken over thema's per periode in betreffende medium

De uitzonderingen zijn duidelijk. Het *NOS-journaal* besteedt verhoudingsgewijs weinig aandacht aan het thema ‘diplomatieke interventie’ en verhoudingsgewijs veel aan ‘volkenrechtelijke interventie’, voor het *RTL4-journaal* geldt precies het omgekeerde.

Vergelijken we de gegevens met de aandachtsverdeling in de dagbladen, dan ontstaat het volgende beeld:

- **militaire interventie**
beide journaals eindigen tussen de krant met laagste (*De Telegraaf*) en de krant met de hoogste score (*NRC Handelsblad*)
- **diplomatieke interventie**
het *RTL4-journaal* eindigt tussen de laagste (*De Telegraaf*) en de hoogste (*NRC Handelsblad*) score in de dagbladen, het *NOS-journaal* eindigt behoorlijk ver onder de laagste score in de dagbladen;
- **humanitaire interventie**
beide journaals eindigen (iets) boven de hoogste score in de dagbladen (*De Telegraaf*);
- **volkenrechtelijke interventie**
het *NOS-journaal* eindigt gelijk met de hoogste score in de dagbladen (*de Volkskrant*), het *RTL4-journaal* behoorlijk onder de laagste score in de dagbladen (*NRC Handelsblad*);
- **Nederlandse betrokkenheid**
Beide journaals eindigen iets onder de hoogste score in de dagbladen (*De Telegraaf*).

Het beeld is al met al tamelijk gevarieerd: alleen ten aanzien van ‘humanitaire interventie’ en ‘Nederlandse betrokkenheid’ is het patroon hetzelfde: beide journaals lijken op deze punten het meest op het patroon in *De Telegraaf*.

2 Oorlog in beeld: de berichtgeving over het strijdtoneel

2.1 Inleiding

Nadat Sarajevo 31 december 1994 herdacht heeft dat de stad 1000 dagen belegerd wordt, gaat op 1 januari 1995 een algemeen staakt-het-vuren in. De bedoeling is dat de strijdende partijen in de vier maanden dat het bestand zal gelden, een vredesregeling overeenkomen. In de eerste week van 1995 besteden beide journaals kort aandacht aan het afgekondigde staakt-het-vuren, al heel snel gevolgd door de eerste meldingen dat het bestand (opnieuw) geschonden wordt. Ondanks die schendingen zegt geen der partijen het bestand op. Wel ontstaat er enige opwinding over een actie van de Kroatische president Tudjman. Hij kondigt aan het mandaat voor de VN-vredesmacht in Kroatië dat 31 maart 1995 eindigt niet te zullen verlengen. Algemeen wordt er van uitgegaan dat als het VN-mandaat voor Kroatië niet verlengd wordt, de VN zich niet alleen uit Kroatië maar ook uit Bosnië zullen terugtrekken. Tudjmans' aankondiging doet de dreiging dat de oorlog opnieuw en in volle hevigheid zal oplaaien, aanzienlijk toenemen. Terwijl het diplomatieke steekspel over het VN-mandaat volop gaande is, wordt de situatie in Bosnië steeds onoverzichtelijker. In telkens wisselende coalities vechten de strijdende partijen op diverse plaatsen in Bosnië om doorgaans kleine stukjes grondgebied. Ook binnen het kamp van de strijdende partijen lopen de tegenstellingen soms zo hoog op dat interne gevechten uitbreken. Dat is onder meer het geval in de enclave Bihac, waar de opstandige Moslimleider leider Abdic samen met Bosnische en Kroatische Serviërs de wapens opneemt tegen het Bosnische regeringsleger. Eén voorbeeld van de onoverzichtelijkheid en complexiteit van het strijdtoneel in 1995. Grootste slachtoffer van de dan hier dan daar losbarstende gevechten zijn de burgers, Moslim, Serviër of Kroaat. En dan is er nog de VN-vredesmacht. De Bosnische Serviërs gedragen zich steeds vijandelijker ten opzichte van de blauwhelmen. De Bosnische Serviërs maken dusdoende de blauwhelmen langzaam maar zeker en dwars tegen de politieke lijn van de VN in, steeds meer partij in het conflict in Bosnië.

2.2 De gewapende strijd in de berichtgeving van de journaals

De berichtgeving in de journaals over het strijdtoneel neemt in het geheel van de nieuwsstroom over voormalig Joegoslavië, een bescheiden plaatsje in: 150 uitspraken hebben betrekking op de onderlinge gevechten, op een totaal van ruim achtduizend uitspraken komt dat neer op 1,8% (ter vergelijking: dagbladen 3,2%). Van januari tot en met april - de periode van de 'sluimerende belangstelling' - zijn berichten van het strijdtoneel nog goed voor 4,5% van het totaal aantal uitspraken over het conflict in voormalig Joegoslavië, daarna wordt er aanzienlijk meer bericht over voormalig Joegoslavië en daalt het aandeel 'berichten van het strijdtoneel' sterk. In de maand juli besteden de journaals in absolute termen de meeste aandacht aan de onderlinge gevechten (69 uitspraken), op het totaal van de berichtgeving (3767 uitspraken) is dat minder dan twee procent.

Vooropgesteld dat de berichtgeving over de gewapende strijd in de journaals een bescheiden plaats inneemt, kunnen we een aantal verschillen tussen beide journaals vaststellen. Het *RTL4-journaal* (N=80, 53,3%) bevat wat meer uitspraken over onderlinge gevechten dan het *NOS-journaal* (N=70, 46,7%). In de eerste vier maanden is het vooral het *RTL4-journaal* (70%) dat bericht over onderlinge strijd, in de maanden mei/juni neemt het *NOS-journaal*

(67%.) het grootste deel van uitspraken voor haar rekening, in juli is de balans vrijwel in evenwicht.

Hoewel zij in steeds verschillende coalities ten strijde trekken, beperken we ons in eerste instantie tot een indeling van de interne strijdende partijen zoals die in de berichtgeving het meest gehanteerd wordt: Serviërs, Kroaten en Moslims. Wie tegen wie vecht en wie aanvalt respectievelijk aangevallen wordt afgaande op de berichtgeving, is weergegeven in tabel 2.1

Tabel 2.1 Wie vecht tegen wie?

<i>aangevallen partij</i>	<i>Serviërs</i>		<i>Moslims</i>		<i>Kroaten</i>		<i>Totaal aanvallende partijen</i>		<i>Aanvallende partijen in dagbladen</i>	
<i>aanvallende partij</i>	<i>N</i>	<i>in %*</i>	<i>N</i>	<i>in %*</i>	<i>N</i>	<i>in %*</i>	<i>N</i>	<i>in % **</i>	<i>N</i>	<i>In % **</i>
Serviërs	3	5,9	37	72,5	11	21,6	51	34,0	364	35,3
Moslims	39	72,2	12	22,2	3	5,6	54	36,0	413	40,3
Kroaten	38	84,4	6	13,3	1	2,2	45	30,0	249	24,3
Totaal	80		55		15		150			
in % **		53,3		36,7		10,0		100,0		
Totaal in dagbladen	578		336		112				1026	
In % ***		56,3		32,7		10,9				100,0

* in percentages van totaal aantal uitspraken met Serviërs, en Kroaten als 'aanvallende partij'

** percentagebasis N=150

*** percentagebasis N=1026

De twee journaals noemen de Moslims het meest als aanvallende partij (36%), op de voet gevolgd door de Serviërs (34%) en iets daarachter de Kroaten (30%). Die verhoudingen wijken enigszins af van de verhoudingen in de dagbladen waar de Moslims nog wat vaker en Kroaten aanzienlijk minder vaak als aanvallende partij worden genoemd. De Serviërs worden duidelijk het meest als aangevallen partij gepresenteerd (N=80, 53,3%), op afstand gevolgd door de Moslims (36,7%) en ruim daar weer achter de Kroaten (10%). Die verhoudingen wijken nauwelijks af van de verhoudingen in de dagbladen.

De strijd op het slagveld gaat, afgaande op de beide journaals, vooral tussen Serviërs en Moslims. Serviërs vallen Moslims relatief vaak aan (N=37, 72,5%) en Moslims op hun beurt hebben het vooral op de Serviërs gemunt (N=39, 72,2%). Ze houden elkaar zozeggd in evenwicht. Voor Serviërs en Kroaten gaat dat niet op: Kroaten richten hun aanvallen vrijwel uitsluitend op Serviërs (N=38, 84,4%), Serviërs concentreren zich op de Moslims en laten de Kroatische aanvallen grotendeels onbeantwoord (N=11, 21,6%). Moslims en Kroaten tenslotte laten elkaar op het slagveld vrijwel met rust: ze vallen elkaar in totaal negen keer aan, onderling zijn ze vaker (N=13) in gevecht. Die onderlinge gevechten spelen zich vrijwel geheel af tussen Moslims. In de regio Bihac heeft de opstandige Moslimleider Abdic eind 1993 een eigen staatje uitgeroepen. Gesteund door Kroatische en Bosnische Serviërs zet hij eind juli 1995 een offensief in tegen de moslimenclave Bihac, die beschermd wordt door Franse blauwhelmen en verdedigd door het Bosnische regeringsleger.

Samenvattend ontstaat het volgende beeld:

- De Serviërs vallen 51 keer aan en worden 80 keer aangevallen;
- De Moslims vallen 54 keer aan en worden 55 keer aangevallen;
- De Kroaten vallen 45 keer aan en worden 15 keer aangevallen;
- De gevechten tussen de Moslims en de Serviërs beslaan ruim de helft van het nieuws in de journaals (N=76, 50,7%); in de dagbladen is dit beeld nog iets sterker (N=558,

54,4%);

- De militair zwakste partij valt het meeste aan (Moslims: N=54; 36%), de militair sterkste partij wordt het meest aangevallen (Serviërs: N=80; 53,3%).

NOS- en RTL4-journaal verschillen nogal in de frequentie waarmee de strijdende partijen als ‘aanvallende partij’ zo men wil agressor genoemd worden:

- Moslims: NOS-journaal 30,0%, RTL4-journaal 41,3%;
- Serviërs: NOS-journaal 31,4%, RTL4-journaal 36,3%;
- Kroaten: NOS-journaal 38,6%, RTL4-journaal 22,5%.

Kijken we naar de rol van aangevallene/slachtoffer, dan hebben de verschillen tussen beide journaals vooral betrekking op de Serviërs en de Moslims. Voor de Kroaten is het verschil te verwaarlozen, die worden in de berichtgeving van beide journaals vrijwel nooit aangevallen.

- Moslims: NOS-journaal 28,6%, RTL4-journaal 43,8%;
- Serviërs: NOS-journaal 60,0%, RTL4-journaal 47,5%;
- Kroaten: NOS-journaal 11,4%, RTL4-journaal 8,8%;

In het onderzoek zijn de drie strijdende partijen onderverdeeld in meer specifieke groepen, zoals Bosnische Serviërs, Bosnische Moslims, Bosnische Kroaten etc. Algemene en specifieke benamingen wisselen elkaar in de dagbladen voortdurend af. Zowel ten aanzien van de drie partijen als ten aanzien van de vier dagbladen lopen de verhoudingen tussen algemene en specifieke benamingen nogal uitéén, waarbij met enige regelmaat vastgesteld kon worden dat de benaming ‘Serviërs’ in de kop bij nader inzien betrekking bleek te hebben op ‘Bosnische Serviërs’. Ook in de berichtgeving van beide journaals zien we grote grote verschillen in het gebruik van algemene en specifieke benamingen voor de strijdende partijen.

Tabel 2.2 Gebruik van algemene en specifieke benamingen voor de strijdende partijen in *NOS- en RTL4-journaal*

	<i>NOS-journaal</i>		<i>RTL4-journaal</i>		<i>Totaal</i>		<i>Minst genoemd in</i>		<i>Meest genoemd in</i>	
	<i>N</i>	<i>in%*</i>	<i>N</i>	<i>in%*</i>	<i>N</i>	<i>in%**</i>	<i>N</i>	<i>in%*</i>	<i>N</i>	<i>in%*</i>
Serviërs	10	15,6	26	38,8	36	27,5	NRC	9,6	TEL	35,7
Bosnische Serviërs	41	64,1	31	46,3	72	55,0	TEL	35,7	NRC	55,5
Kroatische Serviërs	13	20,3	10	14,9	23	17,5	TRW	18,7	NRC	34,9
Moslims	4	9,8	32	47,1	36	33,0	NRC	6,3	TEL	32,9
Bosnische Moslims	37	90,2	36	52,9	73	67,0	TEL	67,1	NRC	93,7
Kroaten	32	91,4	23	92,0	55	91,7	NRC	78,5	TEL	88,9
Bosnische Kroaten	3	8,6	2	8,0	5	8,3	TEL	11,1	NRC	21,5
Totaal	140		160		300					

* in percentages van totaal aantal uitspraken over betreffende bevolkingsgroep

Voor de bevolkingsgroep ‘Kroaten’ wordt in overgrote meerderheid de algemene benaming gehanteerd, in minder dan tien procent van de relevante uitspraken wordt de specifieke benaming ‘Bosnische Kroaten’ gebruikt. *NOS- en RTL4-journaal* verschillen op dit punt niet van elkaar. Vergeleken met dagbladen lijken ze sterk op *De Telegraaf* die eveneens nauwelijks gebruik maakt van de specifieke benaming ‘Bosnische Kroaten’.

Voor de twee andere bevolkingsgroepen, Serviërs en Moslims, is het beeld minder éénduidig. Wat ‘Serviërs’ betreft kunnen we vaststellen dat voor deze groep de algemene benaming het

minst gebruikt wordt (Serviërs 27, 5%; Moslims 33%, Kroaten 91,7%). Het verschil tussen beide journaals is aanzienlijk: het *RTL4-journaal* (38,8%) bedient zich aanzienlijk vaker van de algemene benaming 'Serviërs' dan het *NOS-journaal* (15,6%). Het *NOS-journaal* komt daarmee in de buurt van *NRC Handelsblad*, de krant die voor deze bevolkingsgroep de algemene benaming het minst gebruikt (9,6%). Het *RTL4-journaal* overtreft *De Telegraaf* nog enigszins, de krant die de algemene benaming het meest hanteert (35,7%).

Ten aanzien van Moslims is het verschil tussen beide journaals nog groter. Waar het *NOS-journaal* vrijwel altijd gewag maakt van 'Bosnische Moslims' (90,2%), spreekt het *RTL4-journaal* in bijna de helft van de gevallen van 'Moslims' zonder meer. Het *NOS-journaal* lijkt (opnieuw) het meest op *NRC Handelsblad* de krant die het meest (93,7%) gebruik maakt van de specifieke benaming 'Bosnische Moslims'. Het *RTL4-journaal* overtreft eveneens opnieuw en dit keer ruimschoots *De Telegraaf*, de krant die de algemene benaming het meest (32,9%) gebruikt.

2.3 Interne strijdende partijen en de burgerbevolking

De dagbladen besteden weinig aandacht aan de slachtoffers die de strijdende partijen onder hun militairen te betreuen hebben. Zo er al melding gemaakt wordt van militaire slachtoffers, dan gebeurt dit in korte berichten op een binnenpagina of in de laatste alinea's van een groter artikel. Slachtoffers onder de blauwhelmen en vooral slachtoffers onder de burgerbevolking krijgen (aanzienlijk) meer aandacht. Slachtoffers onder de VN-blauwhelmen en sterker nog onder de burgerbevolking liggen met het oog op de publieke opinie aanzienlijk gevoeliger. Gesneuvelde (Nederlandse) VN-soldaten geven meteen aanleiding tot (kritische) vragen over de veiligheid van de soldaten en de zinvolheid van de VN-aanwezigheid, burgerslachtoffers voeden de roep om ingrijpen en kunnen zo in de politieke discussie een factor van belang gaan vormen. Tegen die achtergrond is de vraag welke strijdende partij in welke mate als agressor tegen onschuldige burgers wordt beschouwd, van belang voor het debat over VN-aanwezigheid en (militaire) interventie. Een partij die voortdurend wordt gezien als agressor tegen onschuldige burgers wordt daarmee in een negatief daglicht geplaatst en roept militair ingrijpen over zichzelf af.

In de berichtgeving van de journaals komen 142 uitspraken voor waarin de burgers worden aangevallen. Het grootste gedeelte van deze uitspraken gaat over aanvallen op 'burgers' in het algemeen. Hierbij worden vooral de Serviërs (niet de Bosnische Serviërs) genoemd als agressor. Iets meer dan 80% van de agressie jegens de burgerbevolking wordt toegeschreven aan hen. Het *RTL4-journaal* (84,7%) houdt Serviërs iets vaker verantwoordelijk voor agressie tegen de burgerbevolking dan het *NOS-journaal* (78,1%). De dominantie van de Serviërs is zo groot dat de verschillen tussen beide journaals en tussen journaals en dagbladen daarbij geheel in de schaduw komen te staan (zie tabel 2.3).

Tabel 2.3 Oorlogsgeweld gericht tegen de verschillende bevolkingsgroepen, uitgesplitst naar agressor en medium

	<i>NOS-journaal</i>		<i>RTL4-journaal</i>		<i>Totaal</i>		<i>Minst genoemd in</i>		<i>Meest genoemd in</i>	
	<i>N</i>	<i>in%*</i>	<i>N</i>	<i>in%*</i>	<i>N</i>	<i>in%*</i>	<i>N</i>	<i>in%*</i>	<i>N</i>	<i>in%*</i>
Serviërs	75	78,1	50	84,7	125	80,6	TEL	77,3	TRW	88,1
Moslims	5	5,2	1	1,7	6	3,9	TEL	2,5	VK	2,8
Kroaten	4	4,2	5	8,5	9	5,8	TRW	4,6	TEL	11,8
Overige	12	12,5	3	5,1	15	9,7	TRW	4,3	TEL	11,8
Totaal	96	100,0	59	100,0	155	100,0				

* in percentages van totaal aantal uitspraken over oorlogsgeweld tegen burgers

Kijken we naar de vraag welke burgers slachtoffer worden van het oorlogsgeweld, dan krijgen we een wat ander beeld. Voorzover de slachtoffers benoemd worden als behorend tot een bevolkingsgroep, gaat het vrijwel uitsluitend om Moslims (62 van 72 keer). Dat geweld komt voor de bijna exclusief van de Serviërs (91,9%). In meer dan de helft van de berichten wordt melding gemaakt van burgerslachtoffers zonder meer. Daarbij past de kanttekening dat uitspraken over ‘burgerslachtoffers’ zonder nadere aanduiding, voor een groot deel gedaan worden in de context van berichtgeving over aanvallen op de Moslimenclaves in Oost-Bosnië. Impliciet is daarmee duidelijk dat het gaat om Moslimburgers (zie tabel 2.4).

Tabel 2.4 Oorlogsgeweld tegen de verschillende bevolkingsgroepen, uitgesplitst naar interne betrokken partijen

<i>agressor</i>	<i>slachtoffer</i>		<i>Serviërs</i>		<i>Kroaten</i>		<i>Overige</i>		<i>Totaal</i>	
	<i>N</i>	<i>In %*</i>	<i>N</i>	<i>In %*</i>	<i>N</i>	<i>In %*</i>	<i>N</i>	<i>In %*</i>	<i>N</i>	<i>In %*</i>
Serviërs			57	91,9	2	100,0	66	79,5	125	80,6
Moslims	3	37,5	1	1,6			2	2,4	6	3,9
Kroaten	5	62,5	4	6,5					9	5,8
Overige							15	18,1	15	9,7
Totaal	8	100,0	62	100,0	2	100,0	83	100,0	155	
In % **	5,2		40,0		1,3		53,5			100,0

* in percentages van aantal uitspraken over oorlogsgeweld tegen burgers van de onderscheiden bevolkingsgroepen

** percentagebasis: N=155

2.4 Niet gespecificeerde uitspraken over het verloop van de oorlog

In de berichtgeving over het verloop van de oorlog maken journalisten soms melding van wie met wie vecht en soms van het enkele feit dat de gevechten weer oplaaien, daarmee in het midden latend die het met wie aan de stok heeft. In de berichtgeving over het conflict in Bosnië gebruiken de journaals vaker gebruik van de ongespecificeerde dan van de gespecificeerde vorm: over wie met wie vecht bevatten de journaals 150 uitspraken (zie tabel 2.1), over het enkele feit dat ‘de gevechten weer oplaaien’ 223. Net als de dagbladen melden de journaals in overgrote meerderheid wel waar de gevechten weer oplaaien: in 80% van deze ongespecificeerde uitspraken over het verloop van de oorlog, wordt een locatie vermeld. Sarajevo, Bihac en Srebrenica worden in deze volgorde het meest genoemd. Het zijn allemaal Moslimenclaves in Oost-Bosnië. Het overgrote deel (zeventig procent) van de ongespecificeerde uitspraken over het verloop van de oorlog wordt uitgezonden in de maanden mei, juni en juli.

Relateren we het aantal ongespecificeerde uitspraken zoals gebruikt door de beide journaals aan het aantal gespecificeerde uitspraken over het verloop van de oorlog, dan zien we dat

beide journaals elkaar nauwelijks ontlopen. Beide bulletins bevatten overigens verhoudingsgewijs aanzienlijk meer ongespecificeerde uitspraken dan de dagbladen (zie tabel 2.5).

Tabel 2.5 Gespecificeerde en ongespecificeerde uitspraken over het verloop van de oorlog, uitgesplitst naar nieuwsbulletin

<i>Nieuwsbulletin</i>	<i>gespecificeerde uitspraken</i>	<i>ongespecificeerde uitspraken</i>	<i>totaal aantal uitspraken</i>	<i>aandeel ongespecificeerde uitspraken*</i>
NOS-journaal	70	118	188	62,3
RTL4-journaal	80	105	185	56,8
Totaal	150	223	373	59,8
De Telegraaf**	126	151	277	54,5
De Volkskrant**	340	215	555	38,3

* in percentage van totaal aantal uitspraken over verloop van de oorlog

** krant met hoogste respectievelijk laagste aandeel ongespecificeerde uitspraken

2.5 Agressie van strijdende partijen tegen VN-militairen

Voor de VN-militairen worden de omstandigheden waaronder zij hun vredeshandhavende taken moeten vervullen in de loop van 1995 steeds onveiliger. Zij worden meer en meer het doelwit van agressie met als 'hoogtepunt' de gijzeling van honderden VN-blauwhelmen eind mei en begin juni 1995. In de berichtgeving van de journaals wordt vaker melding gemaakt van agressie tegen VN-militairen (N=162) dan van agressie jegens de burgerbevolking (N=155) en jegens de andere strijdende partijen (N=150). In de dagbladen liggen niet alleen de absolute aantallen maar ook de verhoudingen waarin van deze vormen van agressie melding gemaakt wordt, anders. Over de dagbladen als geheel geteld komt agressie jegens een andere strijdende partij (N=1026) het meest voor, gevolgd door agressie jegens burgers (N=900) en agressie jegens VN-militairen (N=609). Tussen de vier dagbladen loopt de relatieve aandacht voor deze verschillende vormen van agressie enigszins uitéén (zie tabel 2.6)

Tabel 2.6 Agressie jegens VN'ers, burgerbevolking en tussen strijdende partijen onderling in journaals en dagbladen

<i>Agressie jegens</i>	<i>NOS-journaal</i>		<i>RTL4-journaal</i>		<i>Minst genoemd in krant</i>		<i>Meest genoemd in krant</i>	
	<i>N</i>	<i>In % *</i>	<i>N</i>	<i>In *</i>		<i>In %</i>		<i>In %</i>
VN-blauwhelmen	94	34,8	68	32,9	Trouw	22,2	Telegraaf	29,2
Burgerbevolking	96	35,6	59	28,5	Volkskrant	31,9	Trouw	42,0
Andere partij	70	25,9	80	38,6	Trouw	35,9	Volkskrant	44,9
Totaal	270	100,0	207	100,0				

* in percentages van totaal aantal uitspraken over agressie jegens VN'ers, burgers en andere strijdende partijen in desbetreffende medium

Beide journaals besteden verhoudingsgewijs aanzienlijk meer aandacht aan agressie jegens VN-blauwhelmen dan de dagbladen. Aan de onderlinge strijd besteden beide bulletins verhoudingsgewijs minder aandacht. Agressie jegens de burgerbevolking geeft een wisselend beeld te zien: het *NOS-journaal* zit halverwege de twee dagbladen met de relatief meeste respectievelijk minste aandacht, het *RTL4-journaal* besteedt er minder aandacht aan dan de krant die het laagst scoort (*de Volkskrant*, 31,9%). Zowel de journaals als de dagbladen schrijven (ook) de agressie jegens blauwhelmen voor het grootste deel toe aan de Serviërs (zie tabel 2.7).

Kortom: wie een van de twee journaals gebruikt als enige of als belangrijkste nieuwsbron, moet na verloop van tijd de indruk hebben dat agressie jegens VN-militairen in Bosnië langzamerhand de meest voorkomende vorm van agressie geworden is. Wie één van de

onderzochte dagbladen leest, moet wel heel selectief kennis nemen van de inhoud om met die indruk achter te blijven.

Journaals en dagbladen ontlopen elkaar niet veel waar het gaat om de vraag wie verantwoordelijk is voor agressie jegens VN-blauwhelmen: de Serviërs worden in alle media als hoofdschuldige beschouwd (zie tabel 2.7)

Tabel 2.7 Oorlogshandelingen gericht tegen VN-blauwhelmen in NOS- en RTL4-journaal

agressor	NOS-journaal		RTL4-journaal		Journaals samen		Minst genoemd in		Meest genoemd in	
	N	In%*	N	In % *	N	In%**	krant	In % *	krant	In % *
Serviërs	80	85,1	62	91,2	142	87,7	NRC	73,4	Trouw	87,5
Moslims	14	14,9	6	8,8	20	12,3	Trouw	10,6	NRC	24,0
Kroaten							Tel	1,0	NRC	2,6
Totaal	94	100,0	68	100,0	162	100,0				

* in percentages van totaal aantal uitspraken over agressie tegen VN-militairen per medium

** in percentages van totaal aantal uitspraken over agressie tegen VN-militairen

Agressie van strijdende partijen tegen Nederlandse VN-militairen

Verreweg het grootste deel van de uitspraken over agressie jegens blauwhelemen, heeft betrekking op Nederlandse VN-militairen (125 van de 162 uitspraken, 77,2%; in dagbladen varieert dat van 60,3 (*de Volkskrant*) tot 76,9% (*Trouw*). Het gaat grotendeels om berichten over allerlei vormen van agressie vanaf eind mei (gijzelingscrisis) tot 11 juli 1995 (de val van Srebrenica). Ook bij agressie tegen Nederlandse blauwhelmen worden de Serviërs als de hoofdschuldige beschouwd, zij het dat de Moslims in dit verband wat vaker genoemd worden dan bij agressie tegen VN-blauwhelmen in het algemeen. De verklaring daarvoor ligt in het sneuvelen van Raviv van Renssen op 8 juli 1995, enkele dagen voor de val Srebrenica. Hij komt om bij een beschieting door Moslimmilitairen.

Tabel 2.8 Agressie tegen Nederlandse blauwhelmen in NOS- en RTL4-journaal

agressor	NOS-journaal		RTL4-journaal		Minst genoemd in		Meest genoemd in	
	N	In%*	N	In%*	krant	In %	krant	In %
Serviërs	52	82,5	47	75,8	NRC	84,3	Volkskrant	77,7
Moslims	11	17,5	15	24,2	NRC	15,7	Volkskrant	22,3
Totaal	63	100,0	62	100,0				

*in percentages van totaal aantal uitspraken over agressie tegen Nederlandse blauwhelmen per medium

Vergeleken met de dagbladen besteden de twee journaals en met name het *RTL4-journaal* verhoudingsgewijs veel aandacht aan de agressie van Moslimzijde tegen Nederlandse VN-militairen. Rekening houdend met de korte periode waarin uitspraken over geweld van Moslimzijde tegen Nederlandse blauwhelmen geconcentreerd zijn, betekent dat in de praktijk dat de journaals aan dit aspect van het conflict in voormalig Joegoslavië in die dagen (zeer) prominent aandacht besteed hebben.

2.6 Enkele conclusies

De beschrijving en analyse van de berichtgeving van het *NOS-* en *RTL4-journaal* over de gebeurtenissen op het slagveld in Bosnië, leiden tot een aantal conclusies:

- De journaals besteden met name in de maanden mei, juni en juli aandacht aan de gebeurtenissen op het slagveld;
- RTL4 besteedt iets meer aandacht aan het verloop van de oorlog dan de NOS, met name in de eerste vier maanden van 1995;

- Evenals in de dagbladen worden de Moslims het meest gezien als aanvallende partij en de Serviërs als aangevallen partij.
- Evenals in de dagbladen worden de Serviërs veruit het meest genoemd als agressor tegen de burgerbevolking, waarbij deze agressie vooral gericht is tegen de Moslimbevolking.
- De agressie tegen de VN-blauwhelmen komt volgens de beide journaals ook met name van de kant van de Serviërs.

3 Sleutelwoorden in de berichtgeving over het conflict in voormalig Joegoslavië

3.1 Inleiding

Sleutelwoorden zijn uitdrukkingen die directe associaties oproepen met gebeurtenissen uit de Tweede Wereldoorlog en/of in onze samenleving vrijwel algemene en sterke afkeuring oproepen. ‘Genocide’, ‘deportatie’ en ‘etnische zuiveringen’ zijn voorbeelden van dergelijke uitdrukkingen. In totaal hebben we veertien verschillende sleutelwoorden aangetroffen in de berichtgeving. Een aantal daarvan komt slechts enkele malen voor. We rapporteren over de zes meest voorkomende sleutelwoorden. Naast de drie reeds genoemde zijn dat ‘massamoord/massagraven’, ‘oorlogsmisdaden/oorlogsmisdadigers’ en ‘verkrachtingen’. En ook voor sleutelwoorden geldt dat ze in verschillende vormen in de berichtgeving (kunnen) voorkomen. Soms worden ze direct gekoppeld aan een actor (‘Servische militie plundert en verkracht’), soms blijft die directe koppeling achterwege (‘Opnieuw etnische zuiveringen in Midden-Bosnië’).

3.2 Sleutelwoorden in de berichtgeving over Joegoslavië in 1995

De journaals bevatten in totaal 373 uitspraken met een sleutelwoord. Die 373 uitspraken resulteren in 377 gebruikte sleutelwoorden. In absolute termen aanzienlijk minder dan de dagbladen (N=1416), verhoudingsgewijs iets minder dan de krant met het hoogste percentage sleutelwoorden (*De Telegraaf*, N=270, 4,8%) en wat minder dan de krant met het laagste percentage (*NRC Handelsblad*, N= 380, 4,0%). In de journaals zijn - net als in alle onderzochte dagbladen - ‘oorlogsmisdaden’ en ‘etnische zuiveringen’ de meest voorkomende sleutelwoorden. (zie tabel 3.1).

Tabel 3.1 Sleutelwoorden in de berichtgeving over Joegoslavië in 1995, uitgesplitst naar medium

Sleutelwoord	NOS-journaal		RTL4-journaal		Journaals samen		Minst genoemd in		Meest genoemd in	
	N	In%*	N	In%*	N	In%*	Krant	In%*	krant	In%*
Oorlogsmisdaden	52	20,6	20	16,0	72	19,1	VK	18,6	TEL	27,8
Etnische zuivering	49	19,4	20	16,0	69	18,3	TEL	15,6	VK	24,7
Deportatie	31	12,3	27	21,6	58	15,4	NRC	8,2	TRW	13,2
Massamoord/-graven	35	13,9	19	15,2	54	14,3	TRW	12,6	TEL	18,5
Genocide	19	7,5	18	14,4	37	9,8	TEL	6,3	TRW	12,3
Verkrachting	17	6,7	5	4,0	22	5,8	TRW	3,9	NRC	10,5
Overige wredeheden	49	19,4	16	12,8	65	17,2	TRW	9,5	VK	15,6
Totaal	252	100,0	125	100,0	377	100,0				
In % **		67,9		32,1						

* in percentages van totaal aantal sleutelwoorden per medium

De gegevens in tabel 3.1 kunnen vanuit twee invalshoeken met elkaar vergeleken worden:

- Mate waarin sleutelwoorden gebruikt worden in de verschillende media;
- Mate waarin de verschillende sleutelwoorden gebruikt worden in de verschillende media.

In absolute aantallen gerekend bevat het *NOS-journaal* twee keer zoveel sleutelwoorden als het *RTL4-journaal*. Gerelateerd aan het totaal aantal uitspraken, zwakt het verschil enigszins

af: 'sleutelwoorden' hebben in het *NOS-journaal* een aandeel van ruim vijf procent (5,6%), in het *RTL4-journaal* is dat ruim drie procent (3,5%). Betrekken we de afzonderlijke dagbladen in de vergelijking, dan is de conclusie dat het *NOS-journaal* meer, het *RTL4-journaal* minder dan welk ander medium gebruik maakt van 'sleutelwoorden'.

Behalve in de mate waarin ze gebruik maken van sleutelwoorden, verschillen de twee journaals ook behoorlijk als we kijken naar het voorkomen van de verschillende sleutelwoorden. Het meest opvallende verschil is te zien bij het sleutelwoord 'deportatie'. In het *RTL4-journaal* is dat het meest voorkomende sleutelwoord (N=27, 21,6%), in het *NOS-journaal* komt het niet verder dan nummer vijf in de rangorde (N=31, 12,3%). Het *NOS-journaal* blijft daarmee net onder de krant die de uitdrukking 'deportatie' het meest gebruikt (*Trouw*, 13,2%), het *RTL4-journaal* komt daar ruimschoots boven uit. Het tweede opvallende verschil tussen beide bulletins doet zich voor bij de uitdrukking 'overige wreedheden', de verzamelterm voor een achttal sleutelwoorden die incidenteel gebruikt worden. Het *NOS-journaal* gebruikt deze term aanzienlijk vaker (N=49, 19,4%) dan het *RTL4-journaal* (N=16, 12,8%). Het *RTL4-journaal* zit daarmee tussen de hoogst en de laagst scorende krant in (*de Volkskrant*, 15,6%; *Trouw*, 9,5%). Het *NOS-journaal* overtreft de hoogst scorende krant. Het derde verschil van betekenis signaleren we voor het gebruik van het sleutelwoord 'genocide', politiek een zeer gevoelig liggende uitdrukking. Het *RTL4-journaal* gebruikt deze uitdrukking relatief gezien aanzienlijk vaker (N=18, 14,4%) dan het *NOS-journaal* (N=19, 7,5%). Het *NOS-journaal* lijkt daarmee het meest op de krant met de laagste score (*De Telegraaf*, 6,3%), het *RTL4-journaal* op de krant met de hoogste score (*Trouw*, 12,3%).

Nog sterker dan bij de dagbladen is het gebruik van sleutelwoorden in de journaals geconcentreerd in de maand juli: ruim driekwart van de sleutelwoorden is afkomstig uit de journaals van die maand (dagbladen: 63,3%; zie tabel 3.2)

Tabel 3.2 Het gebruik van sleutelwoorden in *NOS-* en *RTL4-journaal*, uitgesplitst naar periode

Sleutelwoord	Januari/april 1995		Mei/juni 1995		Juli 1995		Totaal	
	N	In %*	N	In %*	N	In %*	N	In %**
Oorlogsmisdaden	25	44,6	11	33,3	36	12,5	72	19,1
Etnische zuivering	14	25,0	5	15,2	50	17,7	69	18,3
Deportatie	--	--	--	--	58	20,1	58	15,4
Massamoord/-graven	2	3,6	4	12,1	48	16,7	54	14,3
Genocide	--	--	5	15,2	32	11,1	37	9,8
Verkrachting	6	10,7	2	6,1	14	4,9	22	5,8
Overige wreedheden	9	16,1	6	18,2	50	17,4	65	17,2
Totaal	56	100,0	33	100,0	288	100,0	377	
In % van totaal		14,9		8,8		76,4		100,0

* in percentages van totaal aantal uitspraken sleutelwoorden per periode

** in percentages van totaal aantal uitspraken over sleutelwoorden

De concentratie in het gebruik van sleutelwoorden in de maand juli, is deels verklaarbaar uit het algemene beeld: in de maand juli besteden de journaals veel meer aandacht aan het conflict in voormalig Joegoslavië dan in de perioden daarvoor. Deze invloed kunnen we uitschakelen door het aantal sleutelwoorden per periode te relateren aan het totaal aantal uitspraken per periode. Dat levert een nogal wisselend beeld op, waarin één ding glashelder is: de berichtgeving in de maand juli is aanzienlijk sterker gekleurd door het gebruik van sleutelwoorden dan in de voorafgaande maanden. Datzelfde geldt overigens ook voor de dagbladen (zie tabel 3.3).

Tabel 3.3 Aantal sleutelwoorden in journaals gerelateerd aan aantal uitspraken per periode

<i>periode</i>	<i>Aantal sleutelwoorden</i>	<i>Aantal uitspraken</i>	<i>Aandeel sleutelwoorden</i>	<i>Hoogste aandeel in</i>	<i>Laagste aandeel in</i>
Januari-juni	89	4347	2,0	Telegraaf 3,0	Trouw 2,1
Juli 1995	288	3767	7,6	Volkskrant 8,0	NRC 6,9
Over gehele periode	377	8114	4,6	Telegraaf 4,8	NRC 4,0

Niet alleen het aandeel van sleutelwoorden in de totale berichtgeving, ook de aard van de gebruikte sleutelwoorden verschilt in de tijd gezien nogal. In de eerste maanden van 1995 gaat het vooral om de sleutelwoorden ‘oorlogsmisdaden’ (N=36, 40,4%) en ‘etnische zuiveringen’ (N=19, 21,3%). Dat kan goeddeels op het conto van het Joegoslavië-tribunaal geschreven worden. In deze periode brengt het tribunaal de eerste aanklachten wegens in voormalig Joegoslavië gepleegde oorlogsmisdaden naar buiten. In de maand juli spelen deze sleutelwoorden een veel minder prominente rol: ‘oorlogsmisdaden’ (N=36, 12,5%) en ‘etnische zuiveringen’ (N=50, 17,7%) zijn samen goed voor dertig procent van alle gebruikte sleutelwoorden. Het meest voorkomende sleutelwoord in juli 1995 is ‘deportatie’ (N=58, 20,1%). Welbeschouwd zijn ‘deportatie’ en ‘etnische zuiveringen’ woorden die dezelfde activiteit aanduiden. Het verschil schuilt in de emotionale lading: het woord ‘deportatie’ is geijkt in de Tweede Wereldoorlog, de uitdrukking ‘etnische zuiveringen’ in het Bosnische conflict en daarmee gepaard gaande roept het eerste sterkere gevoelens van afkeur op dan het tweede. Van januari tot en met juni komt het sleutelwoord ‘deportatie’ in de journaals niet voor, in de maand juli is het het meest voorkomende sleutelwoord (tabel 3.4). Ter vergelijking: in de dagbladen komt het tot juli eveneens niet voor, in juli komt het na ‘etnische zuiveringen’ op de tweede plaats (N=151, 16,8%; bandbreedte varieert van 13,4% (*NRC Handelsblad*) tot 18,7% (*de Volkskrant*)).

Tabel 3.4 De drie meest genoemde sleutelwoorden in de berichtgeving over Joegoslavië, uitgesplitst naar periode

<i>Periode</i>	<i>Meest genoemde sleutelwoord</i>	<i>Tweede sleutelwoord</i>	<i>Derde sleutelwoord</i>
Januari/april	Oorlogsmisdaden 44,6	Etnische zuiveringen 25,0%	Overige wreedheden 16,1%
Mei/juni	Oorlogsmisdaden 33,3	Overige wreedheden 18,2%	Etnische zuiveringen 15,2%
Juli	Deportatie 20,1	Etnische zuiveringen 17,7%	Overige wreedheden 17,4%

Uit tabel 3.4 valt af te leiden dat in de de eerste helft van 1995 de drie meest gebruikte sleutelwoorden meer dan tachtig procent van het totaal aantal gebruikte sleutelwoorden uitmaken (85,7 respectievelijk 81,5%). In de maand juli is dat gedaald dat 55,2%. Met andere woorden: in juli worden in de berichtgeving over voormalig Joegoslavië *alle* onderscheiden sleutelwoorden meer dan incidenteel gebruikt, in het eerste halfjaar geldt dat alleen voor de drie meest voorkomende sleutelwoorden op.

3.3 Het gebruik van sleutelwoorden in de maand juli 1995

In de berichtgeving van de maand juli komen zoveel sleutelwoorden voor (N=288), dat een nadere beschouwing de moeite waard is. We gaan uit van de beide journaals en vergelijken het voorkomen van de verschillende sleutelwoorden daarin telkens met de krant waarin het desbetreffende sleutelwoord het minst respectievelijk meest genoemd is.

Tabel 3.4 Totaal aantal sleutelwoorden in de berichtgeving over Joegoslavië in juli 1995, uitgesplitst naar medium

<i>Sleutelwoord</i>	<i>NOS-journaal</i>		<i>RTL4-journaal</i>		<i>Journaals samen</i>		<i>Minst genoemd in</i>		<i>Meest genoemd in</i>	
	<i>N</i>	<i>In %*</i>	<i>N</i>	<i>In %*</i>	<i>N</i>	<i>In %**</i>	<i>krant</i>	<i>In %</i>	<i>krant</i>	<i>In %</i>
Deportatie	31	18,0	27	23,3	58	20,1	NRC	14,6	VK	18,7
Etnische zuivering	30	17,4	20	17,2	50	17,4	NRC	19,2	TRW	24,6
Massamoord/-graven	33	19,2	15	12,9	48	16,7	TRW	11,2	TEL	20,0
Oorlogsmisdaden	19	11,0	17	14,7	36	12,5	VK	12,7	TRW	21,6
Genocide	14	8,1	18	15,5	32	11,1	NRC	8,0	TRW	15,3
Verkrachting	9	5,2	5	4,3	14	4,9	TRW	3,4	NRC	13,1
Overige wreedheden	36	20,9	14	12,1	50	17,4	TRW	6,3	VK	13,5
Totaal	172	100,0	116	100,0	288					
In % **		59,7		40,3		100,0				

* in percentages van totaal aantal sleutelwoorden per medium

** in percentages van totaal aantal sleutelwoorden

Het verschil in aantal gebruikte sleutelwoorden tussen *NOS-* (N=172) en *RTL4-journaal* (N=116) is aanzienlijk geringer dan het verschil gerekend over de onderzochte periode als geheel (252 respectievelijk 125). Anders gezegd: het *RTL4-journaal* bevat in het eerste halfjaar van 1995 welgeteld 9 sleutelwoorden, het *NOS-journaal* 80. De beide journaals verschillen het meest in het gebruik van de sleutelwoorden ‘deportatie’, ‘massamoord/graven’, ‘genocide’ en ‘overige wreedheden’.

- deportatie
het meest gebruikt in het *RTL4-journaal* (N=27, 23,3%), wat minder in het *NOS-journaal* (N=31, 18%); het *RTL4-journaal* gebruikt de term wat vaker dan de krant met de hoogste score (*de Volkskrant*, 18,7%), het *NOS-journaal* verschilt nauwelijks van die krant;
- massamoord/-graven
het meest gebruikt in het *NOS-journaal* (N=33, 19,2%), duidelijk minder in het *RTL4-journaal* (N=15, 12,9%); *NOS-journaal* lijkt het meest op de krant met de hoogste score (*De Telegraaf*, 20%), *RTL4-journaal* op de krant met de laagste score (*Trouw*, 11,2%);
- genocide
het meest gebruikt door het *RTL4-journaal* (N=18, 15,5%), duidelijk minder door het *NOS-journaal* (N=14, 8,1%); *RTL4-journaal* lijkt het meest op de krant met de hoogste score (*Trouw* 15,3%), het *NOS-journaal* op de krant met de laagste score (*NRC Handelsblad*, 8,0%);
- overige wreedheden
het meest gebruikt door het *NOS-journaal* (N=36, 20,9%), duidelijk minder door het *RTL4-journaal* (N=14, 12,1%); *NOS-journaal* scoort aanzienlijk hoger dan de krant met de hoogste score (*de Volkskrant*, 13,5%), *RTL4-journaal* blijft daar iets bij achter.

Tabel 3.5 Gebruik van sleutelwoorden uitgesplitst naar periode en medium, gerelateerd aan totaal aantal aantal uitspraken

Medium	Sleutelwoorden en totaal aantal uitspraken in januari/juni 1995			Sleutelwoorden en totaal aantal uitspraken in juli 1995		
	n	N	In % *	n	N	In % *
de Volkskrant	158	6361	2,5	251	3126	8.0
NRC Handelsblad	167	6443	2,6	213	3067	6.9
Trouw	89	4242	2,1	268	3520	7.6
De Telegraaf	105	3539	3,0	165	2096	7.9
NOS	80	2356	3,4	172	2181	7,9
RTL	9	1991	0,5	116	1586	7,3

n aantal sleutelwoorden in desbetreffend medium

N aantal uitspraken in desbetreffend medium

* aandeel sleutelwoorden in aantal uitspraken in desbetreffend medium

Vergelijken we het patroon in beide journaals met dat in de onderzochte dagbladen, dan valt in de eerste plaats op dat het *RTL4-journaal* in de eerste zes maanden van 1995 bijzonder weinig sleutelwoorden bevat: 0,5 %, *NOS-journaal* 3,4%. Het *NOS-journaal* bevat in deze periode verhoudingsgewijs meer sleutelwoorden dan de krant met de hoogste score (*De Telegraaf*, 3,0%). In de maand juli is het beeld totaal anders: alle scores liggen aanzienlijk hoger, de verschillen tussen de onderzochte media zijn veel kleiner. Verhoudingsgewijs maken *NRC Handelsblad* (6,9%) en het *RTL4-journaal* (7,3%) het minst gebruik van sleutelwoorden, *de Volkskrant* (8%) het meest. Met nogmaals de kantekening dat de verschillen klein zijn, *NOS-journaal* (7,9%) en *DeTelegraaf* (7,9%) blijven nauwelijks achter bij *de Volkskrant*.

Bij de dagbladen hebben we gezien dat het gebruik van sleutelwoorden in de berichtgeving van juli 1995 van week tot week nogal verschilde. Dat blijkt ook in de berichtgeving van beide journaals het geval te zijn, waarbij de verschillen in grote lijnen overeenkomen met de verschillen in gebruik van sleutelwoorden in de dagbladen (zie tabel 3.6)

Tabel 3.6 Het gebruik van sleutelwoorden in *NOS-* en *RTL4-journaal* samen in juli 1995, uitgesplitst naar week

	2-8 juli 1995		9-15 juli 1995		16-22 juli 1995		23-29 juli 1995		Totaal	
	N	In %*	N	In %*	N	In %*	N	In %*	N	In %**
Deportatie	-	-	20	32,3	15	13,8	23	21,1	58	20,4
Etnische zuivering	-	-	28	45,2	11	10,1	11	10,1	50	17,6
Massamoord/-graven	-	-	7	11,3	22	20,2	19	17,4	48	16,9
Oorlogsmisdaden	-	-	1	1,6	17	15,6	14	12,8	32	11,3
Genocide	-	-	2	3,2	14	12,8	16	14,7	32	11,3
Verkrachting	-	-	3	4,8	6	5,5	5	4,9	14	4,9
Overige wredeheden	4	100,0	1	1,6	24	22,0	21	19,3	50	17,6
Totaal	4	100,0	62	100,0	109	100,0	109	100,0	284	
In % **		1,4		21,8		38,4		38,4		100,0
dagbladen	13		207		364		302		886	
In % **		1,5		23,4		41,1		34,1		100,0

* in percentages van totaal aantal uitspraken over sleutelwoorden per week

** in percentages van totaal aantal uitspraken over sleutelwoorden

In de week voor de val van Srebrenica moeten sleutelwoorden in de berichtgeving van journaals en dagbladen met een lantaarntje gezocht worden, in de weken daarna kan dat

hulpmiddel achterwege blijven. In de week dat Srebrenica valt, zijn ‘etnische zuivering’ en ‘deportatie’ de sleutelwoorden die in (vrijwel) elke uitzending vallen. Samen zijn ze goed voor iets meer dan driekwart (77,5%) van alle gebruikte sleutelwoorden (dagbladen: 76,3%). De journaals gebruiken verhoudingsgewijs wat vaker het meer beladen sleutelwoord ‘deportatie’ dan de dagbladen (32,3 respectievelijk 27,5%).

In de week na de val van Srebrenica verdwijnen ‘etnische zuivering’ en ‘deportatie’ naar de achtergrond en zijn ‘massamoorden/graven’ (20,2%) en ‘overige wreedheden’ (22,0%) de meest voorkomende sleutelwoorden (in dagbladen 23,9 respectievelijk 12,4%). De dagbladen gebruiken in deze week verhoudingsgewijs vaker het politiek zeer gevoelige sleutelwoord ‘genocide’ (17,0%; journaals 12,8%). In de week dat Dutchbat terugkeert uit voormalig Joegoslavië, zijn in de journaals ‘deportatie’ (21,1%), ‘massamoorden/graven’ (17,4%) en ‘overige wreedheden’ (19,3%) de meest voorkomende sleutelwoorden. In de dagbladen geldt dat voor ‘oorlogsmisdaden’ (25,8%), ‘deportatie’ (19,9%) en ‘massamoorden/graven’ (14,2%). Dagbladen en journaals gebruiken met andere woorden in de week dat Srebrenica valt tot op grote hoogte dezelfde sleutelwoorden om te berichten over wat zich in Srebrenica heeft afgespeeld (het absolute verschil is gemiddeld 3.4). In de weken daarna lopen de sleutelwoorden die dagbladen respectievelijk journaals gebruiken om de gebeurtenissen in Srebrenica te beschrijven, wat verder uitéén: het absolute verschil is in die weken gemiddeld 4.9 respectievelijk 4.5.

Overigens blijken ook de beide journaals nogal te verschillen, niet alleen in absoluut aantal gebruikte sleutelwoorden, maar ook in de specifieke sleutelwoorden waarvan ze zich van week tot week bedienen (zie tabel 3.7).

Tabel 3.7 Het gebruik van sleutelwoorden in juli 1995, uitgesplitst naar NOS- en RTL-journaal en naar week

Journaal	Sleutelwoorden	2-8 juli		9-15 juli		16-22 juli		23-29 juli		Totaal	
		N	In %*	N	In %*	N	In %*	N	In %*	N	in %*
NOS	Deportatie	--	--	13	32,5	6	8,2	12	21,9	31	18,0
RTL4		--	--	7	31,8	9	25,0	11	20,4	27	24,1
NOS	Etnische zuivering	--	--	16	40,0	9	12,3	5	9,1	30	17,4
RTL4		--	--	12	54,5	2	5,6	6	11,1	20	17,9
NOS	Massamoord/-graven	--	--	7	17,5	16	21,9	10	18,2	33	19,2
RTL4		--	--	--	--	6	16,7	9	16,7	15	13,4
NOS	Oorlogsmisdaden	--	--	--	--	13	17,8	6	10,9	19	11,0
RTL4		--	--	1	4,5	4	11,1	8	14,8	13	11,6
NOS	Genocide	--	--	1	2,5	7	9,6	6	10,9	14	8,1
RTL4		--	--	1	4,5	7	19,4	10	18,5	18	16,1
NOS	Verkrachting	--	--	3	7,5	5	6,8	1	1,8	9	5,2
RTL4		--	--	--	--	1	2,8	4	7,4	5	4,5
NOS	Overige wreedheden	4	100,0	--	--	17	23,3	15	27,3	36	20,9
RTL4		--	--	1	4,5	7	19,4	6	11,1	14	12,5
NOS totaal		4		40		73		55		172	
RTL4 totaal**		--		22		36		54		112	

* in percentages van het kolomtotaal (13/40)* 100=32,5% etc.)

** het totaal wijkt af het totaal in voorgaande tabellen; in deze tabel zijn 1 en 31 juli 1995 niet meegeteld

In de week dat Srebrenica valt, gebruikt het *NOS-journaal* absoluut gezien bijna twee keer zo veel sleutelwoorden als het *RTL4-journaal*. Het *RTL4-journaal* gebruikt vrijwel alleen de sleutelwoorden ‘etnische zuivering’ en ‘deportatie’, het *NOS-journaal* maakt ook melding van ‘massamoorden/graven’, een sleutelwoord dat in deze week in het *RTL4-journaal* geheel ontbreekt. De in de sleutelwoorden besloten liggende daden roepen sterke afkeuring op. Toch is een zeker onderscheid binnen de sleutelwoorden aan te brengen. Daarbij spelen twee kenmerken een rol:

- de mate waarin een sleutelwoord verbonden is met gebeurtenissen uit de Tweede Wereldoorlog :
- de mate waarin een sleutelwoord verbonden is met een concreet voorstelbare daad;

Uitgaande van deze twee kenmerken gaan we er van uit dat de dramatische kracht van de sleutelwoorden ‘massamoorden’, ‘verkrachting’ en ‘deportatie’ groter is dan van de sleutelwoorden ‘oorlogsmisdaden’, ‘genocide’ (meer abstracte term), ‘etnische zuivering’ en ‘overige wreedheden’. De frequentie waarmee sleutelwoorden gebruikt worden in combinatie met de dramatische kracht van de gekozen sleutelwoorden, zijn van belang voor de beeldvorming over de gebeurtenissen in voormalig Joegoslavië: hoe meer sleutelwoorden en hoe sterker de sleutelwoorden verbonden zijn met de Tweede Wereldoorlog en met concreet voorstelbare daden, des te dramatischer het beeld dat geschetst wordt. Passen we deze gedachtengang toe op de uitzendingen van het *NOS- en RTL4-journaal* in de week dat Srebrenica valt, dan is duidelijk dat het *RTL4-journaal* een wat minder dramatisch beeld schetst dan het *NOS-journaal*:

- in het *RTL4-journaal* komen 22 sleutelwoorden voor, in het *NOS-journaal* 40;
- in het *RTL4-journaal* is het aandeel van de meest beladen en meest concrete sleutelwoorden 31,8%, in het *NOS-journaal* 57,5%;

In de week na de val van Srebrenica bevat het *NOS-journaal* twee keer zo veel sleutelwoorden als het *RTL4-journaal*. De accenten in de gebruikte sleutelwoorden verschillen opnieuw nogal sterk. In het *NOS-journaal* zijn ‘overige wreedheden’ (23,3%), ‘massamoorden/graven’ (21,9%) en ‘oorlogsmisdaden’ (17,8%) de drie meest voorkomende sleutelwoorden (samen 63% van het totaal aantal gebruikte sleutelwoorden) In het *RTL4-journaal* zijn ‘deportatie’ (25%), ‘genocide’ (19,4%) en ‘overige wreedheden’ (19,4%) de drie meest voorkomende sleutelwoorden (samen 63,8% van het totaal aantal). Ook in deze week lijkt het *RTL4-journaal* een wat minder dramatisch beeld van de gebeurtenissen dan het *NOS-journaal*:

- in het *RTL4-journaal* komen 36 sleutelwoorden voor, in het *NOS-journaal* 73;
- in het *RTL4-journaal* maken de meest beladen en meest concrete sleutelwoorden een iets groter deel van het totaal aantal uit dan in het *NOS-journaal* (44,5 % om 36,9%);

In de week na terugkeer van Dutthbat in Nederland komen sleutelwoorden in beide journaals even veel voor. De verschillen in gebruikte sleutelwoorden tussen beide journaals zijn in deze week een stuk kleiner. In het *NOS-journaal* zijn ‘overige wreedheden’ (27,3%), ‘deportatie’ (21,9%) en ‘massamoorden/graven’ de meest voorkomende sleutelwoorden (samen 67,4% van het totaal). In het *RTL4-journaal* geldt dat voor ‘deportatie’ (20,4%), ‘genocide’ (18,5%) en ‘massamoorden’ (16,7%) (samen 55,6% van het totaal). Al met al lijkt het *RTL4-journaal* in deze week een iets dramatischer beeld te schetsen dan het *NOS-journaal*:

- in *RTL4- en NOS-journaal* komen even veel sleutelwoorden voor;
- in het *RTL4-journaal* is het aandeel van de meest beladen en meest concrete sleutelwoorden in het totaal aantal iets hoger dan in het *NOS-journaal* (44,5 om 41,9%).

Kortom: wie - zoals Dutchbat in Srebrenica - voor informatie over de gebeurtenissen in de weken voor, tijdens en na de val van Srebrenica geheel aangewezen is op het *RTL-journaal* - krijgt zeker in de week dat Srebrenica valt een wat minder dramatisch beeld van de gebeurtenissen dan wie (ook) gebruik maakt van andere media.

Het gebruik van sleutelwoorden en plaatsaanduiding

Beide journaals verschillen enigszins in het het vermelden van de specifieke plaats waar de wandaden die besloten liggen in de sleutelwoorden begaan zouden zijn (zie tabel 3.8).

Tabel 3.8 Aanduiding locatie in uitspraken met sleutelwoorden en met oorlogshandelingen, uitgesplitst naar medium en naar periode

	<i>Sleutelwoorden</i>						<i>Oorlogshandelingen</i>					
	<i>Januari/april</i>			<i>Juli</i>			<i>Januari/april</i>			<i>Juli</i>		
	<i>N</i>	<i>NL*</i>	<i>In %**</i>	<i>N</i>	<i>NL</i>	<i>In %</i>	<i>N</i>	<i>NL</i>	<i>In %</i>	<i>N</i>	<i>NL</i>	<i>In %</i>
NOS	80	23	28,8	172	88	51,2	35	33	94,3	35	21	60,0
RTL4	9	3	33,3	112	61	54,5	46	36	78,5	34	24	72,4
Totaal	89	26	29,2	284	149	52,5	81	69	85,2	69	45	65,2
Dagbladen	339	54	15,9	531	277	52,2	770	573	74,4	256	299	75,9

* aantal uitspraken met gespecificeerde locatie

** NL in percentages van N

In de eerste zes maanden van 1995 vermelden de journaals aanzienlijk minder vaak een precieze locatie voor de in de sleutelwoorden besloten liggende wandaden dan in de maand juli. De verschillen tussen beide journaals zijn te verwaarlozen. De beweging van weinig naar meer specifiek is ook in de onderzochte dagbladen duidelijk herkenbaar. Met de kanttekening dat de dagbladen in de eerste zes maanden van 1995 nog veel minder vaak een precieze plaatsaanduiding vermelden dan de journaals. In de berichtgeving over oorlogshandelingen (wie vecht met wie?) vermelden de journaals aanzienlijk vaker de precieze plek waar de gevechten plaats vinden, zij het dat in de maand juli deze meldingen minder specifiek zijn dan in de eerste zes maanden van 1995. Voor de dagbladen als geheel geldt vrijwel hetzelfde: waar de gevechten plaatsvinden is (veel) vaker duidelijk dan waar de wandaden besloten liggend in de sleutelwoorden begaan worden. Verwonderlijk is dit niet: informatie over waar gevechten tussen min of meer geregelde legers plaatsvinden is ongetwijfeld in ruimere mate en makkelijker beschikbaar dan informatie over waar precies wandaden begaan worden die al snel in (flagrante) strijd zijn met het oorlogsrecht.

3.4 Gebruik van sleutelwoorden niet gekoppeld aan interne actoren

In de berichtgeving van de journaals is in lang niet alle gevallen duidelijk welke interne actor verantwoordelijk wordt gehouden voor de gemelde wandaden. In meer dan de helft van de uitspraken waarin sleutelwoorden voorkomen, ontbreekt de koppeling aan een interne actor (188 van de 373, 50,4%). Ter vergelijking: in de dagbladen ligt dat percentage aanzienlijk lager (546 van de 1416 uitspraken, 38,6%). Bij de niet aan een interne actor gekoppelde uitspraken gaat weer om evaluatieve, causale en werkelijkheidsuitspraken.

In absolute zin bevat het *NOS-journaal* meer sleutelwoorden niet gekoppeld aan een interne actor dan het *RTL4-journaal* (*NOS*: N=114, *RTL4*: N=74). Gerelateerd aan het totaal aantal

sleutelwoorden laat het *RTL4-journaal* de koppeling aan een interne actor vaker achterwege dan het *NOS-journaal*. In het *RTL4-journaal* is dat 74 van de 121 keer het geval (61,2%), in het *NOS-journaal* 114 van de 252 keer (45,2%). Als er met andere woorden gebruik gemaakt wordt van sleutelwoorden, dan vermeldt het *NOS-journaal* in ruim de helft van de gevallen welke interne actor verantwoordelijk wordt gesteld voor de wandaden, het *RTL4-journaal* in nog geen veertig procent. In paragraaf 3.5 gaan we in op sleutelwoorden gekoppeld aan een interne actor, eerst staan we nu stil bij sleutelwoorden niet gekoppeld aan een interne actor (zie tabel 3.9).

Tabel 3.9 Gebruik van sleutelwoorden niet gekoppeld aan een interne actor, uitgesplitst naar medium

	<i>NOS-journaal</i>		<i>RTL4-journaal</i>		<i>Journalaals samen</i>		<i>Minst genoemd in</i>		<i>Meest genoemd in</i>	
	<i>N</i>	<i>In %*</i>	<i>N</i>	<i>In %*</i>	<i>N</i>	<i>In %*</i>	<i>N</i>	<i>In %*</i>	<i>N</i>	<i>In %**</i>
Etnische zuivering	24	21,1	13	17,6	37	19,7	TEL	17,5	VK	28,0
Oorlogsmisdaden	21	18,4	15	20,3	36	19,1	VK	17,6	TRW	31,0
Deportatie	19	16,7	16	21,6	35	18,6	TRW	10,7	VK	19,8
Massamoord/-graven	15	13,2	8	10,8	23	12,2	TRW	8,3	NRC	11,0
Genocide	4	3,4	13	17,6	17	9,0	TEL	7,9	TRW	13,1
Verkrachting	6	5,3	3	4,1	9	4,8	TRW	1,2	NRC	7,8
Overige wreedheden	25	31,9	10	13,5	35	18,6	TRW	8,3	TEL	11,9
Totaal	114	100,0	74	100,0	188					
In % **		60,6		39,4		100,0				

* in percentages van totaal aantal sleutelwoorden per medium

** in percentages van totaal aantal sleutelwoorden

Kijken we naar welk sleutelwoord in welk journaal verhoudingsgewijs veel/weinig in ongekoppelde vorm voorkomt, dan zien we bij drie sleutelwoorden (tamelijk) grote verschillen optreden:

- overige wreedheden
het *NOS-journaal* gebruikt dit sleutelwoord aanzienlijk vaker dan het *RTL4-journaal* (31,9% respectievelijk 13,5%); doorgaans zijn het berichten in de trant van ‘Wreedheden in Bosnië’;
- genocide
het *NOS-journaal* gebruikt dit sleutelwoord aanzienlijk minder vaak dan het *RTL4-journaal* (3,4 respectievelijk 17,6%); ‘Genocide tijdens val van Srebrenica’ is hier het prototypische voorbeeld
- deportatie
het *NOS-journaal* gebruikt dit sleutelwoord wat minder dan het *RTL4-journaal* (16,7 respectievelijk 21,6%); voor ‘etnische zuivering’ ligt de verhouding precies andersom.

Betrekken we de dagbladen in de vergelijking, dan moet allereerst nogmaals onderstreept worden dat sleutelwoorden niet gekoppeld aan een interne actor, in dagbladen verhoudingsgewijs veel minder voorkomen. Kijken we naar de sleutelwoorden afzonderlijk, dan blijkt dat de journalaals samen op een enkele uitzondering na tussen het dagblad met de laagste respectievelijk hoogste score eindigen. De uitzondering betreft de sleutelwoorden ‘massamoorden/graven’ (journalaals samen 12,2%, krant met hoogste score is *NRC Handelsblad*, 11%) en ‘overige wreedheden’ (journalaals samen 18,6%, krant met hoogste score is *De Telegraaf*, 11,9%).

3.5 Gebruik van sleutelwoorden gekoppeld aan interne actoren

Voor de beeldvorming over de strijdende partijen is de mate waarin zij gekoppeld worden aan sleutelwoorden van groot belang: wie bij voortduring en vrijwel exclusief verantwoordelijk wordt gesteld voor massamoorden, verkrachtingen, deportaties enz. hoeft niet te rekenen op enig begrip laat staan sympathie in de publieke opinie. Voor deze partij is de rol *bad guy* weggelegd.

In de journaals komen 185 uitspraken voor waarin sleutelwoorden direct gekoppeld worden aan een interne actor. Oftewel, militairen behorend tot het (Bosnisch) Servische, het Kroatische of het Moslim-kamp, worden beschuldigd van het plegen van de misdaden die besloten liggen in de sleutelwoorden. In de berichtgeving van de dagbladen zijn het in 1995 vooral de Serviërs die verantwoordelijk worden gehouden voor etnische zuivering, massamoorden, deportatie enz. Om precies te zijn: 792 van de 870 sleutelwoorden (89,9%) worden gekoppeld aan de Serviërs, ‘verkrachting’ en ‘deportatie’ worden in 1995 uitsluitend in verband gebracht met de Serviërs. In de berichtgeving van beide journaals worden de Serviërs nog iets sterker dan in de dagbladen als schuldigen gepresenteerd (zie tabel 3.10).

Tabel 3. 10 Gebruik van sleutelwoorden gekoppeld aan interne militaire actoren in *NOS-* en *RTL4-journaal samen*

	totaal		Serviërs		Moslims		Kroaten		Alle partijen	
	N	In % *	N	In % *	N	In % *	N	In % *	N	In % *
Oorlogsmisdaden	36		34	94,4	1	2,8	1	2,8	-	--
Etnische zuivering	32		29	90,0	-	--	1	5,0	-	--
Massamoorden/-graven	31		31	100,0	-	--	-	--	-	--
Deportatie	23		23	100,0	-	--	-	--	-	--
Genocide	20		18	90,0	-	--	1	5,0	1	5,0
Verkrachting	13		13	100,0	-	--	-	--	-	--
Overige wrede daden	30		26	86,7	2	6,7	2	6,7	-	--
Totaal	185		174	94,1	3	1,6	7	3,8	1	0,5

* in percentages van totaal aantal uitspraken met betreffende sleutelwoord (en)

Tussen journaals en perioden bestaan nog wel enkele verschillen.

- Het *NOS-journaal* is goed voor bijna driekwart van de sleutelwoorden gekoppeld aan een interne actor (N=138, 74,6%), het *RTL4-journaal* voor de rest (N=47, 25,4%);
- Alleen in de maanden mei/juni worden Moslims en Kroaten een enkele keer gekoppeld aan sleutelwoorden; in de maand juli bevat de berichtgeving alleen uitspraken waarin sleutelwoorden gekoppeld worden aan (Bosnische) Serviërs.
- Over de gehele periode gerekend worden in het *RTL4-journaal* de Serviërs in absolute termen aanzienlijk minder vaak beschuldigd van misdaden dan in het *NOS-journaal*, in relatieve termen is het omgekeerde het geval: in 46 van de 47 (97,9%) relevante uitspraken worden de sleutelwoorden gekoppeld aan Serviërs (*NOS-journaal*: 128 van de 138, 92,8%).

Wat de locaties betreft: in 50 uitspraken vermeldt het *NOS-journaal* een locatie: Srebrenica (N=18, 36%) en Zepa (N=12, 24%) worden verreweg het meest genoemd, de overige locaties worden slechts een enkele keer vermeld. Het *RTL4-journaal* noemt in 28 uitspraken een locatie. Srebrenica wordt hier absoluut en relatief nog vaker vermeld dan in het *NOS-journaal* (N=21, 75%).

Naast uitspraken waarin interne militaire actoren direct gekoppeld worden aan sleutelwoorden, komen in de journaals een klein aantal uitspraken voor waarin gesteld wordt dat politici verantwoordelijk zijn voor de wandaden die besloten liggen in de sleutelwoorden. Het gaat om twintig uitspraken, zeventien in het *NOS*-, drie in het *RTL4-journaal*. Het gaat zonder uitzondering om Servische politici.

3.6 Sleutelwoorden en Nederlandse actoren

De journaals bevatten 23 uitspraken waarin Nederlandse actoren - politici en een enkele militair - interne actoren koppelen aan sleutelwoorden. Het meest gebruikte sleutelwoord in deze uitspraken is 'massamoorden /-graven' (N=9), gevolgd door 'genocide' (N=6). In alle uitspraken worden sleutelwoorden gekoppeld aan Servische actoren.

De meeste aandacht trekken uitspraken van minister Pronk (Ontwikkelingssamenwerking), gedaan in beide journaals op 19 juli 1995. Hij verklaart dat bij de inname van Srebrenica de Bosnische Serviërs zich schuldig hebben gemaakt aan genocide. Een uitspraak die op dat moment voor enige politieke beroering zorgt, vooral vanwege het feit dat de Nederlandse blauwhelmen nog in Potocari verblijven en de facto in handen van de Bosnische Serviërs zijn. Twee dagen later dag later ontkent de bevelhebber van de landmacht, luitenant-generaal Couzy dat sprake zou zijn van genocide. Een dag later - Duchtbat heeft de enclave verlaten en is in veilig gebied - verklaart minister Voorhoeve van defensie dat er in Srebrenica sprake is van genocide.

4 Diplomatieke interventie

4.1 Inleiding

De pogingen van de internationale gemeenschap om via onderhandelingen de strijdende partijen tot een vredesakkoord te brengen, krijgen in 1995 in de dagbladen aanzienlijk minder aandacht dan in 1993 het geval was. Wat de berichtgeving in beide journaals betreft, kunnen we deze vergelijking bij gebrek aan gegevens over 1993 niet maken. Wel kunnen we vaststellen dat 'diplomatieke interventie' in 1995 in de berichtgeving van beide journaals verhoudingsgewijs slechts iets minder aandacht krijgt dan in de dagbladen. De berichtgeving in beide journaals bevat 667 vermeldingen van het onderwerp 'diplomatieke interventie' (8,2% van totaal aantal relevante vermeldingen), in de dagbladen gaat het om 3387 vermeldingen (10,5% van het totaal aantal). Ter herinnering: in 1995 is de centrale rol in de pogingen om een akkoord te bereiken, weggelegd voor de Contactgroep. Deze groep, bestaande uit diplomaten van Rusland, de Verenigde Staten, Frankrijk, Groot-Brittannië, Duitsland en de EU, is het duo Stoltenberg & Owen opgevolgd na de crisis rond Gorazde in april 1994 (zie voor een korte voorgeschiedenis het rapport 'Good guys bad guys', paragraaf 5.2).

In dit hoofdstuk schetsen we een beeld van de omvang en inhoud van de berichtgeving in beide journaals over het thema 'diplomatieke interventie'. Na een overzicht van de aandacht voor verschillende subthema's van 'diplomatieke interventie', gaan we in op de opvattingen van interne actoren zoals voorkomend in de berichtgeving van beide journaals, op de opvattingen van externe actoren en op de voortgang die (niet) geboekt wordt in de onderhandelingen.

4.2 DIPLOMATIEKE THEMA'S IN HET NIEUWS

Het thema 'diplomatieke interventie' heeft in 1995 een tamelijk bescheiden aandeel in de berichtgeving over het conflict in voormalig Joegoslavië. In de eerste vier maanden van 1995 - de periode van de sluimerende belangstelling voor het conflict - besteden de journaals verhoudingsgewijs nog behoorlijk veel aandacht aan het thema, daarna wordt de berichtgeving over 'diplomatieke interventie' overvleugeld door de snel toenemende aandacht voor andere thema's en gebeurtenissen: de NAVO bombardeert eind mei Bosnisch-Servische stellingen rond Pale, de Bosnische Serviërs 'antwoorden' met het gijzelen van enkele honderden VN-medewerkers, de Moslimenclaves in Oost-Bosnië worden steeds sterker bedreigd door Bosnisch-Servische troepen en op 11 juli 1995 valt de enclave Srebrenica. De escalatie van het conflict die in deze keten van gebeurtenissen besloten ligt, leidt er toe dat in juli 1995 het aantal uitspraken over 'diplomatieke interventie' per dag aanzienlijk hoger ligt dan in de eerste vier maanden van 1995 en dat tegelijkertijd 'diplomatieke interventie' een aanzienlijk kleiner deel van de berichtgeving over het conflict uitmaakt (zie tabel 4.1)

Tabel 4.1 'Diplomatieke interventie' in NOS- en RTL4-journaal samen, uitgesplitst naar periode

Periode	Aantal uitspraken over thema diplomatieke interventie		Totaal aantal uitspraken		Aandeel thema 'diplomatieke interventie'		Aantal uitspraken over 'diplomatieke interventie' per dag*	
	journaals	dagbladen	journaals	dagbladen	journaals	dagbladen	journaals	dagbladen
Januari-april	235	1918	1229	8662	19,1	22,1	1,96	15,98
Mei-juni	261	1014	3118	11923	8,4	8,5	4,28	16,62
Juli	171	458	3767	11818	4,5	3,9	5,52	14,77
Totaal	667	3387	8114	32403	8,2	10,5	3,15	15,98

* voor journaals en dagbladen is uitgegaan van zeven dagen per week

Vergelijken we de cijfers met die van dagbladen, dan zien we in grote lijnen hetzelfde patroon. Natuurlijk liggen de absolute aantallen voor de dagbladen op een veel hoger niveau, maar de golfbeweging in aandacht voor het thema ‘diplomatieke interventie’ is nagenoeg gelijk: van relatief veel in de eerste maanden van het jaar naar relatief weinig in de maand juli. In de journaals gaat dat gepaard met een stijging van het aantal uitspraken per dag over het thema ‘diplomatieke interventie’ (van bijna twee naar bijna vijftien), voor de dagbladen met een lichte daling (van bijna 16 naar iets onder de vijftien).

4.2.1 DIPLOMATIEKE INTERVENTIE IN HET NOS- EN RTL4-JOURNAAL

Gerekend over de gehele periode, heeft het *RTL4-journaal* (N=345, 9,6%) in absolute termen iets meer en in relatieve termen duidelijk meer aandacht voor het thema ‘diplomatieke interventie’ dan het *NOS-journaal* (N=322, 7,1%). Splitsen we het uit naar perioden, dan zien we dat het *RTL4-journaal* met name in de eerste vier maanden van 1995 vaker bericht over het diplomatieke steekspel dan het *NOS-journaal*. In de berichtgeving over het conflict in voormalig Joegoslavië, concentreren de journaals hun aandacht voor ‘diplomatieke interventie’ minder sterk in de eerste vier maanden dan de dagbladen doen. De dagbladen bevatten per dag in juli 1995 iets minder uitspraken over ‘diplomatieke interventie’ dan in mei/juni en in januari/april 1995. Maar het aandeel in de totale berichtgeving daalt van ruim 22 naar bijna vier procent. Een daling die niet voortkomt uit minder schrijven over het thema ‘diplomatieke interventie’ maar uit veel meer schrijven over andere aspecten van het conflict in voormalig Joegoslavië (zie tabel 4.1).

Bij de analyse van de dagbladen hebben we geconstateerd dat de berichtgeving over ‘diplomatieke interventie’ in 1995 in tamelijk algemene termen gesteld is: de subthema’s ‘diplomatiek overleg’ en ‘algemene accoorden’ omvatten in de dagbladen ruim zesenvijftig procent van alle uitspraken over ‘diplomatieke interventie’. Min of meer uitgewerkte plannen en/of initiatieven voor een vreedzame oplossing van het conflict spelen in de berichtgeving een veel minder grote rol dan in 1993. In de berichtgeving van de journaals slaat de balans tussen ‘algemeen’ en ‘meer specifieke bewoordingen’ nog verder door in het voordeel van ‘algemeen’. Reden om in tabel 4.2 naast ‘diplomatiek overleg’ en ‘algemene accoorden’ alleen nog de categorie ‘overige’ op te nemen (zie tabel 4.2).

Tabel 4.2 Subthema’s ‘diplomatieke interventie’, uitgesplitst naar journaal en naar periode

periode journaal thema	Januari-april 1995				Mei-juni 1995				Juli 1995				Totaal			
	NOS		RTL4		NOS		RTL4		NOS		RTL4		NOS		RTL4	
	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%
Diplomatiek overleg	23	25,0	25	17,5	84	60,4	66	54,1	67	73,6	49	61,3	174	54,0	140	40,6
Algemene accoorden	60	65,2	76	53,1	28	20,1	24	19,7	6	6,6	2	2,5	94	29,2	102	29,6
Overige	9	9,8	42	29,4	27	19,4	32	26,2	18	19,8	29	36,3	54	16,8	103	29,9
	92	100,0	143	100,0	139	100,0	122	100,0	91	100,0	80	100,0	322	100,0	345	100,0

* in percentages van aantal uitspraken over diplomatieke thema’s in *NOS*- resp. *RTL4-journaal* in desbetreffende periode

In beide journaals zijn de meest algemene termen - 'diplomatiek overleg' en 'algemene accoorden' - duidelijk nog overheersender dan in de berichtgeving van de dagbladen. Vooral in het *NOS-journaal* worden maar weinig andere uitdrukkingen gebruikt (N=268, 83,2%) de categorie 'overige' haalt nog geen twintig procent (N=54, 16,8%). Het *RTL4-journaal* (N=242, 70,1%) gebruikt de algemene uitdrukkingen relatief vaker dan de dagbladen en minder vaak dan het *NOS-journaal*.

In de eerste maanden van 1995 komt de term 'algemene accoorden' verreweg het meest voor de berichtgeving. Het zijn de maanden waarin de strijdende partijen een staakt-het-vuren in acht nemen en in redelijke stilte werken aan een vreedzame oplossing. Vanaf mei neemt het gebruik van de uitdrukking 'diplomatiek overleg' in beide journaals sterk toe, met de kanttekening dat het *NOS-journaal* deze term verhoudingsgewijs vaker gebruikt dan het *RTL4-journaal*. De uitdrukking 'diplomatiek overleg' duidt er op dat het accent in de berichtgeving ligt op de rol van de internationale gemeenschap bij de pogingen om de strijdende partijen te bewegen een vredesaccord te sluiten.

Samenvattend kunnen we vaststellen dat de journaals zich beperken tot de hoofdlijnen van het onderwerp 'diplomatieke interventie'. Een aantal meer specifieke twistpunten (erkenning van Bosnië en van Kroatië door Servië) en plannen (voorstel van Contactgroep) komen in de berichtgeving van de journaals nauwelijks aan de orde. Aan deze subthema's besteden de journaals verhoudingsgewijs telkens minder aandacht dan de krant die aan dat subthema verhoudingsgewijs de minste aandacht besteedt. Zich maanden en jaren voortslepende onderhandelingen zijn voor journaals een nog lastiger en ondankbaarder onderwerp dan voor dagbladen. Er is één uitzondering op deze regel, te weten het subthema 'gezamenlijke aanpak'. Voor dit thema hebben beide journaals absoluut gezien evenveel aandacht (N=20). Kijken we naar de verhoudingen (*NOS-journaal* 6,2%; *RTL-journaal* 5,8%), dan kunnen we vaststellen dat de relatieve aandacht aanzienlijk hoger ligt dan bij de krant met de laagste score (*Trouw*, 3,2%) en lager dan bij de krant met de hoogste score (*De Telegraaf*, 8,8%). De verklaring voor deze opmerkelijke uitzondering ligt voor de hand: 'gezamenlijke aanpak' is een subthema met een sterk Nederlandse achtergrond. Na een bezoek aan de secretaris-generaal van de VN, Boutros Ghali, verklaart minister Van Mierlo (Buitenlandse Zaken) in mei 1995 namens de Nederlandse regering dat de onenigheid tussen de verschillende landen van de internationale gemeenschap het vredesproces belemmert en dat het tijd wordt voor een gezamenlijke aanpak. Beide journaals besteden hier aandacht aan en gaan vervolgens ook in op de positie van andere landen. Die leggen weinig bereidheid aan de dag om tot een gezamenlijke aanpak te komen. Het poldermodel was nog geen exportproduct.

4.3 DIPLOMATIEKE INTERVENTIE NIET GEKOPPELD AAN EEN ACTOR

Ook in nieuwsbulletins op televisie komt 'diplomatieke interventie' in verschillende vormen in de berichtgeving voor:

- in uitspraken waarin een bepaalde diplomatieke oplossing los van een met name genoemde actor aan de orde gesteld wordt, niet zijnde 'werkelijkheidsuitspraken' (N=209);
- in uitspraken waarin de stand van zaken rond 'diplomatieke interventie' gemeld wordt, zogenaamde 'werkelijkheidsuitspraken' (N=126)
- in uitspraken waarin een met name genoemde actor (intern of extern) gekoppeld wordt aan een bepaalde diplomatieke oplossing (N=332)

De beide journaals samen bevatten 209 uitspraken van het eerste type: er wordt bericht over een subthema ‘diplomatieke interventie’ zonder dat het thema gekoppeld wordt aan een actor en zonder dat de stand van zaken gemeld wordt. In een groot aantal gevallen gaat het om causale uitspraken. ‘Stagnatie vredesbesprekingen slag voor burgerbevolking’ is een voorbeeld van een dergelijke uitspraak. De 209 uitspraken bevatten in totaal 216 vermeldingen van het thema ‘diplomatieke interventie’ (zie tabel 4.3).

Tabel 4.3 Subthema’s diplomatieke interventie in *NOS*- en *RTL4-journaal*, niet gekoppeld aan een actor en niet zijnde ‘werkelijkheidsuitspraken’

Subthema	<i>NOS-journaal</i>		<i>RTL4-journaal</i>		<i>Journaals samen</i>		Minst genoemd in		Meest genoemd in	
	<i>N</i>	<i>In %*</i>	<i>N</i>	<i>In %*</i>	<i>N</i>	<i>In %**</i>	<i>N</i>	<i>In %*</i>	<i>N</i>	<i>In %*</i>
Diplomatiek overleg	36	42,9	43	34,4	79	37,8	NRC	20,1	VK	29,8
Algemene akkoorden	29	34,5	26	20,8	55	26,3	VK	21,5	TRW	25,4
Overige	19	22,0	56	44,8	75	35,9				
Totaal	84	100,0	125	100,0	209	100,0				
In % **	40,2		59,8		100,0					

* in percentages van aantal vermeldingen per medium (N=84 resp. N=125)

** in percentages van totaal aantal vermeldingen (N=209)

Dit type uitspraken maakt iets meer dan dertig procent uit van het totaal aantal uitspraken over ‘diplomatieke interventie’ (N=209, 31,9%). Dat wijkt nauwelijks af van het beeld in de dagbladen (N=1075, 33,6%). Het gaat voor een belangrijk deel om causale uitspraken. Het zijn met andere woorden uitspraken waarin gevolgen van diplomatieke interventie genoemd worden (een vredesaccord, einde van de gijzeling van VN-militairen). Het *RTL4-journaal* hanteert deze vorm van verslaggeving wat vaker dan het *NOS-journaal* en concentreert zich daarbij wat minder sterk op de twee algemene uitdrukkingen ‘diplomatiek overleg’ en ‘algemene accoorden’: wat ‘diplomatiek overleg’ betreft scoort het *RTL4-journaal* iets boven de hoogst scorende krant, en ruim onder het *NOS-journaal*, bij ‘algemene accoorden’ komt het *RTL4-journaal* iets onder de laagst scorende krant uit, het *NOS-journaal* eindigt ruim boven de hoogst scorende krant.

De zogenaamde werkelijkheidsuitspraken zijn uitspraken waarin bericht wordt over de stand van zaken in de vredesonderhandelingen: die verkeren (opnieuw) in een totale impasse, worden langzaam weer vlotgetrokken en daarin tekenen zich - voor wie het zien wil - langzamerhand de contouren van een oplossingsrichting af. Het betreft kortom berichten over succes en falen van diplomatieke inspanningen zonder dat een bij het proces betrokken partij verantwoordelijk wordt gesteld voor het gebrek aan vooruitgang of zich kan afficheren als dé vader van een behaald succes.

Tabel 4.4 Werkelijkheidsuitspraken over subthema’s diplomatieke interventie, uitgesplitst naar medium

Subthema	<i>NOS-journaal</i>		<i>RTL4-journaal</i>		<i>Journaals samen</i>	
	<i>N</i>	<i>O *</i>	<i>N</i>	<i>O*</i>	<i>N</i>	<i>O*</i>
Algemene akkoorden	33	-.48	28	-.41	61	-.45
Diplomatiek overleg	20	.05	20	-.20	40	-.08
Gezamenlijke aanpak	4	.00	11	-.73	15	-.53
Plan Contactgroep			1	.50	1	.50
Overige			9	.56	9	.56
Totaal	57	-.26	69	-.26	126	-.26
In % **	45,2		54,8		100,0	

* opvatting over subthema; schaal loopt van -1.0 (uitsluitend uitspraken dat het slecht gaat met diplomatiek overleg etc.) tot +1.0 (uitsluitend uitspraken dat het goed gaat met...)

** in percentages van totaal aantal uitspraken (N=126)

Beide journaals samen bevatten 126 ‘werkelijkheidsuitspraken’ over het thema ‘diplomatieke interventie’. Het *RTL4-journaal* maakt zowel in absolute als in relatieve termen vaker melding van de stand van zaken op het gebied van diplomatieke interventie dan het *NOS-journaal*. Minstens zo interessant als dit kwantitatieve verschil, is het verschil in perceptie inzake de voortgang van het vredesproces: over alle subthema’s gezamenlijk berekend, berichten beide journaals dat het niet erg wil vlotten met de pogingen om langs diplomatieke weg een oplossing te bereiken (-.26). Kijken we naar de afzonderlijke subthema’s, dan vallen twee verschillen op:

- in het *NOS-journaal* wordt de uitdrukking ‘diplomatiek overleg’ in een neutraal/positieve context gebruikt (N=20, +.05), in het *RTL4-journaal* in een licht negatieve (N=20, -.20);
- in het *NOS-journaal* wordt over ‘gezamenlijke aanpak’ (een Nederlands initiatief) in strikt neutrale zin bericht (N=4, .00), in het *RTL4-journaal* in sterk negatieve zin (N=11, -.73).

‘Werkelijkheidsuitspraken’ maken in de berichtgeving van beide journaals bijna twintig procent van het nieuws over ‘diplomatieke interventie’ uit (N=126, 18,9%). In de berichtgeving van de dagbladen ligt dat aandeel iets lager (N=445, 13,9%). De berichtgeving in de dagbladen is wat somberder gestemd over voortgang en kans op succes van ‘diplomatieke interventie’ (-.39).

4.4 DIPLOMATIEKE INTERVENTIE GEKOPPELD AAN EEN ACTOR

Het staakt-het-vuren dat op 1 januari 1995 ingaat is bedoeld als eerste stap op weg naar een allesomvattend accord tussen de strijdende partijen. Het moet de ruimte creëren voor de strijdende partijen om via onderhandelingen tot een politiek oplossing van het conflict te komen. Bij dat proces zijn interne en externe actoren betrokken. In totaal bevatten de journaals 332 uitspraken waarin ‘diplomatieke interventie’ gekoppeld wordt aan een actor, bijna de helft van het totaal aantal uitspraken over ‘diplomatieke interventie’ (N=332, 49,8%). Dat wijkt slechts een fractie af van het patroon in de dagbladen die in iets meer dan de helft van de uitspraken over ‘diplomatieke interventie’ een koppeling leggen met een actor (N=1675, 52,4%). De 322 uitspraken waarin de nieuwsbulletins ‘diplomatieke interventie’ en een actor op enigerlei met elkaar associëren, zijn als volgt samengesteld:

- uitspraken waarin een *interne* actor gekoppeld wordt aan ‘diplomatieke interventie’ (N=126);
- uitspraken waarin een *externe* actor gekoppeld wordt aan ‘diplomatieke interventie’ (N=178);
- uitspraken waarin een *Nederlandse* actor gekoppeld wordt aan ‘diplomatieke interventie’ (N=28).

4.4.1 INTERNE ACTOREN OVER DIPLOMATIEKE INTERVENTIE

Cruciaal voor het bereiken van een vreedzame oplossing is uiteraard de opstelling van de interne actoren in de besprekingen die moeten leiden tot een vredesaccord. De interne actoren die in het journaal aan het woord komen, zijn voornamelijk politici (N=69) en militaire commandanten (N=49). De resterende uitspraken (N=8) komen op naam van burgers of

worden toegeschreven aan alle partijen. Wat de politieke actoren betreft maken we onderscheid tussen de politieke leiders en hun achterbannen (overige zegslieden).

- Slobodan Milosevic, president van de republiek Servië;
- Radovan Karadzic, president van de Bosnisch-Servische republiek Srpska;
- Ilija Izetbegovic, president van Bosnië-Herzegovina;
- Franco Tudjman, president van Kroatië;
- Serviërs, alle personen behalve Milosevic en Karadzic, en verder alle instellingen met een (Bosnisch)-Servische achtergrond; in de berichtgeving worden de termen 'Serviërs' en 'Bosnische Serviërs' voortdurend gebruikt als waren het synoniemen;
- Moslims, alle personen behalve Izetbegovic en verder alle instellingen met een Moslim achtergrond;
- Kroaten, alle personen behalve Tudjman en verder alle instellingen met een Kroatische achtergrond.

Dit onderscheid maakt het mogelijk na te gaan of en in hoeverre in de berichtgeving de politieke leiders die de hoofdrol spelen in de talloze overlegondes dezelfde standpunten innemen als hun respectieve achterbannen (zie tabel 4.5).

Tabel 4.5 Opvatting van interne actoren over subthema's 'diplomatieke interventie' in NOS- en RTL-journaal

Diplomatieke thema's	Serviërs		Moslims		Kroaten		Milosevic		Karadzic		Izetbegovic		Tudjman		Totaal
	N	O*	N	O*	N	O*	N	O*	N	O*	N	O*	N	O*	N
Algemene akkoorden	15	-.30	13	-.46	2	-.25			4	-.63	1	.50			35
Diplomatiek overleg	9	.72	3	.17	4	.50			5	.90			1	-.50	22
Contactgroeplan	1	-1.00	1	1.00	1	1.00			1	-1.00					4
Bosnië erkenning							3	.33							3
Gezamenlijke aanpak											1	.50			1
Kroatië erkenning							1	-.50							1
Overige	2	-.75							1	1.00					3
Totaal	27	-.02	17	-.26	7	.36	4	.13	11	.18	2	.50	1	-.50	69

* OPVATTING INTERNE ACTOREN OVER SUBTHEMA'S DIPLOMATIEKE INTERVENTIE (SCHAAL LOOPT VAN -1.0 (UITSLUITEND NEGATIEVE oordelen) tot +1.0 (uitsluitend positieve oordelen))

In de journaals komen de standpunten van de interne actoren mondjesmaat aan de orde: in totaal wordt 69 keer een opvatting van een interne actor vermeld (N=69, 10,3%). Dagbladen besteden duidelijk meer aandacht aan de opvattingen van de interne actoren (N=664, 20,8%). Journaals en dagbladen blijken nogal te verschillen als we letten op de vraag welke interne actoren hoe vaak in de verschillende media aan het woord komen. Dat de absolute aantallen verschillen valt te verwachten.

Interessanter zijn de onderlinge verhoudingen: van welke actoren komt het standpunt over 'diplomatieke interventie' vaak voor het voetlicht en wie wordt (vrijwel) doodgezwegen?

In de dagbladen zijn het vooral Servische actoren die standpunten over 'diplomatieke interventie' voor het voetlicht brengen: Servische actoren zijn goed voor bijna tweederde van de uitspraken van interne actoren (65,4% om precies te zijn). In de journaals is de berichtgeving iets minder sterk geconcentreerd op Servische actoren (60,4%). De overige uitkomsten vatten we puntsgewijs als volgt samen:

- in de journaals komen vooral standpunten van overige zegslieden uit het Servische kamp vaak aan bod (N=27, 39,1%); de journaals besteden daarmee verhoudingsgewijs vaker aandacht aan standpunten van ‘overige zegslieden’ dan de dagbladen (N=214, 32,2%); de journaals laten iets minder vaak ‘overige zegslieden’ aan bod komen dan de krant met de hoogste score (*De Telegraaf*, 41,3%) en aanzienlijk vaker dan de krant met de laagste score (*NRC Handelsblad*, 28,8%);
- in de berichtgeving van de journaals komen de opvattingen van de politieke leiders (N=18, 26,1%) aanzienlijk minder aan bod dan in de dagbladen (N=277, 41,7%);
- kijken we naar de politieke leiders, dan domineren Servische politici het beeld; zowel in de journaals als in de dagbladen komen de opvattingen Milosevic en Karadzic over diplomatieke interventie veel vaker naar voren dan de opvattingen van Izetbegovic en Tudjman; in de journaals komt ruim tachtig procent van de uitspraken van de politieke leiders over diplomatieke interventie op naam van Milosevic en Karadzic (N=15, 83,3%); in de dagbladen is dat slechts een fractie minder (N=220, 79,4%); de impliciete boodschap is onmiskenbaar: voor het bereiken van een diplomatieke oplossing draait alles om Milosevic en Karadzic;
- in de journaals is het vooral Karadzic (N=15, 61,1%) wiens standpunt over diplomatieke interventie vermeld wordt; de nieuwsbulletins richten zich nog iets sterker op Karadzic dan de krant met hoogste score op dit punt (*De Telegraaf*, N=15, 55,6%); de andere kranten besteden aanzienlijk minder aandacht aan de standpunten van Karadzic (tussen 16,7 en 25,8%), zij richten zich veel sterker op Milosevic (tussen 56,3 en 61,5%).

De opvattingen van interne militairen actoren over diplomatieke interventie

In de journaals wordt 49 keer melding gemaakt van een opvatting van hoge militairen uit het kamp van de strijdende partijen. Ook hier gaat het vooral om (Bosnische) Serviërs (N=39, 79,6%). Uitspraken van militairen hebben vaak betrekking op schendingen van het staakt-het-vuren: het *NOS-journaal* maakt elf keer, het *RTL4-journaal* twaalf keer melding van een dergelijke schending. In de overige 16 uitspraken ventileren militairen uit het Bosnisch Servische kamp een opvatting over ‘diplomatieke interventie’. Het grootste deel van die uitspraken (12 van de 16) is terug te vinden in het *NOS-journaal*: twaalf keer toont een militaire actor zich daarin voorstander van diplomatiek overleg.

4.4.2 Externe actoren over diplomatieke interventie.

De journaals besteden in 178 uitspraken aandacht aan de opvattingen van externe actoren over ‘diplomatieke interventie’. Het overgrote deel van die uitspraken heeft betrekking op de twee subthema’s ‘diplomatiek overleg’ en ‘algemene accoorden’ (N=138). Beide journaals bevatten precies evenveel uitspraken van externe actoren over deze subthema’s. In het aantal uitspraken van externe actoren verschillen beide journaals in het geheel niet, in de keuze van de externe actoren die aan het woord komen verschillen ze nauwelijks (zie tabel 4.6).

TABEL 4.6 OPVATTINGEN VAN EXTERNE ACTOREN OVER ‘DIPLOMATIEK OVERLEG’ EN ‘ALGEMENE AKKOORDEN’, UITGESPLITST NAAR

Externe actor	journaal		journaal		Minst genoemd in		Meest genoemd in	
	<i>NOS-journaal</i>		<i>RTL4-journaal</i>		krant		krant	
	N	In % *	N	In % *	In %**	In %**	In %**	
VN/veiligheidsraad	22	31,9	20	29,0	NRC	10,3	Telegraaf	23,3
Contactgroep	11	15,9	9	13,0	Telegraaf	10,7	NRC	24,6

Rusland	8	11,6	11	15,9	Volkskrant	12,4	Trouw	16,8
Bemiddelaars	4	5,8	9	13,0	Telegraaf	1,9	Trouw	13,0
Internationale Gemeenschap	6	8,7	7	10,1	Trouw	3,8	NRC	7,4
Frankrijk	7	10,1	3	4,3	NRC	4,6	Telegraaf	14,6
NAVO	4	5,8	3	4,3	Trouw	1,5	NRC	4,0
Verenigde Staten	2	2,9	3	4,3	Trouw	10,7	Volkskrant	15,5
Groot-Brittannië	4	5,8	1	1,4	NRC	0,6	Volkskrant	9,3
Europese Unie	1	1,4	3	4,3	Volkskrant	3,6	Telegraaf	5,8
Totaal	69	100,0	69	100,0				

* percentagebasis: N= 69

** percentagebasis: de Volkskrant N=194; NRC Handelsblad N=175; Trouw N=131; De Telegraaf N=103

Voor de meeste externe actoren geldt dat de aandacht in beide journaals ergens tussen de laagste en de hoogste score in de dagbladen uitkomt. Drie externe actoren komen in beide journaals opvallend vaker respectievelijk minder vaak aan bod dan in de dagbladen.

Vergeleken met de dagbladen besteden de journaals veel aandacht aan de opvatting van Verenigde Naties, daarbij inbegrepen de Veiligheidsraad. Beide journaals eindigen ruim boven de krant die aan deze externe actor relatief de meeste aandacht besteedt (*De Telegraaf*, 23,3%). Ook de opvatting van ‘de internationale gemeenschap’ komt in beide journaals verhoudingsgewijs vaker aan bod dan in de krant met relatief de meeste aandacht voor deze actor (*NRC*, 7,4%). De opvatting van de Verenigde Staten komt in beide nieuwsbulletins veel minder aan bod dan in de krant die deze actor relatief het minst aan bod laat komen (*Trouw*, 10,7%). Waar de dagbladen nogal eens stil staan bij de discussie binnen de Amerikaanse politiek over het beleid ten aanzien van Bosnië (opheffen wapenembargo), komt dit aspect in de berichtgeving van de journaals veel minder vaak aan de orde.

4.4.3 NEDERLANDSE ACTOREN OVER DIPLOMATIEKE INTERVENTIE

Afgaande op de berichtgeving, speelt Nederland op het diplomatieke vlak binnen de internationale gemeenschap geen noemenswaardige rol tijdens het conflict in Bosnië, ondanks de relatief forse bijdrage aan de VN-vredesmacht ter plekke. In journaals en dagbladen zijn maar weinig uitspraken te vinden waarin Nederlandse betrokkenen een opvatting verkondigen over het thema ‘diplomatieke interventie’. Beide journaals samen bevatten veertien keer een dergelijke uitspraak. Het *NOS-journaal* (N=11) neemt het leeuwendeel daarvan voor haar rekening. En over welk subthema het ook gaat, Nederlandse actoren zijn zonder uitzondering uitermate positief over ‘diplomatieke interventie’.

Niet de vraag of er een diplomatieke oplossing moet komen, maar veel meer de vraag wat de gevolgen van enigerlei diplomatieke oplossing zullen zijn, komt in de journaals aan de orde. ‘Waar toe nut dit alles’ is de onuitgesproken vraag waaraan de journaals 85 keer aandacht besteden: het *NOS-journaal* (N=31) blijft daarbij duidelijk achter bij het *RTL4-journaal* (N=54). In beide journaals komen enkele uitspraken voor waarin op gezag van het journaal zelf een uitspraak over mogelijke gevolgen gedaan wordt. Volgens beide journaals moet het diplomatieke overleg leiden tot het beëindigen van de gijzeling van VN-personeel door de Bosnische Serviërs. In de formuleringen klinkt de nodige twijfel door of dit gevolg ook daadwerkelijk zal optreden (*NOS-journaal*: N=5, -.50; *RTL4-journaal* : N=8, -.31). Het *RTL4-journaal* maakt verder duidelijk dat een diplomatieke oplossing niet per definitie vrede zal brengen (N=8, -.25). Het meest uitgesproken is dit nieuwsbulletin in de relatie die gelegd wordt tussen erkenning van Bosnië door Servië en het opheffen van de economische sancties tegen Servië (N=11, -1.00). De externe actoren die als bron van causale uitspraken opgevoerd worden, stellen vooral dat een diplomatieke oplossing van het conflict een einde zal maken aan de gijzeling van de VN-blauwhelmen.

4.5 INTERNE EN EXTERNE ACTOREN EN DE ONDERLINGE VERHOUDINGEN

De dagbladen besteden enige aandacht aan de verhoudingen tussen de politieke leiders van voormalig Joegoslavië (N=61). Het duo Milosevic/Karadzic staat verreweg het meest in de belangstelling (N=37). Ze hebben wederzijds nauwelijks een goed woord over voor elkaar: Milosevic (N=27, -.63) is uitgesproken negatief over Karadzic, Karadzic op zijn beurt over Milosevic (N=10, -.55). Behalve over de opvattingen van de politieke leiders over elkaar, berichten de dagbladen ook over de wederzijdse opvattingen van overige zegslieden uit het (Bosnisch) Servische, Kroatische en Moslimkamp (N=174). In de journaals komen de onderlinge verhoudingen hooguit incidenteel aan de orde (*NOS-journaal* N=6, *RTL4-journaal* N=4). Het komt neer op het bericht dat Serviërs en Moslims (N=8) dan wel Serviërs en Kroaten (N=2) het niet met elkaar eens zijn.

De dagbladen besteden aan de onderlinge verhoudingen tussen de bij het vredesproces betrokken externe actoren iets meer aandacht (N=272) dan aan de verhoudingen tussen de interne actoren (N=235). In de journaals ligt die verhouding duidelijk anders: blijven de onderlinge verhoudingen tussen de interne actoren bijna geheel buiten beeld (N=10), de verhoudingen tussen de externe actoren komen met een behoorlijke regelmaat ter sprake (N=59). In 11 uitspraken komen de verschillen in opvatting tussen de Verenigde Staten en Europa aan de orde: de Verenigde Staten bepleiten herhaaldelijk grootschalige bombardementen, Europa is daar fel tegen. Verder maken de journaals melding van spanningen tussen Groot-Brittannië en Frankrijk (Frankrijk vaart een aanzienlijk interventionistische koers dan het realpolitieke Groot-Brittannië) en van onenigheid tussen de NAVO en de Verenigde Naties. Wat dit laatste betreft gaat het vooral om de vraag wie de zeggenschap moet krijgen bij het inzetten van het luchtwapen, het probleem van de 'dubbele sleutel'. Die dubbele sleutel houdt in dat naast de generaals ter plekke ook de afgezant van de VN, de Japanner Akashi zijn goedkeuring moet geven alvorens de Navo over kan gaan tot luchtaanvallen. Om het luchtwapen effectief in te kunnen zetten is het van belang de dubbele sleutel af te schaffen en de beslissing over luchtacties over te laten aan de betrokken militairen, aldus de militaire leiders.

Maar behalve aandacht voor allerlei onenigheid tussen externe actoren, is er ook ruimte voor berichten over onderlinge steun. Zo komt Nederland met het plan om over te gaan tot een gemeenschappelijke aanpak van de problemen in Bosnië. Een gedachte die volgens de berichten in het journaal op ruime steun kan rekenen, althans in woorden. Vooral de gijzelaarscrisis eind mei 1995 vormt voor de externe actoren een stimulans voor allerlei pogingen 'een gezamenlijke aanpak' te ontwikkelen en zo een breed draagvlak voor een kansrijk vredesinitiatief te creëren. In de periode mei/juni bevat de berichtgeving veruit de meeste uitspraken van externe actoren over 'diplomatieke interventie' (zie tabel 4.7).

Tabel 4.7 Onderlinge verhoudingen tussen externe actoren rond het thema 'diplomatieke interventie'

	<i>NOS-journaal</i>		<i>RTL4-journaal</i>		<i>Journaals samen</i>	
	<i>N</i>	<i>O*</i>	<i>N</i>	<i>O*</i>	<i>N</i>	<i>O*</i>
Maart/april 1995	3	.67			3	.67
Mei/juni 1995	29	.60	8	.13	37	.50
Juli 1995	12	-.08	7	-.79	19	-.34
Totaal	44	.42	15	-.30	59	.24

* mening van de externe actoren over diplomatieke thema's tijdens de specifieke periode

Uitspraken van externe actoren over de onderlinge verhoudingen komen in het *NOS-journaal* drie keer zo vaak voor (N=44) dan in het *RTL4-journaal*. Het verschil is het grootst in de maanden mei/juni 1995: het *NOS-journaal* maakt dan 29 keer melding van een dergelijke uitspraak, het *RTL4-journaal* 8 keer. In het *NOS-journaal* is sprake van bijna roerende eensgezindheid (+.60), in het *RTL4-journaal* is dat veel minder het geval (+.13). In juli is van eensgezindheid onder de externe actoren weinig tot niets meer te bespeuren. In de berichtgeving van het *NOS-journaal* (N=12, -.08) is sprake van lichte onenigheid, in de berichtgeving van het *RTL4-journaal* (N=7, -.79) vliegen de externe actoren elkaar gewoon in de haren.

4.6 ENKELE CONCLUSIES

- In vergelijking met de dagbladen besteden de nieuwsbulletins relatief weinig aandacht aan het diplomatiek overleg in 1995;
- Met name in de maanden mei en juni spelen diplomatieke thema's een rol in het nieuws;
- Alleen algemene termen als 'diplomatiek overleg' en 'algemene akkoorden' komen in de berichtgeving voor, specifieke plannen komen incidenteel aan de orde;
- De journaals bevatten opvallend veel zogenaamde 'werkelijkheidsuitspraken', uitspraken waarbij melding wordt gemaakt van de voortgang van het vredesproces; over de mogelijke gevolgen van (succesvol) diplomatieke overleg wordt minder vaak bericht;
- De aandacht voor de opvattingen van interne actoren over diplomatieke thema's is bij beide journaals bescheiden;
- In 39 uitspraken maken de journaals melding van opvattingen van interne militaire actoren; die laten zich vooral negatief uit over een diplomatieke oplossing;
- Ook waar het gaat om de opvattingen van externe actoren beperken de journaals zich tot algemene termen; de journaals verschillen op dit punt nauwelijks van elkaar; .
- De opvattingen van Nederlandse actoren over diplomatieke interventie komen in beide journaals nauwelijks aan bod;
- De onderlinge verhoudingen tussen de interne partijen spelen in de berichtgeving van beide journaals nauwelijks een rol;
- De onderlinge verhoudingen tussen de externe actoren komen in de journaals aanzienlijk vaker aan de orde; vooral in de periode mei/juni besteden de journaals aandacht aan de opvattingen van externe actoren.

5. MILITAIRE INTERVENTIE

5.1 INLEIDING

De nieuwsbulletins berichten in 1995 aanzienlijk vaker over het thema ‘militaire interventie’ dan over ‘diplomatieke interventie’: 1739 respectievelijk 667 uitspraken. Van ‘militaire interventie’ wordt met andere woorden ruim twee keer zo vaak gewag gemaakt als van ‘diplomatieke interventie’ (ratio 2.61). Ook in de dagbladen wordt vaker geschreven over ‘militaire’ (N=6283) dan over ‘diplomatieke interventie’ (N=3387), maar het verschil is toch wat minder groot (ratio 1.86). Van januari tot en met april 1995 hebben overigens zowel dagbladen als nieuwsbulletins meer oog voor ‘diplomatieke’ dan voor ‘militaire interventie’. In mei/juni (NAVO-bombardementen gevolgd door gijzeling van VN-personeel) en juli (strijd om enclaves, val van Srebrenica) draait het in dagbladen en nieuwsbulletins vooral om ‘militaire interventie’ (zie tabel 5.1).

Tabel 5.1 Aandacht voor diplomatieke en militaire interventie in 1995, uitgesplitst naar periode

Medium	Periode	Januari/april	Mei/juni	Juli	Totaal
	interventie	N	N	N	N
Dagbladen	Diplomatiek	1918	1014	458	3387
	Militair	924	2808	2551	6283
Televisie	Diplomatiek	235	261	171	667
	Militair	163	892	684	1739
Ratio militaire en diploma- tieke interventie in dagbladen		.48	2.77	5.57	1.86
Ratio militaire en diploma- tieke interventie in journaals		.69	3.42	4.00	2.61

Leesvoorbeeld: in januari/april is de ratio ‘militaire/diplomatieke interventie’ in dagbladen $(924/1918)=.48$ (het thema militaire interventie krijgt de helft van de aandacht die aan diplomatieke interventie

besteed

wordt);

in juli is dezelfde ratio in de journaals 4.00 (over militaire interventie wordt vier keer zo vaak

bericht

als over diplomatieke interventie)

5.2 MILITAIRE THEMA'S IN HET NIEUWS

Onder de noemer ‘militaire interventie’ wordt in de eerste vier maanden van 1995 vooral geschreven en gesproken over het al dan niet verlengen van het VN-mandaat voor Kroatië. De Kroatische president Tudjman laat begin 1995 weten het VN-mandaat, dat op 31 maart afloopt, niet te willen verlengen. Vlak voor de afloop van het mandaat bereiken Tudjman en de VN alsnog overeenstemming over verlenging.

In mei/juni is de toenemende agressie van de strijdende partijen jegens de VN-vredesmacht aanleiding voor het oplaaien van de discussie over de rol van de VN in Bosnië. Kern van het debat is de vraag of de VN in Bosnië een *peacekeeping* dan wel een *peace enforcing* operatie (zouden moeten) uitvoeren. Ofwel: kunnen de VN zich in de gegeven omstandigheden blijven beperken tot *peacekeeping* en de daarbij horende onpartijdigheid of wordt het tijd partij te kiezen en over te gaan tot een operatie met een *peace enforcing* karakter? In deze discussie worden een groot aantal termen gebezigd die onder de algemene noemer ‘militaire interventie’ geschaard kunnen worden. Onder die noemer onderscheiden we drie subthema's, te weten ‘specifieke militaire activiteiten’, ‘rol VN-vredesmacht’ en ‘snelle interventiemacht’. Welke uitdrukkingen en termen gerekend zijn onder welk subthema, is samengevat in box 5.1

Voor ‘snelle interventiemacht’ geldt dat het subthema samenvalt met de term. De uitdrukking ‘snelle interventiemacht’ komt in de berichtgeving - anders dan de term op het eerste gezicht doet vermoeden - aanzienlijk vaker voor als onderwerp van gesprek dan als daadwerkelijk handelende actor. Met andere woorden: in het nieuws wordt aanzienlijk meer gesproken over taakstelling, uitrusting, training e.d van een snelle reactiemacht dan over daadwerkelijk optreden van enigerlei snelle interventie macht. Reden genoeg om ‘snelle interventiemacht’ als afzonderlijk subthema te benoemen. (zie box 5.1; voor een wat uitvoeriger beschrijving het rapport ‘Good guys bad guys’, paragraaf 6.2).

Box 1 Het thema ‘militaire interventie’ onderverdeeld

› Specifieke militaire activiteiten	<ul style="list-style-type: none"> • interventie • luchtaanvallen • bescherming van veilige gebieden • voorkomen van escalatie
Rol vredesmacht	<ul style="list-style-type: none"> • deelname troepenmacht • uitbreiding troepenmacht • terugtrekking troepenmacht • VN-mandaat • VN-operaties
Overig	<ul style="list-style-type: none"> • snelle reactie macht

Het thema ‘militaire interventie’ wordt in de twee nieuwsbulletins in 1454 relevante uitspraken in totaal 1532 keer genoemd. Dat komt er op neer dat in iets meer dan achttien procent van het totaal aantal uitspraken over het conflict in voormalig Joegoslavië, ‘militaire interventie’ aan de orde wordt gesteld (18,1%; dagbladen 18,5%). In de eerste vier maanden van 1995 wordt in de berichtgeving over Joegoslavië nauwelijks gewag gemaakt van ‘militaire interventie’, (N=163, ruim dertien procent van totaal aantal uitspraken) in mei/juni (N=892, 28,6%) en juli (N=684, 18,2%) komt het thema (aanzienlijk) vaker aan de orde. Vooral de piek in mei/juni is opvallend, de beelden van bombardementen en met name van aan bruggen en andere strategisch belangrijke objecten vastgeketende VN-blauwhelmen, vormen de meest plausibele verklaring voor deze piek in de aandacht van de nieuwsbulletins (zie tabel 5.2).

Tabel 5.2 Aandacht voor het thema ‘militaire interventie’, uitgesplitst naar periode

	Januari/april 1995		Mei/juni 1995		Juli 1995		Totaal	
	N	In %*	N	In %*	N	In %*	N**	In %*
Luchtaanvallen	11	9,2	119	16,0	136	22,0	266	17,9
Snelle reactiemacht	--	--	167	22,4	92	14,9	259	17,5
Terugtrekking VN	27	22,5	113	15,1	41	6,6	181	12,2
Interventie	2	1,7	63	8,4	112	18,2	177	11,9
Uitbreiding troepenmacht	2	1,7	120	16,1	18	2,9	140	9,4
Bescherming veilig gebied	8	6,7	12	1,6	119	19,3	139	9,4
Deelname troepenmacht	12	10,0	62	8,3	26	4,2	100	6,7
VN-mandaat	32	26,7	47	6,3	20	3,2	99	6,7
Voorkomen escalatie	17	14,2	21	2,8	26	4,2	64	4,3
VN-operaties	9	7,5	22	2,9	27	4,3	58	3,9
Totaal	120	100,0	746	100,0	617	100,0	1483	
In percentage van totaal	8,1		50,3		41,6			100,0

* in percentages van het totaal aantal uitspraken per periode over het thema ‘militaire interventie’

** totaal aantal is lager dan in tabel 5.1, we beperken ons tot de tien thema’s die vijftig of meer keren genoemd worden

Het thema ‘militaire interventie’ komt pas na de eerste vier maanden meer dan incidenteel ter sprake in de journaaluitzendingen: meer dan negentig procent van de uitspraken wordt gedaan in de maanden mei, juni en juli. In de dagbladen is hetzelfde patroon herkenbaar, al is de nadruk op de maanden mei, juni en juli iets minder nadrukkelijk (85%). In de maanden mei en juni zijn de drie belangrijkste subthema’s (‘snelle reactiemacht’, ‘uitbreiding troepenmacht’ en ‘luchtaanvallen’) goed voor iets meer dan de helft van alle uitspraken over ‘militaire interventie’. In juli nemen de drie belangrijkste subthema’s (‘luchtaanvallen’, ‘bescherming veilige gebieden’ en ‘interventie’) samen bijna zestig procent van alle relevante uitspraken voor hun rekening. De aandacht is met andere woorden sterk geconcentreerd op een paar subthema’s en wisselt nogal. Alleen het subthema ‘luchtaanvallen’ staat zowel in mei/juni als in juli 1995 sterk in de belangstelling. Het meest opvallend is de aandacht voor het subthema ‘bescherming veilige gebieden’: in het eerste halfjaar van 1995 berichten de journaals daar nauwelijks over (N=20, welgeteld 0.11 uitspraak per dag), in juli 1995 is dat ruim dertig keer zo veel (N=119, 3,8 uitspraak per dag). Kortom: tot de val van het veilige gebied Srebrenica spenderen de nieuwsbulletins nauwelijks of geen tijd aan het thema ‘bescherming veilige gebieden’, daarna des te meer. In de dagbladen is de stijging wat minder explosief: tot juli N=102, gemiddeld 0.56 uitspraak per dag, in juli N=319, gemiddeld 10,3 uitspraak per dag hetgeen neerkomt op ruim achttien maal zo veel.

Uitgaande van de indeling in ‘specifieke militaire activiteiten’ en ‘rol VN-vredesmacht’ (zie box 5.1), blijkt dat ‘specifieke militaire activiteiten’ in de nieuwsbulletins ruim veertig procent van aandacht opeist (N=646, 43,5%). Aan allerlei kwesties rond de aanwezigheid van de VN-troepenmacht (‘rol VN-vredesmacht’) besteden de journaals iets minder aandacht (N=578, 39,0%). In de dagbladen liggen de verhoudingen weliswaar net andersom, maar het verschil is klein: ‘rol van VN-vredesmacht’ is het meest besproken thema (N=2633, 41,9%), ‘specifieke militaire activiteiten’ (N=2555, 40,6%) blijft daar nauwelijks bij achter.

5.2.1 MILITAIRE INTERVENTIE IN NOS- EN RTL4-JOURNAAL

Het *NOS-journaal* besteedt meer aandacht aan het thema ‘militaire interventie’ dan het *RTL4-journaal* en verdeelt die aandacht anders over de subthema’s (zie tabel 5.3).

Tabel 5.3 Aandacht voor ‘militaire interventie’ in *NOS-* en *RTL4-journaal*

	<i>NOS-journaal</i>		<i>RTL4-journaal</i>		Minste aandacht in	Meeste aandacht in		
	<i>N</i>	<i>In %*</i>	<i>N</i>	<i>In %*</i>			<i>In %*</i>	<i>In %*</i>
Luchtaanvallen	146	16,9	120	19,4	TEL	13,4	NRC	16,8
Snelle reactiemacht	121	14,0	138	22,4	VK	13,9	NRC	20,1
Terugtrekking VN	102	11,8	79	12,8	NRC	15,3	TEL	22,6
Interventie	111	12,8	66	10,7	TRW	3,4	TEL	11,0
Uitbreiding troepenmacht	104	12,0	36	5,8	TRW	5,8	VK	7,8
Bescherming veilig gebieden	79	9,1	60	9,7	TEL	4,3	VK	9,6
Deelname troepenmacht	42	4,8	58	9,4	NRC	3,1	TEL	5,1
VN-mandaat	76	8,8	23	3,7	TEL	5,2	NRC	11,3
Voorkomen escalatie	37	4,3	27	4,4	TRW	2,8	NRC	3,4
VN-operaties	48	5,5	10	1,6	NRC	3,6	VK	4,7
Totaal	866	100,0	617	100,0				
	58,4		41,6					

* in percentages van het totaal aantal uitspraken over militaire interventie per medium

De meest opvallende verschillen tussen beide journaals treden op bij de aandacht voor de subthema's 'snelle interventiemacht' en 'uitbreiding troepenmacht'. Het *RTL4-journaal* (N=138, 22,4%) besteedt zowel in absolute als in relatieve termen (veel) meer aandacht aan (de perikelen rond) het oprichten van een snelle interventiemacht dan het *NOS-journaal* (N=121, 14,0%). Het omgekeerde doet zich voor bij 'uitbreiding troepenmacht': het *NOS-journaal* (N=104, 12,0%) besteedt daar duidelijk meer aandacht aan dan het *RTL4-journaal* (N=36, 5,8%). In termen van het onderscheid 'specifieke militaire activiteiten' en 'rol VN-vredesmacht' (zie box 5.1) geformuleerd, kunnen we vaststellen dat beide journaals naar verhouding ongeveer evenveel aandacht besteden aan 'specifieke militaire activiteiten' (*NOS-journaal* 43,1%, *RTL4-journaal* 44,3%) en tamelijk sterk uitéénlopen in de aandacht voor 'rol VN-vredesmacht' (*NOS-journaal* 43%, *RTL4-journaal* 31,9%) en in aandacht voor de snelle interventiemacht.

Een vergelijking van de relatieve aandacht voor de subthema's 'militaire interventie' in *NOS*- en *RTL4-journaal* met de relatieve aandacht in de dagbladen, maakt duidelijk dat de onderwerpen te scharen onder 'rol VN-vredesmacht' in de journaals over het algemeen minder aandacht krijgen dan in de dagbladen: veertien keer halen de journaals voor een onderwerp een lagere score voor 'relatieve aandacht' dan de krant met de minste respectievelijk de meeste aandacht voor datzelfde onderwerp, elf van de veertien keer heeft dat betrekking op een onderwerp te scharen onder 'rol VN-vredesmacht'. Vijfentwintig keer valt de relatieve aandacht voor een subthema in de journaals hoger uit dan voor de dagbladen: zeventien keer heeft die hogere relatieve aandacht betrekking op 'specifieke militaire activiteiten', acht keer op 'rol VN-vredesmacht'. Samenvattend: in de nieuwsbulletins wordt vergeleken met de dagbladen het accent gelegd op 'specifieke militaire activiteiten', dagbladen hebben meer oog voor 'rol VN-vredesmacht'.

5.3 MILITAIRE INTERVENTIE NIET GEKOPPELD AAN EEN ACTOR

Evenals 'diplomatieke interventie', komt 'militaire interventie' in verschillende vormen in de berichtgeving voor:

- in uitspraken waarin een bepaalde vorm van militaire interventie los van een met name genoemde actor (intern of extern) aan de orde gesteld wordt, niet zijnde 'werkelijkheidsuitspraken' (N=601);
- in uitspraken waarin de stand van zaken rond een bepaalde vorm van militaire interventie gemeld wordt (N= 142);
- in uitspraken waarin een met name genoemde actor (intern, -extern of Nederlands) gekoppeld wordt aan een bepaalde vorm van militaire interventie (N=711).

Het thema 'militaire interventie' komt in de nieuwsbulletins in 743 uitspraken (totaal aantal vermeldingen 821) aan de orde zonder dat een directe koppeling met enigerlei actor gelegd wordt. Met andere woorden: in ruim de helft van het aantal uitspraken over 'militaire interventie' (743 van 1454, 51,1%) is geen sprake is van een koppeling met enigerlei actor. Dat percentage wijkt nauwelijks af van wat we in de dagbladen aangetroffen hebben: 'niet gekoppeld aan enigerlei actor' is daar goed voor bijna vijftig procent van het aantal uitspraken over 'militaire interventie' (48,9% om precies te zijn). Ten opzichte van 1993 is dat overigens een forse toename. In dat jaar wordt de berichtgeving over het thema 'militaire interventie' gedomineerd door uitspraken waarin een koppeling met enigerlei actor gelegd wordt, niet-gekoppelde uitspraken maken dan nog geen dertig procent van het totaal aantal uitspraken over 'militaire interventie' uit (28,6%). De berichtgeving over het thema 'militaire

interventie' is in de twee journaals een mix van 'overeenkomst en verschil'. Het totaal aantal uitspraken verschilt behoorlijk en bovendien loopt de aandacht voor de verschillende subthema's van 'militaire interventie' zowel absoluut als relatief nogal uitéén (zie tabel 5.4).

Tabel 5.4 Aandacht voor militaire interventie in NOS- en RTL4-journaal, gemeten in termen van niet aan een actor

	NOS-journaal		RTL4-journaal		Minste aandacht in		Meeste aandacht in	
	N	In %*	N	In %*	N	In %*	N	In %*
Luchtaanvallen	99	22,1	78	22,6	TEL	18,6	NRC	19,2
Snelle reactiemacht	62	13,8	94	27,2	VK	12,8	NRC	24,9
Terugtrekking VN	51	11,4	40	11,6	TRW	15,6	TEL	23,0
Bescherming veilige gebieden	47	10,5	39	11,3	TEL	5,1	VK	11,7
Interventie	51	11,4	32	9,3	TRW	1,5	TEL	14,3
VN-mandaat	44	9,8	15	4,3	TEL	3,1	TRW	12,0
Voorkomen escalatie	29	6,5	21	6,1	TEL	3,1	NRC	5,3
VN-operaties	36	8,0	10	2,9	TRW	2,3	VK/TEL	5,6
Uitbreiding troepenmacht	26	5,8	7	2,0	NRC	1,9	VK	4,4
Deelname troepenmacht	3	0,7	9	2,6	NRC	0,5	TRW/TEL	1,7
Totaal	448	100,0	345	100,0				
In percentages van totaal	56,5		43,5					

* in percentages van het totaal aantal uitspraken over militaire interventie per medium

Vergeleken met het algemene beeld zoals weergegeven in tabel 5.3, blijven de belangrijkste subthema's van 'militaire interventie' hetzelfde: tot en met 'terugtrekking VN' blijft de volgorde gelijk, daarna zien we verschuivingen. Dat duidt er op dat de journaals over sommige subthema's verhoudingsgewijs vaak berichten in samenhang met enigerlei actor en over andere subthema's juist vaak zonder koppeling met enigerlei actor. De gegevens uit de tabellen 5.3 en 5.4 combinerend, zien we dat de verschillen tussen de verschillende subthema's aanzienlijk groter dan de verschillen tussen beide journaals (zie tabel 5.5).

Tabel 5.5 Aandacht voor militaire interventie in NOS- en RTL4-journaal : verhouding tussen aan een actor gekoppelde en niet aan enigerlei actor gekoppelde vermeldingen

Militaire interventie *	NOS-journaal		RTL4-journaal		Niet-gekoppelde vermeldingen in percentages van totaal		
	N**	Niet gekoppeld	N**	Niet gekoppeld	Totaal	NOS	RTL4
VN-operaties	48	36	10	10	79,3	75,0	100,0
Voorkomen escalatie	37	29	27	21	78,1	79,9	77,8
Luchtaanvallen	146	99	120	78	66,5	67,9	65,0
Bescherming veilige gebieden	79	47	60	39	61,9	59,5	65,0
Snelle reactiemacht	121	62	138	94	60,2	51,2	68,1
VN-mandaat	76	44	23	15	59,6	57,9	65,2
Terugtrekking VN	102	51	79	40	50,3	50,0	50,6
Interventie	111	51	66	32	46,9	45,9	48,5
Uitbreiding troepenmacht	104	26	36	7	23,6	25,0	19,4
Deelname troepenmacht	42	3	58	9	12,0	7,1	15,5
Totaal	866	448	617	345			

* subthema's in volgorde van meest niet aan een actor gekoppeld naar minst niet aan een actor gekoppeld

** totaal aantal vermeldingen van desbetreffende subthema

leesvoorbeeld: het NOS-journaal bericht 48 keer over VN-operaties, waarvan 36 keer zonder koppeling aan enigerlei actor

Uit deze tabel blijkt dat over de verschillende subthema's in een nogal uitéénlopende context bericht wordt. Maken de journaals gewag van 'VN-operaties' dan gebeurt dat in acht van de tien gevallen zonder dat enigerlei actor genoemd wordt (in deze term zijn de VN geen daadwerkelijk handelende actor). Gaat het daarentegen over 'deelname aan troepenmacht',

dan is in bijna negen van de tien gevallen sprake van koppeling aan een actor. Met andere woorden: bij 'deelname troepenmacht' gaat het vooral om de vraag of actoren zich al dan niet bereid tonen troepen te leveren, bij 'VN-operaties' gaat het veel meer over de eventuele gevolgen van bepaalde VN-acties. Daarbij kunnen zowel de directe gevolgen voor de burgerbevolking als de (minder direct voelbare) gevolgen op diplomatiek en/of militair niveau in het geding zijn.

De overeenkomsten tussen de twee journaals zijn groter dan de verschillen. Dat wil zeggen: de mate waarin over de verschillende subthema's bericht wordt zonder koppeling aan een actor is - uitgaande van de rangorde - in beide journaals grotendeels hetzelfde. Anders gezegd: bericht het *NOS-journaal* over een subthema verhoudingsgewijs vaak zonder dat sprake is van koppeling aan een actor, dan is dat in het *RTL4-journaal* ook het geval. Voor twee subthema's geldt dat het verschil in rangorde weliswaar gering is, maar de mate waarin niet-gekoppeld over het thema bericht wordt, toch behoorlijk verschilt. Dat betreft de subthema's 'VN-operaties' en 'snelle reactiemacht'. Over 'VN-operaties' bericht het *RTL4-journaal* alleen zonder koppeling aan een actor (rangorde 1, 100% niet-gekoppeld), het *NOS-journaal* hoofdzakelijk zonder koppeling aan een actor (rangorde 2, 75% niet-gekoppeld). Over 'snelle reactiemacht' bericht het *RTL-journaal* voornamelijk zonder koppeling aan een actor (rangorde 3, 68% niet-gekoppeld), het *NOS-journaal* bericht over dit thema vrijwel even vaak zonder als met koppeling aan een actor (rangorde 6, 51% niet-gekoppeld).

5.3.1 BERICHTGEVING OVER MOGELIJKE GEVOLGEN VAN MILITAIRE INTERVENTIE

Een deel van de in de vorige paragraaf besproken uitspraken heeft betrekking op de gevolgen van een mogelijk militair ingrijpen. In totaal gaat het hierbij om 231 uitspraken oftewel 38,4% van het totaal aantal uitspraken niet gekoppeld aan een specifieke actor en niet-zijnde een werkelijkheidsuitspraak. Ter vergelijking: in de berichtgeving van de dagbladen loopt het overeenkomstige percentage op tot 49,8%. Dagbladen besteden derhalve verhoudingsgewijs meer aandacht aan de mogelijke gevolgen van allerlei vormen van militaire interventie dan de nieuwsbulletins (zie *Good guys, bad guys*, hoofdstuk 6). De journaals beperken zich tot het vermelden van opvattingen over mogelijke gevolgen zoals geventileerd door betrokkenen bij de oorlog, ze doen op eigen gezag op dit punt geen uitspraken. Dit in tegenstelling tot de dagbladen. Zoals gezegd vinden we 231 causale relaties terug in de nieuwsuitzendingen: 128 in het *NOS-journaal*, 103 in het *RTL4-journaal* (zie tabel 5.6).

Tabel 5.6 Mogelijke gevolgen van militaire interventie zoals genoemd in *NOS-* en *RTL4-journaal*.

Mogelijke gevolgen	<i>NOS-journaal</i>		<i>RTL4-journaal</i>		Totaal	
	<i>N</i>	<i>V*</i>	<i>N</i>	<i>V*</i>	<i>N</i>	<i>V*</i>
Militair geweld	35	-.31	22	.07	57	-.17
Vrede/veiligheid	24	-.35	23	-.04	47	-.20
Interne actoren	21	-.88	12	.00	33	-.56
Externe actoren	13	-.69	11	-.09	24	-.42
Gijzelingen	8	.81	14	.71	22	.75
Oorlog	5	.20	6	1.00	11	.64
Nederlandse actoren	8	-.44	3	-.33	11	-.41
Diplomatieke oplossing	2	.25	4	.50	6	.42
Humanitaire situatie	4	1.00	1	1.00	5	1.00
Wreedheden	2	-.50	3	1.00	5	.40
Volkenrechtelijke situatie	1	1.00	3	.33	4	.50
Locaties	3	-.17	1	1.00	3	.13
Nederlandse issues	2	-.25			2	-.25
Totaal	128	-.31	103	.22	231	-.08
In percentages van totaal	55,4		44,6		100,0	

* richting van en mate waarin een bepaald gevolg wel (+) of juist niet (-) verwacht wordt; voor interpretatie zie opmerkingen hieronder

Militaire interventie – militair geweld

Net als bij de dagbladen gaat de meeste aandacht uit naar de causale relatie tussen een militaire interventie en militair geweld. Met andere woorden: lokt geweld geweld uit of juist niet? Het *NOS-journaal* (N=35) legt deze relatie wat vaker dan het *RTL4-journaal* (N=22). Interessanter is het verschil in richting: zegslieden in het *NOS-journaal* gaan er van uit dat een militaire interventie het geweld enigszins zal doen verminderen (-.31), zegslieden in het *RTL4-journaal* denken dat het geweld, zij het zeer licht, juist zal toenemen (N=22, +.07). Ter vergelijking: in de dagbladen klinkt de laatste opvatting duidelijk sterker door (N=198, +.27).

Militaire interventie - interne, externe en Nederlandse actoren

De mogelijke (soms gewenste) gevolgen van een militaire interventie voor interne, externe en Nederlandse actoren krijgen in het *NOS-journaal* (N=42) wat meer aandacht dan in het *RTL4-journaal* (N=26). Voor alle actoren worden de gevolgen negatief ingeschat, wat ook in de dagbladen het geval is. De interne actoren hebben veel te verliezen bij een militaire interventie: verlies van mensenlevens en grote materiële schade kunnen het gevolg zijn. Mogelijke gevolgen voor interne actoren heeft een militaire interventie volgens de nieuwsbulletins vooral voor de (Bosnische) Serviërs, de andere strijdende partijen worden in dit verband niet (Kroaten) of slechts incidenteel (Moslims) genoemd. Niet alleen de interne, ook de externe en Nederlandse actoren hebben blijkens de berichtgeving in de journaals veel te verliezen bij een militaire interventie. Hier speelt vooral het *body bag syndroom*, de vrees voor dodelijke slachtoffers onder de militairen een rol.

Militaire interventie – oorlog/vrede

Een militaire interventie zal geen bijdrage leveren aan het herstel van vrede en veiligheid zo valt uit de berichtgeving van beide journaals op te maken. Het *NOS-journaal* is op dit punt duidelijk stelliger (N=24, -.35) dan het *RTL4-journaal* (N=23, -.04). In beide journaals zijn de zegslieden wel tamelijk eensgezind in hun vrees dat militair ingrijpen zal leiden tot een escalatie van het oorlogsgeweld in voormalig Joegoslavië: zegslieden in het *RTL4-journaal* zijn daar vast van overtuigd (N=6, +1.00), in het *NOS-journaal* achten (andere) zegslieden het niet onaannemelijk (N=5, +.20).

Militaire interventie – gijzelingen

Evenals in de dagbladen gaan zegsliden in de journaals er vanuit dat een militaire interventie het aantal gijzelingen sterk zal doen stijgen.

Militaire interventie – diplomatieke oplossing conflict

In slechts een klein aantal uitspraken komt deze relatie aan de orde in de journaals. De stemming is duidelijk positiever (N=6, +.42) dan in de dagbladen (N=38, -.13).

5.3.2 WERKELIJKHEIDSUITSPRAKEN OVER MILITAIRE INTERVENTIE

Het tweede type uitspraken over militaire interventie niet gekoppeld aan een actor, zijn de zogenaamde werkelijkheidsuitspraken. Ofwel uitspraken over de mogelijkheden om militair in te grijpen en/of over de voortgang die op dat punt al dan niet geboekt wordt zonder dat daarbij een actor genoemd wordt. “Luchtaanvallen lijken dichtbij” is het prototype van een dergelijke uitspraak. Beide nieuwsbulletins samen berichten 142 keer in deze vorm over het thema ‘militaire interventie’. Vergeleken met dagbladen bevatten de nieuwsbulletins veel werkelijkheidsuitspraken over het thema ‘militaire interventie’ (zie tabel 5.7).

Tabel 5.7 Werkelijkheidsuitspraken in nieuwsbulletins en dagbladen

medium	Totaal aantal uitspraken	Aantal werkelijkheidsuitspraken	
		N	In % van totaal
NOS-journaal	866	86	9,9
RTL4-journaal	617	56	9,1
De Telegraaf	1041	83	8,0
NRC Handelsblad	1993	130	6,5
De Volkskrant	1851	119	6,4
Trouw	1398	89	6,4

De werkelijkheidsuitspraken over het thema ‘militaire interventie’ hebben in de dagbladen vooral betrekking op de onderwerpen ‘terugtrekking VN’ (19,0), ‘snelle reactiemacht’ (18,3%), ‘VN-operaties’ (14,3%), ‘VN-mandaat’ (12,1%) en ‘luchtaanvallen’ (10,7%), samen goed voor bijna driekwart van het totaal aantal werkelijkheidsuitspraken over ‘militaire interventie’. Werkelijkheidsuitspraken over de overige zes onderwerpen zijn goed voor maximaal 8,8% (bescherming veilige gebieden) en minimaal 1,4% (deelname troepenmacht) van het totaal aantal werkelijkheidsuitspraken. In de berichtgeving van de nieuwsbulletins eindigen vier van deze onderwerpen eveneens in de top-vijf van de werkelijkheidsuitspraken, zij het dat percentages en volgorde nogal verschillen: over ‘snelle reactiemacht’ wordt het meest bericht in de vorm van werkelijkheidsuitspraken (21,8%), gevolgd door ‘luchtaanvallen’ (16,9%), ‘terugtrekking VN (14,1%), ‘bescherming veilige gebieden’ (13,4%) en ‘VN-mandaat’ (9,2%) (zie tabel 5.8). Kortom: op hoofdlijnen komt het beeld in dagbladen en nieuwsbulletins op dit onderdeel redelijk met elkaar overeen, de accenten verschillen. Het meest opvallend is dat de nieuwsbulletins verhoudingsgewijs meer stilstaan bij ‘luchtaanvallen’ en veel minder bij ‘VN-operaties (in dagbladen 14,3% van totaal aantal werkelijkheidsuitspraken, in nieuwsbulletins 4,2%).

Tussen NOS- en RTL4-journaal bestaan tamelijk grote verschillen op dit punt. In de eerste plaats maakt het NOS-journaal (N=86, 9,9%) waar het militaire interventie betreft zowel absoluut als relatief vaker gebruik van werkelijkheidsuitspraken dan het RTL4-journaal (N=56, 9,1%). Interessanter is dat de teneur van die werkelijkheidsuitspraken verschilt: per

saldo is de teneur in het *NOS-journaal* neutraal/licht positief (n=86, +.03), in het *RTL4-journaal* redelijk negatief (N=56, -.34). Met andere woorden: de berichtgeving in het *RTL4-journaal* geeft de indruk dat we van ‘militaire interventie’ weinig hebben te verwachten, de berichtgeving in het *NOS-journaal* is minder somber van toon.

Tabel 5.8 Werkelijkheidsuitspraken over militaire interventie in *NOS-* en *RTL4-journaal*

	<i>NOS-journaal</i>		<i>RTL4-journaal</i>		<i>Beide journaals samen</i>	
	<i>N</i>	<i>G*</i>	<i>N</i>	<i>G</i>	<i>N</i>	<i>G</i>
Snelle reactiemacht	19	.05	12	.13	31	.08
Luchtaanvallen	18	.22	6	-.17	24	.13
Terugtrekking VN	8	.13	12	-.25	20	-.10
Veilig gebied bescherming	8	-.94	11	-.68	19	-.79
VN-mandaat	12	-.25	1	.50	13	-.19
Interventie	6	.17	5	-1.00	11	-.36
Voorkomen escalatie	2	-.50	7	-.86	9	-.78
Uitbreiding troepenmacht	7	.86	1	1.00	8	.88
VN-operaties	6	-.75			6	-.75
Gebruik geweld			1	.50	1	.50
Totaal	86	.03	56	-.34	142	-.15
In % van totaal	60,6		39,4		100,0	

* richting en mate waarin het goed (+) of slecht (-) gaat met de verschillende vormen van militaire interventie

5.4 OPVATTINGEN VAN ACTOREN OVER MILITAIRE INTERVENTIE

Uitspraken over ‘militaire interventie’ worden veelvuldig gekoppeld aan enigerlei actor (N=711). In theorie kunnen dat zowel interne, externe als ook Nederlandse actoren zijn. In de praktijk blijkt het in de journaals vooral om externe actoren en in veel mindere mate om Nederlandse actoren te gaan. Interne actoren (politieke en/of militaire leiders van één van de strijdende partijen) worden in de nieuwsbulletins slechts incidenteel gekoppeld aan het thema ‘militaire interventie’ (N=39; *NOS-journaal* (N=22) en *RTL4-journaal* (N=17) ontlopen elkaar nauwelijks). Deze uitspraken van interne actoren hebben voornamelijk betrekking op twee onderwerpen, ‘luchtaanvallen’ en ‘snelle reactiemacht’. Dat de interne actoren zich over beide onderwerpen negatief uitlaten, zal geen verbazing wekken. Naast uitspraken waarin een directe koppeling wordt gelegd tussen een actor en het thema ‘militaire interventie’, bevat de berichtgeving ook nog een aantal uitspraken waarin een derde partij meldt wat een direct betrokken actor zou moeten doen dan wel zou hebben moeten doen. Een voorbeeld van een dergelijke uitspraak is een oproep van interne actor A gericht tot externe actor B om zo spoedig mogelijk te beginnen met luchtaanvallen op de stellingen van interne actor C.

5.4.1 OPVATTINGEN VAN EXTERNE ACTOREN

In de berichtgeving van de journaals laten de externe actoren zich zeer wisselend uit over verschillende vormen van militaire interventie: waar de één voor is, is de ander sterk tegen en omgekeerd. In de dagbladen hebben we gezien dat de discussie draait om twee kernpunten. In de eerste plaats is dat de controverse tussen de Verenigde Staten (geen grondtroepen in Bosnië, sterk voorstander van bombardementen) en Engeland/Frankrijk (wel grondtroepen in Bosnië, sterk tegenstander van bombardementen). In de tweede plaats de vraag of de aanwezigheid van de VN gecontinueerd moet worden of dat de VN er beter aan doen de

strijdende partijen zelf het conflict te laten uitvechten. Terugtrekking van de VN dient dan gepaard te gaan met opheffing van het wapenembargo om zo de Bosniërs een reële mogelijkheid te geven om hun grondgebied adequaat te verdedigen. Een politieke complicatie is dat de Verenigde Staten in een eerdere fase van het conflict toegezegd hebben een troepenmacht van 25.000 man beschikbaar te stellen om een algehele terugtrekking van de VN-vredesmacht mogelijk te maken. Midden in de campagne voor de presidentsverkiezingen is de optie ‘algehele terugtrekking VN’ mede vanwege deze toezegging voor Amerikaanse politici bepaald niet aantrekkelijk: wie zich sterk maakt voor teruhtrekking, verpoliucht zich 25.000 Amerikaanse militairen naar Bosnië te sturen dan wel terug te komen op een eerder gedane belofte.

In de nieuwsbulletins is de aanwezigheid van Frankrijk (N=50, 22,1%) even prominent als in de dagbladen (N=300, 22,6%). Zowel in de dagbladen als in de nieuwsbulletins komen de opvattingen van de VN/veiligheidsraad op de tweede plaats, op gepaste afstand van de Franse standpunten (dagbladen N=231, 17,4%; nieuwsbulletins N=37, 16,4%). Na Frankrijk en de VN/veiligheidsraad treden er in de rangorde van de externe actoren verschillen op tussen dagbladen en nieuwsbulletins. In de journaals worden de opvattingen van de Verenigde Staten verhoudingsgewijs minder vaak (dagbladen: 15,6%, televisie 10,6%) en die van Groot-Brittannië verhoudingsgewijs vaker (dagbladen: 12%, televisie 15,5%) weergegeven. Kortom: ook als het gaat om het aan het woord laten komen van externe actoren over het thema ‘militaire interventie’ leggen dagbladen en televisie de accenten anders. Een mogelijke verklaring voor de relatief geringe aandacht van de nieuwsbulletins voor het standpunt van de Verenigde Staten, is dat de discussie over verschillende vormen van militaire interventie in de VS nauw verweven is met de binnenlands-politieke omstandigheden (presidentsverkiezingen) en mede daardoor gecompliceerder is dan in de grote Europese landen. Over het geheel genomen loopt de tenor van de berichtgeving over de verschillende vormen van militaire interventie in dagbladen en nieuwsbulletins niet of slechts in geringe mate uitéén: in de journaals zijn de externe actoren iets positiever over ‘luchtaanvallen’ (+.31) dan in de dagbladen (+.17). Dat geldt nog wat sterker voor het oprichten van de snelle reactiemacht (journaals +.77, dagbladen +.47). Over ‘terugtrekking VN’ laten de externe actoren zich in de dagbladen per saldo licht negatief/neutral uit (-.03), in de nieuwsbulletins daarentegen licht positief (+.17).

Tabel 5.9 Externe diplomatieke actoren over militaire interventie *

	<i>Interventie</i>		<i>Uitbreiding troepenmacht</i>		<i>Snelle reactiemacht</i>		<i>Lucht-aanvallen</i>		<i>Terugtrekking VN</i>		<i>Totaal N</i>
	<i>N</i>	<i>O**</i>	<i>N</i>	<i>O</i>	<i>N</i>	<i>O</i>	<i>N</i>	<i>O</i>	<i>N</i>	<i>O</i>	
Frankrijk	24	.88	6	1.00	8	.88	1	-.50	11	.59	50
VN/veiligheidsraad	6	-.83	3	.33	7	.79	18	.11	3	-1.00	37
Groot-Brittannië	4	.00	18	.97	6	.92			7	-.07	35
Internationale gemeenschap	17	-.68	2	.75	1	1.00	3	.83	2	.75	25
Verenigde Staten	5	.10	4	.13	1	-.50	10	.80	4	.75	24
Navo	2	.25	4	1.00	9	.83	2	1.00	2	-.25	19
Rusland	5	-1.00	5	.70	8	.56	1	-1.00			19
Duitsland			3	1.00	4	.88			1	-1.00	8
Contactgroep	3	.67	1	1.00					1	-1.00	5
Europese Unie			1	1.00			2	-.75			3
Bemiddelaars									1	.50	1
Totaal	66	.04	47	.83	44	.77	37	.31	32	.17	226

* tabel bevat de opvattingen van externe actoren over de vijf meest besproken vormen van militaire interventie

** opvatting externe actor over vormen van militaire interventie (schaal loopt van -1.00 (uitsluitend negatieve oordelen) tot +1.00 (uitsluitend positieve oordelen))

In de berichtgeving van de journaals zijn de tegenstellingen binnen de internationale gemeenschap over de verschillende vormen van militaire interventie wat minder uitgesproken dan in de dagbladen. Beperken we ons tot de vijf meest genoemde externe actoren, dan ontstaat het volgende beeld van onenigheid en overeenstemming ten aanzien van enkele vormen van militaire interventie.

- **Interventie**
Frankrijk is sterk voor (N=24, +.88), Verenigde Staten zijn niet tegen (N=5, +.10), Groot-Brittannië houdt zich op de vlakte (N=4, .00), de internationale gemeenschap (N=17, -.68) en de VN/veiligheidsraad (N=6, -.83) zijn sterk tegen interventie; de grootste tegenstelling is die tussen Frankrijk (+.88) en de VN/veiligheidsraad (-.83), uitmondend in een verschil van 1.71 (maximaal mogelijk verschil is 2.0, grootste verschil in de dagbladen 1.81);
- **Uitbreiding troepenmacht**
alle opvattingen gaan, net als in de dagbladen, in dezelfde richting, iedereen laat weten voor uitbreiden van de VN-macht te zijn; Frankrijk toont zich een uitgesproken voorstander (N=6, 1.00), de Verenigde Staten zijn aanzienlijk minder enthousiast maar ook niet tegen (N=4, +.13); het grootste verschil is daarmee aangegeven, te weten .87 (maximaal mogelijk verschil 2.0, grootste verschil in dagbladen .49)
- **Oprichten snelle reactiemacht**
De VS tonen zich tegenstander (N=1, -.50), de overige externe actoren tonen zich voorstander van het oprichten van een dergelijke eenheid; de bandbreedte van de steunbetuigingen is nogal gering (VN/veiligheidsraad N=7, +.79), Internationale Gemeenschap N=1, +1.00); het grootste verschil is derhalve 1.50 (maximaal mogelijke verschil 2.0, grootste verschil in dagbladen 1.42);
- **Luchtaanvallen**
Verenigde Staten tonen zich duidelijk voorstander (N=10, +.80), de internationale gemeenschap (N=3, +.83) en VN/veiligheidsraad (N=18, +.11) zijn eveneens voor, Groot-Brittannië komt in de nieuwbulletins niet aan het woord, Frankrijk is tegen (N=1, -.50); het grootste verschil is derhalve 1.33 (maximaal verschil 2.0, grootste verschil in dagbladen 1.76)
- **Terugtrekking VN-troepenmacht**
VN/veiligheidsraad toont zich duidelijk tegenstander (N=3, -1.00), Groot-Brittannië (N=7, -.07) twijfelt en Frankrijk (N=11, +.59) en Amerika (N=4, +.75) voelen veel voor deze mogelijkheid; het grootste verschil is 1.75 (maximaal mogelijk verschil 2.0, grootste verschil in dagbladen .53).

Per saldo wijkt het beeld van onenigheid en overeenstemming tussen de vijf meest genoemde actoren over enkele vormen van militaire interventie zoals dat uit de nieuwbulletins naar voren komt, nauwelijks af van het beeld in de dagbladen: alleen bij 'uitbreiding troepenmacht' gaan de opvattingen in dezelfde richting (steun), in de dagbladen is de overeenstemming nog wat groter dan in de nieuwbulletins (in de nieuwbulletins varieert de steun van +.13 tot +1.00, in de dagbladen van +.38 tot +.87).

Bij de vier overige vormen van interventie zijn de externe actoren het nooit eens. Dat geldt voor de berichtgeving in de nieuwbulletins evenzeer als voor die in de dagbladen. Per saldo is het geconstateerde verschil in opvattingen in de berichtgeving van de journaals iets

geprononceerder dan in de dagbladen. De journaals realiseren over deze vier vormen van militaire interventie in totaal een verschil van 6.29, de dagbladen blijven daar met 5.52 iets bij achter (op een maximaal mogelijk verschil van 8.00 wil het zeggen dat de journaals 79% van het maximaal mogelijke verschil realiseren, dagbladen 69%).

5.4.2 OPVATTINGEN VAN NEDERLANDSE ACTOREN

In de berichtgeving van de journaals komen Nederlandse actoren in totaal 84 keer aan het woord over het thema ‘militaire interventie’, (aanzienlijk) vaker dan actoren uit landen als de Verenigde Staten, Frankrijk en Groot-Brittannië, landen die in de discussie rond ‘militaire interventie’ veel meer gewicht in de schaal leggen. En tegelijkertijd zeer voor de hand liggend: wel of niet militair ingrijpen in voormalig Joegoslavië is natuurlijk niet alleen een issue in de internationale gemeenschap, maar evenzeer in de Nederlandse politieke arena. Hoewel: afgaande op de berichtgeving in de nieuwsbulletins is ‘issue’ een wat groot woord. In de binnenlandse politiek lijkt immers eerder sprake van grote eensgezindheid dan van scherpe tegenstellingen (zie tabel 5.10).

Tabel 5.10 Opvattingen van Nederlandse actoren over enkele vormen van militaire interventie

	<i>Terugtrekking VN</i>		<i>Uitbreiding troepenmacht</i>		<i>Snelle reactiemacht</i>		<i>Interventie</i>		<i>Luchtaanvallen</i>		<i>Totaal N</i>
	<i>N</i>	<i>O*</i>	<i>N</i>	<i>O</i>	<i>N</i>	<i>O</i>	<i>N</i>	<i>O</i>	<i>N</i>	<i>O</i>	
Regering	14	-.82	13	.42	5	.90	6	-.58	1	-1.00	39
Tweede Kamer	1	-.50	11	.14	3	.76					15
Defensie	7	-1.00	2	1.00	1	1.00			3	-1.00	13
Buitenlandse Zaken	4	-1.00					3	-.33	1	1.00	8
VVD	6	+.83	2	-.50							8
CDA			1	-.50							1
Totaal	32	-.56	29	.26	9	.83	9	-.50	5	-.60	84

*mening van de Nederlandse diplomatie over militaire interventie

De nieuwsbulletins berichten slechts incidenteel over de standpunten van afzonderlijke politieke partijen over de verschillende vormen van militaire interventie: slechts 9 van de 84 uitspraken komen op naam van een politieke partij. Dat komt overeen met ruim tien procent (10,7%, in dagbladen is dat 24,1%). Alleen de VVD slaagt erin om meer dan één keer een nieuwsbulletin te halen met een standpunt: het pleidooi van fractievoorzitter Bolkestein voor terugtrekking van de VN-troepen haalt zes keer een journaal, het afwijzende standpunt ten aanzien van uitbreiding van de vredesmacht twee keer. Aan de Tweede Kamer als geheel wordt vijftien keer gerefereerd in de berichtgeving van de journaals, de resterende zestig uitspraken komen allemaal op naam van het kabinet te staan. Met andere woorden: in de twee nieuwsbulletins wordt ruim zeventig procent van alle uitspraken over militaire interventie in voormalig Joegoslavië, toegeschreven aan (leden van) het kabinet, afzonderlijke politieke partijen blijven zoals gezegd steken op ruim tien procent. Alleen rond ‘terugtrekking VN’ is in de berichtgeving van de journaals iets terug te vinden van onenigheid: de regering (inclusief de ministers van Buitenlandse Zaken en van Defensie) verklaart zich (fel) tegen, de VVD toont zich een uitgesproken voorstander van terugtrekking. Voor het overige moeten in ieder geval die burgers voor wie de journaals de belangrijkste bron van informatie vormen over allerlei aspecten van het conflict in voormalig Joegoslavië, wel de indruk krijgen dat in ‘Den Haag’ over ‘militaire interventie’ nauwelijks of geen verschil van inzicht bestaat.

6 Humanitaire en volkenrechtelijke interventie

6.1 INLEIDING

In hoofdstuk 1 hebben we gezien dat de aandacht voor humanitaire en volkenrechtelijke interventie in de berichtgeving van de journaals (ver) achterblijft bij de aandacht voor militaire en diplomatieke interventie (zie tabel 1.9). Dat wil niet zeggen dat de nieuwbulletins aan beide thema's helemaal voorbijgegaan zijn. Met name in de maand juli 1995 zien we dat de journaals aan deze vormen van interventie vrijwel evenveel of zelfs net iets meer aandacht besteden dan aan het thema 'diplomatieke interventie'. In dit hoofdstuk geven we eerst een beeld van de aandacht voor het thema 'humanitaire aandacht', daarna van de aandacht voor 'volkenrechtelijke interventie'.

6.2 HUMANITAIRE THEMA'S IN HET NIEUWS

In totaal bericht van de journaals 374 uitspraken vallend onder het thema 'humanitaire interventie' (N=374, 4,6%). Verhoudingsgewijs hebben de journaals meer oog voor dit thema dan de dagbladen (N=985, 3,0%). Dat duidt er op dat het medium televisie zich sterker dan de dagbladen richt op het menselijk leed dat de oorlog in voormalig Joegoslavië met zich mee. Dat element uit het conflict is ook beter en indringender in beelden te vangen dan bijvoorbeeld 'diplomatiek overleg'. De trefwoorden greengschikt onder de noemer 'humanitaire interventie' zijn 'humanitaire hulp' (inclusief voedseldroppings), 'evacuatie burgerbevolking', 'hulpkonvoeien' en 'hulpvluchten'. Berichten waarin de ellendige situatie van de burgerbevolking geschetst word, komen in subparagraaf 6.2.1 aan de orde.

Januari tot mei 1995 is de periode van de 'sluimerende belangstelling' voor het conflict in voormalig Joegoslavië, daarna schiet de aandacht van de media pijlsnel omhoog. De aandacht voor het thema 'humanitaire interventie' volgt dit algemene patroon (zie tabel 6.1).

Tabel 6.1 Aandacht voor humanitaire interventie in de nieuwbulletins, uitgesplitst naar periode

	<i>Januari/april 1995</i>		<i>Mei/jun 1995</i>		<i>Juli 1995</i>		<i>Totaal</i>	
	<i>N</i>	<i>In %*</i>	<i>N</i>	<i>In %*</i>	<i>N</i>	<i>In %*</i>	<i>N</i>	<i>In %*</i>
Hulpkonvoeien	29	59,2	96	67,6	66	36,1	191	51,1
Humanitaire hulp	8	16,3	27	19,0	84	45,9	119	31,8
Hulpvluchten	12	24,5	18	12,7	3	1,6	33	8,8
Evacuatie	--	--	1	0,7	30	16,4	31	8,3
Totaal	49	100,0	142	100,0	183	100,0	374	
	13,1		38,0		48,9		100,0	

*in percentages van totaal aantal uitspraken per periode

De aandacht voor het thema 'humanitaire interventie' neemt toe naarmate het jaar voortschrijdt. Voor het thema 'humanitaire interventie' geldt dat met name in de maand juli nog sterker dan voor de berichtgeving over voormalig Joegoslavië in haar geheel. Na de val van de enclave berichten de journaals in vergelijking met de dagbladen opvallend veel over de humanitaire hulp aan de burgerbevolking van Srebrenica, gericht op het zoveel mogelijk verlichten van het lijden van de burgerbevolking. Het verschil tussen dagbladen en nieuwbulletins, komt het meest helder naar voren als we de stijging van het aantal uitspraken over het thema 'humanitaire interventie' en de stijging van het aantal overige uitspraken in de verschillende perioden met elkaar vergelijken (zie tabel 6.2).

Tabel 6.2 De toename in aandacht voor het thema ‘humanitaire interventie’ in vergelijking met de toename in aandacht voor overige thema’s in nieuwsbulletins en dagbladen

	Januari/april 1995				Mei/juni 1995				Juli 1995			
	dagbladen		televisie		dagbladen		televisie		dagbladen		televisie	
	N	I*	N	I*	N	I*	N	I*	N	I*	N	I*
Humanitaire interventie	321	100	49	100	340	106	142	304	324	101	182	371
Overige thema’s	3906	100	548	100	4990	128	1343	245	4107	105	1160	212

* indexcijfer (aandacht in periode januari/april op 100 gesteld)

In de berichtgeving van de dagbladen zien we een lichte stijging in de aandacht voor het thema ‘humanitaire interventie’ (index voor mei/juni 106, voor juli 101) en een wat sterkere stijging van de aandacht voor overige thema’s (index voor mei/juni 128, voor juli 105). Voor de nieuwsbulletins zien we een zeer sterke stijging in aandacht voor het thema ‘humanitaire interventie’ (index voor mei/juni 304, voor juli 371) en een beduidend minder sterke stijging voor ‘overige thema’s’ (index voor mei/juni 245, voor juli 212). Waar dagbladen over de gehele periode ongeveer evenveel berichten over het thema ‘humanitaire interventie’, lijkt het wel of de nieuwsbulletins dit thema pas vanaf mei 1995 ontdekken.

Kijken we naar de verschillende trefwoorden, dan kunnen we vaststellen dat verreweg de meeste aandacht uitgaat naar (het hinderen van) hulpkonvooien: de helft van alle uitspraken over ‘humanitaire interventie’ heeft betrekking op de hulpkonvooien van de VN, bestemd voor de burgerbevolking. Vooral in mei/juni zijn de hulpkonvooien regelmatig in het nieuws. Dat hangt samen met het optreden van de Bosnische Serviërs. Zij beletten in die maanden de VN op alle mogelijke manieren om de enclave Srebrenica te bevoorraden. Verder wordt in de berichtgeving, met name in de maand juli, veel gebruik gemaakt van de algemene uitdrukking ‘humanitaire hulp’ (N=119, 31,8%). In de dagbladen wordt deze uitdrukking verhoudingsgewijs veel minder gehanteerd (N=203, 20,6%).

6.2.1 HUMANITAIRE INTERVENTIE IN NOS- EN RTL4-JOURNAAL

Over de hele periode gerekend krijgt het thema ‘humanitaire interventie’ in de journaals (N=374, 10,9%) verhoudingsgewijs meer aandacht dan in de dagbladen (N=985, 7%). In de berichtgeving van het *NOS-journaal* (N=226, 11,5%) is dat nog iets sterker dan in de nieuwsvoorziening van het *RTL4-journaal* (N=148, 10,2%). In beide journaals bestaat de berichtgeving over ‘humanitaire interventie’ voor de helft of iets meer uit berichten over de hulpkonvooien van de VN. De verschillen in relatieve aandacht voor de drie andere onderwerpen zijn betrekkelijk klein. Met andere woorden: wat keuze van onderwerpen vallend onder het thema ‘humanitaire interventie’ betreft, komt de berichtgeving in beide journaals grotendeels op hetzelfde neer (zie tabel 6.3).

Tabel 6.3 Aandacht voor humanitaire interventie uitgesplitst naar journaal

	NOS-journaal		RTL4-journaal		Journaals samen		Minste aandacht in	Meeste aandacht in		
	N	In %*	N	In %*	N	In %*				
Hulpkonvooien	112	49,6	79	53,4	191	51,1	VK	43,8	NRC	53,0
Humanitaire hulp	80	35,4	39	26,4	119	31,8	TEL	19,4	VK	21,9
Hulpvluchten	10	4,4	23	15,5	33	8,8	NRC	10,0	TRW	17,8
Evacuatie	24	10,6	7	4,7	31	8,3	TRW	14,6	VK	19,8
Totaal	226	100	147	100	373					

* in percentages van totaal aantal uitspraken per nieuwsbulletin

Het *NOS-journaal* neemt de meeste uitspraken over het thema ‘humanitaire interventie’ voor haar rekening en hanteert daarbij absoluut en relatief het meest de zeer algemene uitdrukking ‘humanitaire hulp’ (N=80, 35,4%). Het *RTL4-journaal* bezigt die uitdrukking duidelijk minder vaak (N=39, 26,4%). Vergeleken met de dagbladen maken beide journaals overigens vaak gebruik van deze algemene uitdrukking. Het tegenovergestelde zien we bij de term ‘evacuatie’. In de nieuwsbulletins wordt deze uitdrukking verhoudingsgewijs weinig gebruikt, veel minder in ieder geval dan in de dagbladen. Over ‘hulpvluchten’ bericht het *NOS-journaal* nauwelijks (N=10, 4,4%), het *RTL4-journaal* naar verhouding ongeveer evenveel als de dagbladen (N=23, 15,5%).

In de nieuwsbulletins wordt in totaal 35 keer (NOS-journaal 19, RTL4-journaal 16) vermeld wie de humanitaire hulp verleent. Het gaat in alle gevallen om of de UNHCR of VN-blauwhelmen die humanitaire hulp verzorgen. De nieuwsbulletins vermelden daarbij relatief vaak de (Nederlandse) nationaliteit van de hulpverlenende blauwhelmen (N=22, 62,9%; ter vergelijking: in de dagbladen gaat het om 54 van de 147 uitspraken, 36,7%).

6.2.2 DE SITUATIE VAN DE BURGERBEVOLKING

Naarmate de oorlog langer duurt, wordt de situatie voor de burgerbevolking benarder. Er is gebrek aan ongeveer alles: veel burgers zijn voor de eerste levensbehoeften (voedsel, medicijnen, brandstof) geheel of grotendeels op de humanitaire hulp van de VN. De media berichten uiteraard niet alleen over die hulpverlening, maar ook over de omstandigheden waaronder de burgerbevolking in de oorlogsgebieden moet zien te overleven.

Tabel 6.4 Uitspraken over het lijden van de burgerbevolking, uitgesplitst naar journaal

	<i>NOS-journaal</i>		<i>RTL4-journaal</i>		<i>Journaals samen</i>	
	<i>N</i>	<i>In%*</i>	<i>N</i>	<i>In%*</i>	<i>N</i>	<i>In%*</i>
Januari/april 1995	7	3,4	12	8,2	19	5,4
Mei/juni 1995	31	15,2	14	9,6	45	12,9
Juli 1995	166	81,4	120	82,2	286	81,7
Totaal	204	100,0	146	100,0	350	100,0

* in percentages van totaal aantal uitspraken per nieuwsbulletin

Nog veel sterker dan voor het thema ‘humanitaire interventie’ geldt dat de nieuwsbulletins de situatie van de burgerbevolking pas vanaf juli 1995 als groot nieuws gaan beschouwen. In de eerste vier maanden van 1995 bevatten de beide bulletins samen 19 uitspraken over de situatie van de burgerbevolking (per dag gemiddeld 0.16 uitspraak; anders gezegd: één uitspraak per week). In mei/juni beschouwen de bulletins de situatie van de burgerbevolking iets vaker als nieuwswaardig (N=45, per dag gemiddeld 0.74 uitspraak). In juli 1995 hebben beide journaals volop aandacht voor de burgerbevolking: de bulletins bevatten 286 uitspraken (per dag gemiddeld 9.23 uitspraken). In de dagbladen is weliswaar hetzelfde grondpatroon herkenbaar, maar de verschillen in aandacht tussen de drie perioden zijn veel minder groot. hetzelfde, maar aanzienlijk minder sterk. (ter illustratie: tabel 6.5).

Tabel 6.5 De toename in aandacht voor de situatie van de burgerbevolking in nieuwsbulletins en dagbladen

	<i>Januari/april 1995</i>		<i>Mei/juni 1995</i>		<i>Juli 1995</i>	
	<i>Aantal uitspraken per dag</i>	<i>Index</i>	<i>Aantal uitspraken per dag</i>	<i>Index</i>	<i>Aantal uitspraken per dag</i>	<i>Index</i>
dagbladen	1.40	100	3.64	260	13.32	950
televisie	0.16	100	0.74	463	9.23	5769

* indexcijfer (aantal uitspraken per dag in periode januari/april op 100 gesteld)

De journaals laten nog sterker dan de dagbladen in het midden tot welke bevolkingsgroep de burgers behoren die te lijden hebben onder de erbarmelijke humanitaire situatie (zie tabel 6.6).

Tabel 6.6 Uitspraken over het lijden van de burgerbevolking, uitgesplitst naar bevolkingsgroep en nieuwsbulletin

bevolkingsgroep	NOS-journaal		RTL4-journaal		Meest genoemd in		Minst genoemd in	
	N	In %	N	In %	Krant	In %	Krant	In %
Moslimburgers	37	18,1	25	17,1	NRC H	28,4	Volkskrant	16,3
Servische burgers	6	2,9	2	1,4	Volkskrant	10,0	De Telegraaf	2,5
Kroatische burgers	--	--	--	--	Volkskrant	5,4	NRC H	3,4
Burgers	161	78,9	119	81,5	De Telegraaf	76,5	NRC H	60,2
Totaal	204	100,0	146	100,0				

Dat de journaals zo weinig specifiek zijn in het benoemen van de bevolkingsgroepen, hangt naar alle waarschijnlijkheid samen met de factor 'tijd': meer dan tachtig procent van de relevante uitspraken is terug te vinden in de berichtgeving van de maand juli 1995. In de context van de gebeurtenissen in die weken - de val van Srebrenica en de aanvallen op Zepa en Gorazde - ligt het voor de hand er van uit te gaan dat met 'burgers' de moslimbevolking van die enclaves bedoeld wordt. In tweederde van de uitspraken over het lijden van de burgerbevolking, wordt een specifieke plaats genoemd (N=231, 66%). Tuzla - de plaats waar duizenden inwoners van Srebrenica in de dagen na de val van de enclave zijn opgevangen - wordt veruit het meest genoemd, gevolgd door Srebrenica en Sarajevo.

6.2.3 INTERNE ACTOREN EN HUMANITAIRE INTERVENTIE

Obstructie van de VN-hulpkonvoeien door de strijdende partijen is een telkens terugkerend thema in de berichtgeving over 'humanitaire interventie'. Beide journaals samen bevatten 374 uitspraken over het thema 'humanitaire interventie', ruim de helft daarvan (N=191) heeft betrekking op de hulpkonvoeien van de VN. Van die 191 uitspraken, gaat bijna een derde (N=63, 33%) over allerlei vormen van obstructie. Die obstructie wordt in de berichtgeving van het *NOS-journaal* zonder uitzondering gepleegd door Servische militairen (N=33, 100%). In de berichtgeving van het *RTL4-journaal* zijn het op een enkele uitzondering na eveneens Servische militairen die verantwoordelijk worden gehouden voor de obstructie van hulpkonvoeien (N=28, 93,3%). De enkele uitzondering betreft Moslim-militairen die weigeren een hulpkonvoi door te laten (N=2, 6,7%). Ook de dagbladen houden vooral Servische militairen verantwoordelijk voor allerlei vormen van obstructie, maar de mate waarin varieert enigszins: in de berichtgeving van *De Telegraaf* zijn het enkel en alleen Servische militairen die obstructie plegen, in de overige dagbladen zijn het voornamelijk Servische militairen die zich hieraan schuldig maken (*NRC Handesblad* 91,3%, *Trouw* 87,9% en *de Volkskrant* 79,5%).

6.3 Volkenrechtelijke thema's in het nieuws

Onder het thema 'volkenrechtelijke interventie' vallen berichten over een aantal juridische maatregelen van de internationale gemeenschap gericht op het beheersen en zo mogelijk beëindigen van de gewapende strijd in voormalig Joegoslavië. In concreto gaat het om berichten over het afkondigen en handhaven van economische sancties, het instellen en handhaven van een wapenbargo, het oprichten van een tribunaal belast met opsporen en berechten van oorlogsmisdaden in voormalig Joegoslavië en het schenden van mensenrechten.

In de eerste zeven maanden van 1995 bevat de berichtgeving van de journaals in totaal 367 uitspraken over het thema ‘volkenrechtelijke interventie’. Ook bij dit thema is sprake van een oplevende belangstelling in de maand juli 1995, zij het aanzienlijk minder sterk dan we bij het thema ‘humanitaire interventie’ geconstateerd hebben. Voor een eerste overzicht zie tabel 6.7.

Tabel 6.7 Aandacht voor volkenrechtelijke interventie in de nieuwsbulletins, uitgesplitst naar periode

	Januari/april 1995		Mei/juni 1995		Juli 1995		Totaal	
	N	In %	N	In %*	N	In %*	N	In %*
Oorlogstribunaal	113	84,3	29	39,7	70	43,8	212	57,8
Opheffen wapenembargo	--	--	21	28,8	59	36,9	80	21,8
Economische sancties	15	11,2	15	20,5	8	5,0	38	10,4
Mensenrechten	3	2,2	4	5,5	17	10,6	24	6,5
Vliegverbod	3	2,2	4	5,5	6	3,8	13	3,5
Totaal	134	100,0	73	100,0	160	100,0	367	
	36,5		19,9		43,6		100,0	

* in percentages van totaal aantal uitspraken per periode

Evenals in de berichtgeving van de dagbladen, is het Joegoslavië-tribunaal het belangrijkste onderwerp in de journaals. Bijna zestig procent van alle uitspraken over ‘volkenrechtelijke interventie’ heeft betrekking op het tribunaal (dagbladen: 42,4%). Met name in de eerste maanden van 1995 komt het tribunaal in de journaals vaak ter sprake. Dat is terug te voeren op drie belangrijke nieuwsfeiten. In februari maakt het tribunaal een aanklacht tegen 21 Serviërs openbaar. Dat brengt ogenblikkelijk een discussie over rol en functioneren van het tribunaal op gang. Die discussie wordt opnieuw gevoerd als enige tijd later de eerste verdachte in Den Haag arriveert, de Servische commandant Tadic. Kort daarna maakt het tribunaal bekend een onderzoek te zijn gestart tegen de Bosnisch-Servische leiders Karadzic en Mladic. De nieuwsbulletins leggen overigens veel sterker dan de dagbladen in de berichtgeving over ‘volkenrechtelijke interventie’ de nadruk op alles wat met het tribunaal te maken heeft. In de dagbladen is ‘het tribunaal’ in de eerste vier maanden van 1995 goed voor iets meer dan de helft van alle uitspraken over ‘volkenrechtelijke interventie’ (N=377, 52,8%), in de nieuwsbulletins is dat aanzienlijk hoger (N=113, 84,3%). Vergelijken we dagbladen en nieuwsbulletins over de hele periode, dan zien we dat de nieuwsbulletins verhoudingsgewijs aanzienlijk meer aandacht hebben voor het tribunaal een aanzienlijk minder voor ‘economische sancties’.

Splitsen we uit naar journaal, dan blijkt dat de grote belangstelling voor het tribunaal, geheel en al op het conto van het *NOS-journaal* geschreven kan worden. Dat nieuwsbulletin bevat 190 uitspraken over het tribunaal. Een opmerkelijk hoog aantal, gelet op het aantal uitspraken over het tribunaal in *De Telegraaf* (N=144), *Trouw* (N=161), *NRC Handelsblad* (N=173) en *de Volkskrant* (N=232).

Tabel 6.8 Aandacht voor volkenrechtelijke interventie, uitgesplitst naar journaal

	NOS-journaal		RTL4-journaal		Meest genoemd in		Minst genoemd in	
	N	In %*	N	In %	Krant	In %	Krant	In %
Oorlogstribunaal	190	70,4	22	22,7	Telegraaf	50,7	NRC H	38,3
Opheffen wapenembargo	39	14,4	41	42,3	Trouw	27,3	NRC H	20,6
Economische sancties	14	5,2	24	24,7	Trouw	26,6	Telegraaf	21,5
Mensenrechten	17	6,3	7	7,2	NRC H	6,6	Trouw	2,5
Vliegverbod	10	3,7	3	3,1	NRC H	15,1	Trouw	4,1
Totaal	270		97					

* in percentages van aantal uitspraken van desbetreffend journaal

Het *NOS-journaal* volgt de verrichtingen van het oorlogstribunaal nauwgezet. De term ‘oorlogstribunaal’ komt in de nieuwbulletins in totaal 212 maal voor (in 184 verschillende uitspraken). Het tribunaal wordt relatief vaak als bron genoemd (N=111). In een aantal gevallen (N=45) komt een vertegenwoordiger van het oorlogstribunaal zelf in beeld om uitleg te geven. Dat gebeurt bijvoorbeeld bij het bekend worden van de aanklachten tegen de Bosnisch-Servische leiders Karadzic en Mladic.

Tabel 6.9 Het oorlogstribunaal in *NOS*- en *RTL*A-journaal

	<i>NOS-journaal</i>		<i>RTL</i> A-journaal		<i>Journal</i> s samen	
Januari/april 1995	108	56,8	--	1	108	50,9
Mei/juni 1995	34	17,9	--	3	34	16,0
Juli 1995	48	25,3	22	1	70	33,0
Totaal	190	100,0	22	37	212	100,0

In april 1995 begint de eerste rechtszaak, het proces tegen de Servische commandant Tadic. Het *NOS-journaal* besteedt daar ruim aandacht aan. Het (beeld) verslag van zes minuten bestaat deels uit een toelichting van een woordvoerder op het onderzoek dat het tribunaal binnenkort start naar de mogelijkheden om de Bosnisch-Servische leiders Karadzic en Mladic aan te klagen wegens oorlogsmisdaden. In mei heeft het journaal een item over de misdaden die Bosnische Kroaten zouden hebben gepleegd. Een woordvoerder van het tribunaal benadrukt bij die gelegenheid dat het tribunaal niet alleen (opsporings)onderzoek verricht naar door Servische militairen begane misdaden, maar evenzeer oog heeft voor misdaden begaan door de andere strijdende partijen.

Op 15 mei 1995 meldt het *NOS-journaal* dat het onderzoek naar Karadzic en Mladic nu officieel geopend is. Het tribunaal zou over documenten beschikken met informatie die voor beide leiders belastend is. Ruim twee maanden later, op 25 juli 1995, klaagt het tribunaal beide mannen aan voor onder andere volkerenmoord. Het *NOS-journaal* ruimt achtenhalve minuut in voor dit nieuws, het *RTL*A-journaal tien.

De berichtgeving over het thema ‘volkenrechtelijke interventie’ wordt in het *NOS-journaal* gedomineerd door nieuws over tribunaal, ‘economische sancties’ en ‘wapenembargo’ komen mondjesmaat aan bod. Dat geldt niet voor het *RTL*A-journaal. In de berichtgeving rond het thema ‘volkenrechtelijke interventie’, besteedt dit nieuwsbulletin meer aandacht aan de onderwerpen ‘(opheffen) wapenembargo’ en ‘economische sancties’ dan aan het tribunaal in Den Haag. Vergeleken met de dagbladen is de aandachtsverdeling over de verschillende onderwerpen vallend onder ‘volkenrechtelijke interventie’ zowel binnen het *NOS*- als binnen het *RTL*A-journaal nogal opvallend te noemen. Het *NOS-journaal* besteedt verhoudingsgewijs meer dan wie ook aandacht aan nieuws over het tribunaal en minder dan wie ook aan de onderwerpen ‘(opheffen) wapenembargo’ en ‘economische sancties’. Het *RTL*A-journaal besteedt verhoudingsgewijs minder dan wie ook aandacht aan nieuws over het tribunaal en meer dan wie ook aan het onderwerp ‘(opheffen) wapenembargo’.

6.3.1 EXTERNE ACTOREN EN VOLKENRECHTELIJKE INTERVENTIE

‘Volkenrechtelijke interventie’ is naar de aard van de zaak vooral een punt van discussie binnen de internationale gemeenschap. In de berichtgeving van de dagbladen vinden we dat wel terug: de dagbladen bevatten 1673 uitspraken vallend onder het ‘thema volkenrechtelijke interventie’, in 352 uitspraken (21%) geven externe actoren een politiek oordeel over ‘economische sancties’ en ‘(opheffen)wapenembargo’. In de nieuwsbulletins krijgen de

oordelen van externe actoren wat minder aandacht. De bulletins bevatten 367 uitspraken over ‘volkenrechtelijke interventie’, in 49 van die uitspraken (13,3%) gaat het om het politieke oordeel van een externe actor over ‘economische sancties’ of over ‘(opheffen) wapenembargo’. Interne actoren halen in deze context slechts incidenteel een journaal (N=8, zonder uitzondering uitspraken van Bosnische leiders die pleiten voor opheffing van het wapenembargo). Nederlandse actoren tenslotte komen in de berichtgeving van de journaals op dit punt niet aan het woord.

Tabel 6.10 De opvattingen van externe actoren over enkele vormen van volkenrechtelijke interventie

<i>Actor</i>	<i>Economische sancties</i>		<i>Opheffing wapenembargo</i>		<i>Totaal</i>
	<i>N</i>	<i>*</i>	<i>N</i>		
Verenigde Staten	2	.75	35	.29	37
Rusland	4	-1.00			4
Internationale Gemeenschap	1	-1.00	2	1.00	3
Bemiddelaars			3	-1.00	3
Contactgroep	1	-.50			1
Navo			1	-1.00	1
Totaal	8	-.50	41	.20	49

* de mening van de externe actor over het betreffende thema

In de nieuwsbulletins zijn het vooral de opvattingen van de Verenigde Staten die de aandacht trekken: 37 van de 49 uitspraken (75,5%) komt op het conto van de Verenigde Staten (dagbladen: 208 van de 352, 59%). Die uitspraken hebben verder vrijwel uitsluitend betrekking op de vraag of het wapenembargo nu wel of niet opgeheven moet worden: 41 van de 49 uitspraken (83,7%; dagbladen: 234 van de 352, 66,5%). Opvattingen van externe actoren over ‘economische sancties’ komen in de journaals slechts af en toe ter sprake. Het merendeel van de uitspraken komt op rekening van het *RTL4-journaal* (N=30).

6.4 Enkele conclusies

- In vergelijking met de dagbladen besteden de journaals relatief veel aandacht aan ‘humanitaire interventie’; journaals berichter daar vaker dan dagbladen in de meer algemene termen over;
- sterker nog dan in de dagbladen is het nieuws over ‘humanitaire interventie’ in de journaals geconcentreerd in de maand juli 1995;
- tot juli 1995 berichten de nieuwsbulletins nauwelijks over de erbarmelijke omstandigheden waaronder de burgerbevolking moet zien te overleven, daarna des te meer (index 5769 (uitgaande van aantal uitspraken per dag in periode januari/april =100));
- de journaals gebruiken nog vaker dan de dagbladen de algemene term ‘burgers’, alleen uit de context valt af te leiden dat het (vrijwel) altijd om de Moslimbevolking gaat;
- de nieuwsbulletins houden Servische militairen vrijwel zonder uitzondering verantwoordelijk voor obstructie van VN-hulpkonvooien;
- het *NOS-journaal* besteedt opvallend veel aandacht aan nieuws over het tribunaal in Den Haag en heeft weinig oog voor de onderwerpen ‘economische sancties’ en ‘(opheffen) wapenembargo’, terwijl het *RTL4-journaal* juist weinig aandacht aan het tribunaal besteedt en veel aan ‘opheffing wapenembargo’.

7. De berichtgeving over de val van Srebrenica

7.1 Inleiding

Nog duidelijker dan bij de dagbladen is de maand juli in 1995 in de televisiejournals de belangrijkste periode in de berichtgeving over het conflict in voormalig Joegoslavië. De twee journals samen besteden in juli 1995 8 uur, 23 minuten en 23 seconden aan de situatie in Bosnië. De zes voorafgaande maanden was dat 7 uur, 15 minuten en 57 seconden. Meer dan de helft (53,4%) van de aandacht voor de gebeurtenissen in voormalig Joegoslavië, is geconcentreerd in de maand juli. Uitgedrukt in aantal uitspraken ligt dat iets lager: 46,4% van het totaal aantal uitspraken in 1995 is afkomstig uit de nieuwsbulletins van juli 1995. De concentratie van het nieuws rond de gebeurtenissen in juli is daarmee in de nieuwsbulletins sterker dan in de dagbladen (vergelijk tabel 1.1).

In juli 1995 gaat er bijna geen dag voorbij zonder berichten over de gebeurtenissen in en rond Bosnië. Vòòr de val Srebrenica besteedt het *NOS-journaal* op drie dagen geen aandacht aan het Bosnië-conflict (2, 5 en 8 juli), het *RTL4-journaal* heeft één keer geen nieuws uit of over Bosnië (7 juli). Na de terugkeer van Dutchbat slaan beide journals één keer een dag over (*NOS-journaal* 26 juli, *RTL4-journaal* 29 juli). In totaal bevatten de nieuwsbulletins in juli 1995 3715 uitspraken die betrekking hebben op de gebeurtenissen in Bosnië. Dat komt neer op ruim veertig procent van alle nieuws dat de journals van januari tot en met juli 1995 brengen (N=3715, 46,2%). In de dagbladen ligt dat percentage aanzienlijk lager (34,8%). In die 3715 uitspraken doen de nieuwsbulletins journals verslag van de val van Srebrenica, de aanloop naar en nasleep van de val daarbij inbegrepen. Achteraf is vastgesteld dat de Bosnische Serviërs donderdag 6 juli 1995 de aanval op Srebrenica ingezet hebben. Die dag voeren ze eerste serieuze aanvallen uit op een aantal observatieposten van de VN rondom Srebrenica. Reden genoeg om de analyse van de berichtgeving in de nieuwsbulletins op die dag te laten beginnen.

In dit hoofdstuk verdelen we de maand juli in vier aparte perioden. Iedere periode nemen we vervolgens apart nader onder de loep:

- De aanloop naar de val van Srebrenica (vrijdag 6 tot en met maandag 10 juli)
- De val van Srebrenica (dinsdag 11 tot en met zondag 16 juli)
- De eerste reacties na de val van Srebrenica (maandag 17 tot en met zondag 23 juli)
- De terugkeer van Dutchbat uit Bosnië (maandag 24 tot en met zondag 30 juli)

De eerste twee perioden wijken iets af van de perioden zoals we die hebben onderscheiden in de dagbladen: waar het medium televisie over gebeurtenissen van een bepaalde dag doorgaans nog diezelfde dag kan berichten, zijn dagbladen daartoe pas een dag later in staat. Om een zo goed mogelijke vergelijking tussen journals en dagbladen mogelijk te maken, houden we rekening met de tijdsfactor: de nieuwsbulletins van datum worden vergeleken met de dagbladen van datum (X+1). Voorts moet bij een vergelijking van journals en dagbladen rekening gehouden worden met het feit dat dagbladen zes keer verschijnen en journals zeven dagen per week uitzendingen verzorgen.

7.2 De berichtgeving tijdens de aanloop naar de val van Srebrenica: 6 tot en met 10 juli 1995

In de aanloop naar de val van Srebrenica besteedt het *NOS-journaal* (ruim 22 minuten) aanzienlijk meer tijd aan de situatie in Bosnië dan het *RTL4-journaal* (ruim 7 minuten). Qua aantal relevante uitspraken is het verschil iets minder groot (249 om 97). Het *RTL4-journaal* zendt verhoudingsgewijs langer beelden uit dan het *NOS-journaal*: het nieuwsbulletin van RTL4 heeft gedurende bijna tachtig procent van de tijd gewijd aan 'Bosnië' beelden (5.55 minuten, 79,4%), voor het NOS-journaal ligt dat ruim tien procent lager (15.16 minuten, 68%) (zie tabel 7.1).

Tabel 7.1 Aandacht voor de situatie in Bosnië in *NOS-* en *RTL4-journaal* (uitgedrukt in minuten/seconden en in aantal uitspraken)

	<i>NOS-journaal</i>			<i>RTL4-journaal</i>			<i>Totaal</i>		
	<i>Tijd</i>	<i>N*</i>	<i>Beeld**</i>	<i>Tijd</i>	<i>N</i>	<i>Beeld</i>	<i>Tijd</i>	<i>N</i>	<i>Beeld</i>
6 juli 1995	4:45	41	3:17	0:58	14	0:27	5:43	55	3.44
7 juli 1995	0:24	7					0:24	7	
8 juli 1995				2:10	22	1:24	2:10	22	1.24
9 juli 1995	8:28	65	6:02	2:29	30	2:30	10:57	95	8.32
10 juli 1995	9:40	66	5:57	2:30	31	1:34	12:10	97	7.31
Totaal	22:37	249	15:16	7:27	97	5:55	30:04	346	21.11

* aantal uitspraken

** tijdsduur waarin beelden worden vertoond betrekking hebbend op situatie in Bosnië

DE BERICHTGEVING OP DONDERDAG 6 JULI 1995

De spanning loop in en rond de enclave Srebrenica loopt op. De Bosnische Serviërs hebben het vuur geopend op de stellingen van het Bosnische regeringsleger in de enclave en dat leger probeert de enclave te beschermen. De gevolgen van de gevechten zijn duidelijk merkbaar zowel de burgerbevolking (onder wie veel vluchtelingen) als voor de Nederlandse blauwhelmen. In interviews met respectievelijk een woordvoerder van het ministerie van defensie en een woordvoerder van de krijgsmacht, wordt bevestigd dat de situatie voor burgerbevolking en blauwhelmen slechter wordt. In het *NOS-journaal* verklaart een woordvoerder van de krijgsmacht dat familieleden van Dutchbatters in Srebrenica zich ernstig zorgen maken over de veiligheid van de Dutchbatters. Humanitair begint de situatie steeds meer op een ramp te lijken. De Bosnische Serviërs houden al wekenlang alle hulpkonvoeien van de VN tegen. Volgens de Bosnische regering is sprake van uithongeren van de burgerbevolking en zijn de eerste hongerdoden al gevallen. Een woordvoerder van de krijgsmacht bevestigt dat de humanitaire situatie langzamerhand kritiek wordt, maar van hongerdoden is nog geen sprake. Voor de Nederlandse militairen worden de omstandigheden weliswaar steeds moeilijker, maar tot nu toe gaat alles nog redelijk goed, aldus de woordvoerder.

Het *RTL4-journaal* brengt donderdag 6 juli alleen een kort bericht over de moeilijkheden die Carl Bildt in Sarajevo ondervindt: de Serviërs werken hem op alle mogelijke manieren tegen in zijn bemiddelingspogingen. De Bosnische regering pleit voor een militair ingrijpen van de internationale gemeenschap in Srebrenica, waar de gevechten steeds heviger worden. De VN hebben de enclave uitgeroepen tot veilig gebied en dat impliceert de verplichting nu militair in te grijpen, aldus de Bosnische regering. De aanwezige VN-blauwhelmen zouden zich actiever moeten opstellen om de enclave te beschermen. Maar, zo meldt het journaal, de

Moslims werken zelf ook niet erg mee met de aanwezige VN-militairen. Zij vechten liever zelf tegen de Bosnische Serviërs.

DE BERICHTGEVING OP VRIJDAG 7 JULI 1995

Alleen het *NOS-journaal* heeft een heel kort item over 'Bosnië'. Volgens het bericht is onderhandelaar Carl Bild op weg naar Belgrado. Hij hoopt samen met de Servische president Milosevic een einde te kunnen maken aan de gevechten rond rond Srebrenica.

De berichtgeving op zaterdag 8 juli 1995

Het *NOS-journaal* - althans dat van 20.00 uur – brengt geen nieuws over 'Bosnië', het *RTL4-journaal* meldt dat de Nederlandse blauwhelmen nu echt in oorlog zijn. In Srebrenica zijn de Nederlandse soldaten direct bij de oorlog betrokken geraakt. Nadat het vuur geopend was geopend op een observatiepost, aldus het bericht, trokken de Nederlandse blauwhelmen zich terug richting Srebrenica. De Nederlanders stuitten bij hun terugtocht op een barricade van de Moslims, die de Nederlanders onder vuur genomen hebben en daarbij een soldaat geraakt hebben. In een interview bevestigt een woordvoerder van de krijgsmacht dit schietincident. Minister Voorhoeve laat in een reactie weten ontsteld te zijn over het nieuws en een woordvoerder van de VN verklaart dat de Navo luchtaanvallen zou moeten uitvoeren op de enclave.

De berichtgeving op zondag 9 juli 1995

Het *NOS-journaal* meldt dat de val van Srebrenica nabij lijkt. De Bosnische Serviërs hebben het vuur geopend op de enclave Srebrenica en daarmee zijn de Nederlandse blauwhelmen in de vuurlinie terecht gekomen. De Bosnische regering laat bij monde van de minister van buitenlandse Zaken, Silajdzic weten dat de VN de burgers in Srebrenica dient te beschermen tegen het Bosnisch-Servische geweld. De VN verklaren dat de aanwezige blauwhelmen alles doen wat mogelijk is om de enclave te beschermen en dat zij in gevecht zijn met de Bosnische Serviërs. In een interview bevestigt minister van defensie Voorhoeve dat Dutchbat zich in een lastig parket bevindt. Hij voegt er aan dat voor de veiligheid van de blauwhelmen niet hoeft te worden gevreesd. Voorhoeve zegt verder dat de aanvallen van de Bosnische Serviërs naar alle waarschijnlijkheid een beperkt doel hebben, namelijk het innemen van de zuidflank van de enclave. De Bosnische Serviërs zouden niet uit zijn op het veroveren van de gehele enclave, zo zegt Voorhoeve.

Vervolgens komt de Bosnische president Izetbegovic aan het woord. Hij zegt niet te kunnen bevestigen dat een Bosnische Moslim de Nederlandse soldaat heeft neergeschoten. Bronnen binnen de VN echter melden dat dit wel het geval is. De situatie voor de Nederlanders wordt er intussen niet beter op. Zij worden nu èn door de Bosnische Serviërs èn door de Bosnische Moslims bedreigd en tegengewerkt. Een woordvoerder van de VN-vredesmacht meldt dat de Bosnische Serviërs in Bratunac Nederlandse militairen gegijzeld houden. De Bosnische Serviërs lijken de opmars naar Srebrenica voort te zetten. De VN-woordvoerder zegt geen luchtaanvallen van de Navo te verwachten. De Bosnische Serviërs zouden de Nederlandse blauwhelmen goed moeten behandelen, de hulpkonvoeien door moeten laten en de veilige gebieden moeten respecteren, aldus de woordvoerder.

Ook het *RTL4-journaal* meldt dat de Bosnische Serviërs Nederlandse blauwhelmen in gijzeling genomen hebben. Een woordvoerder van de krijgsmacht bevestigt in een interview dit bericht. Getracht wordt de gijzeling via onderhandelingen te beëindigen. Minister Voorhoeve noemt de val van Srebrenica in een interview een ramp die ernstige gevolgen zal

kunnen hebben voor de burgerbevolking. Hij vreest etnische zuiveringen. De VN-blauwhelmen kunnen de enclave niet afdoende beschermen, zo erkent de minister. De Nederlandse blauwhelmen hebben inmiddels een verzoek ingediend voor luchtaanvallen op Srebrenica.

DE BERICHTGEVING OP ZONDAG 10 JULI 1995

Het *NOS-journaal* bericht dat de VN instemmen met luchtaanvallen. Volgens een woordvoerder van de VN zullen de aanvallen gericht zijn op stellingen van de Bosnische Serviërs. De Bosnische Serviërs hebben de aanval op de enclave geopend, hebben ook de VN-blauwhelmen onder vuur genomen en zijn nu in gevecht met het Bosnische regeringsleger. De Nederlandse blauwhelmen zijn in Srebrenica om de veiligheid van de burgerbevolking te garanderen, maar kunnen tegen het Bosnisch-Servische geweld niets uitrichten. De situatie vraagt om luchtaanvallen, zo verklaart een woordvoerder van de VN. De Bosnische Serviërs houden inmiddels Nederlandse militairen in gijzeling.

Over wie verantwoordelijk is voor de dood van de Nederlandse VN-soldaat, bestaat onenigheid. Aan Bosnische zijde ontkent Sacirbey dat het Bosnische regeringsleger de Nederlandse soldaat heeft doodgeschoten. Minister Voorhoeve daarentegen zegt dat het wel degelijk een Moslimsoldaat is geweest die de schoten heeft afgevuurd. Voorhoeve toont zich verder vooral bezorgd om de veiligheid van de aanwezige blauwhelmen. Hij sluit luchtaanvallen niet uit, ondanks het risico van wraakacties. Sacirbey komt nogmaals aan het woord. Hij beschuldigt de Bosnische Serviërs ervan verantwoordelijk te zijn voor de gevechten rond Srebrenica. Zij schuwen niet, zo voegt Sacirbey er aan toe, het vuur te openen op burgers en blauwhelmen, over te gaan tot gijzelingsacties en daarnaast de opbouw van de snelle interventiemacht tegen te werken.

Verder meldt het *NOS-journaal* dat de opbouw van de snelle interventiemacht lang op zich laat wachten. De Nederlandse krijgsmacht is voorstander van een dergelijke eenheid. Nederlandse mariniers zullen deel gaan uitmaken van de reactiemacht, samen met de Engelsen met wie al eerder is samengewerkt. De snelle interventiemacht krijgt als belangrijkste taken tegengaan van verdere escalatie van conflict in Bosnië, garanderen van de veiligheid van de aanwezige blauwhelmen en voorkomen van gijzelingen van VN-personeel. Op het punt van 'luchtaanvallen' is de berichtgeving nogal verwarrend. Na zich eerder uitgesproken te hebben voor luchtaanvallen op Bosnisch-Servische stellingen bij Srebrenica, zegt een woordvoerder nu dat de VN tegen luchtaanvallen op Srebrenica zijn. Dergelijke aanvallen verhogen de kans dat de Bosnische Serviërs nog meer VN-personeel in gijzeling nemen en brengen verder de veiligheid van de VN-soldaten in Srebrenica in gevaar.

Het *RTL4-journaal* besteedt vrijdag 10 juli aanzienlijk minder aandacht aan de situatie in en rond Srebrenica: tweeënhalf minuut om precies te zijn tegen negen minuten en veertig seconden in het *NOS-journaal*. Op een aantal punten is de berichtgeving gelijklopend, op sommige is er verschil. Ook het *RTL4-journaal* meldt dat:

- De Bosnische Serviërs verder oprukken in de richting van Srebrenica en een bedreiging vormen voor de Nederlandse blauwhelmen;
- De Bosnische Serviërs een aantal Nederlandse VN-soldaten in gijzeling genomen hebben;
- De VN zich hebben uitgesproken voor luchtaanvallen op Bosnisch-Servische stellingen rond Srebrenica.

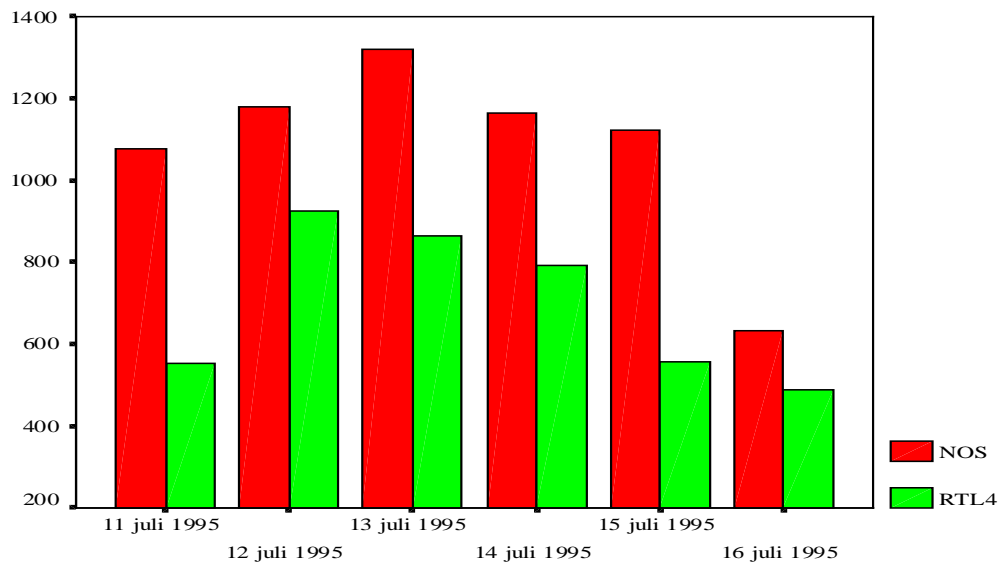
Verder bevestigt minister Voorhoeve in een interview dat de Nederlandse blauwhelmen in Srebrenica in een benarde positie zitten en dat een aantal Nederlanders door de Bosnische Serviërs in gijzeling gehouden worden. De minister zegt voorts dat Frankrijk inmiddels militaire steun heeft aangeboden en dat de VN klaar lijken te zijn voor luchtaanvallen. In het interview herhaalt de minister zijn verklaring van vrijdag 9 juli in het *NOS-journaal* dat de Bosnische Serviërs niet uit zijn op de verovering van de gehele enclave maar een veel beperkter doel hebben.

Verder meldt het RTL4-journaal dat de Bosnische regering bij monde van minister Sacirbey erkent dat de Nederlandse VN-soldaat die zaterdag jongstleden sneuvelde, omgekomen is door vuur van het Bosnische regeringsleger. Sacirbey biedt hiervoor zijn verontschuldigingen aan en kondigt aan dat de Bosnische regering maatregelen zal nemen om dergelijke incidenten te voorkomen. De gevechten rond Srebrenica zijn inmiddels geluwd, de situatie van de burgerbevolking is volgens de VN-vluchtelingenorganisatie UNHCR rampzalig.

7.3 DE BERICHTGEVING OVER DE VAL VAN SREBRENICA: 11 TOT EN MET 16 JULI 1995

De tweede periode loopt van dinsdag 11 tot en met zondag 16 juli 1995. In die zes dagen besteden de nieuwsbulletins aanzienlijk meer tijd aan de gebeurtenissen in en om Srebrenica dan in de eerste periode: per dag gemiddeld een half uur tegen gemiddeld zes minuten per dag in de aanloop naar de val Srebrenica.

Figuur 7.1 Aandacht voor 'Srebrenica' in *NOS*- en *RTL4-journaal* (gemeten minuten/seconden)

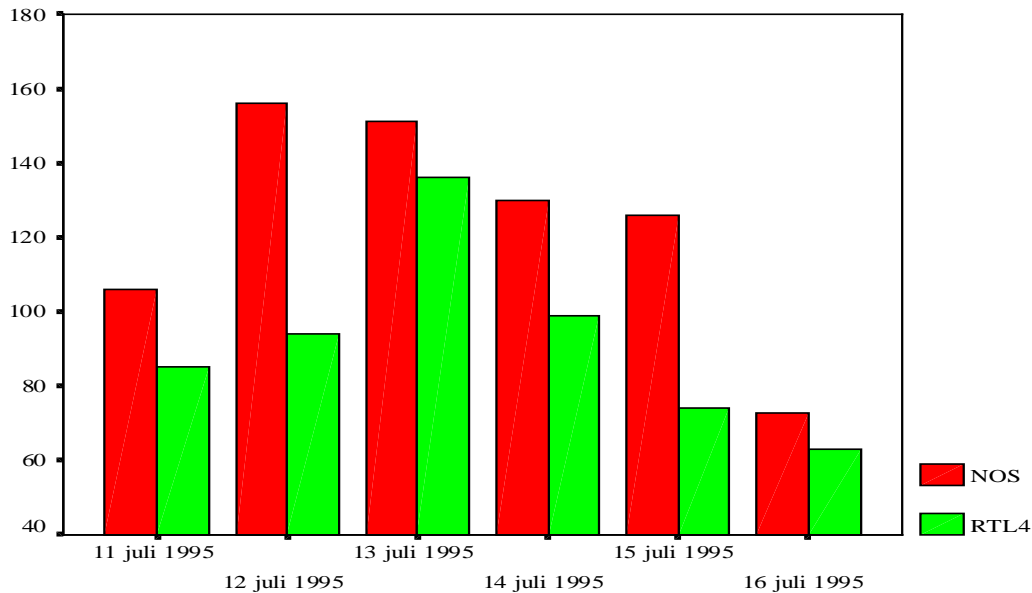

in)

Niet op 11 juli 1995, de dag dat Srebrenica valt, maar op 12 (*RTL-journaal*) respectievelijk 13 juli (*NOS-journaal*) besteden de nieuwsbulletins de meeste tijd aan de gebeurtenissen in en rond Srebrenica. Na 12 respectievelijk 13 juli neemt de tijd die de nieuwsbulletins aan Srebrenica beteden, in vrij hoog tempo af. Vergeleken met de dagbladen, lijkt het verloop in de belangstellingscurve nog het meest op de curve in *NRC Handelsblad*: in de dagen kort na de val veel tijd respectievelijk artikelen, vanaf vrijdag 14 juli beduidend minder. In de andere dagbladen is het aantal artikelen blijft het aantal artikelen vanaf 14 juli gelijk of ligt het zelfs

iets hoger dan in de twee dagen volgend op de val. Een verschil dat deels verklaarbaar is uit het gegeven dat *NRC Handelsblad* het enige avondblad onder de onderzochte kranten is.

Figuur 7.2 Aandacht voor 'Srebrenica' in *NOS*- en *RTL4-journaal* (gemeten in aantal uitspraken)

Gemeten in aantal uitspraken is het beeld in grote lijnen hetzelfde: kort na de val bevatten de nieuwsbulletins veel uitspraken over 'Srebrenica', daarna loopt het aantal tamelijk snel terug: zondag 16 juli is in beide journaals al sprake van een halvering. Ook hier geldt dat niet de dag van de val zelf maar 12 (*NOS-journaal*) en 13 juli (*RTL4-journaal*) het meeste nieuws genereren.

Ook in de tweede periode besteedt het *NOS-journaal* meer tijd aan de gebeurtenissen in en rond Srebrenica dan het *RTL4-journaal*. Het verschil is verhoudingsgewijs overigens aanzienlijk kleiner dan in de aanloop naar de val van Srebrenica. Datzelfde geldt voor het aantal uitspraken in beide nieuwsbulletins. Wat beelden betreft is sprake van een omslag: het *NOS-journaal* zendt verhoudingsgewijs langer beelden uit dan het *RTL4-journaal*. Het nieuwsbulletin van RTL4 heeft bijna veertig minuten beeld (56,4% van de aan Srebrenica bestede tijd), het *NOS-journaal* heeft ruim een uur beelden (66,7% van de aan Srebrenica bestede tijd; zie tabel 7.2). Het aantal uitspraken per tijdseenheid laat een omgeerd beeld zien: in het *NOS-journaal* wordt ieder 8,8 seconde een uitspraak gedaan, in het *RTL4-journaal* iedere 7,6 seconde. Per tijdseenheid bevat het *NOS-journaal* dus meer beelden en minder uitspraken dan het *RTL4-journaal*.

Beide ratio's vertonen van dag tot dag tamelijk grote verschillen. In het *NOS-journaal* ligt de uitsprakendichtheid tussen één uitspraak per 10.2 seconde op 11 juli 1995 en één uitspraak per 7.6 seconde op 12 juli 1995. De uitzending van vrijdag 14 juli bevat veel beelden (979 seconden, 83,2% van de tijd), die van zondag 16 juli weinig (286 seconden, 45,1% van de tijd). In het *RTL4-journaal* varieert de uitsprakendichtheid van één uitspraak per 9.9 seconde (12 juli 1995) tot één uitspraak per 6.4 seconde (13 juli 1995). Het bulletin van zaterdag 15 juli bevat relatief veel beeld (406 seconden, 73% van de tijd besteed aan Srebrenica), dat van woensdag 12 juli weinig (350 seconden, 37,8% van de tijd besteed aan Srebrenica). Een duidelijk patroon is niet te herkennen, het lijkt er op dat 'beschikbaarheid van beelden' de bepalende factor is (zie tabel 7.2).

Tabel 7.2 Aandacht voor de situatie rond Srebrenica in *NOS*- en *RTL4-journaal* (uitgedrukt in minuten/seconden en

	<i>NOS-journaal</i>			<i>RTL4-journaal</i>			Totaal		
	<i>Tijd</i>	<i>N*</i>	<i>Beeld**</i>	<i>Tijd</i>	<i>N</i>	<i>Beeld</i>	<i>Tijd</i>	<i>N</i>	<i>Beeld</i>
11 juli 1995	17:59	106	10.36	9.15	85	5.42	27:14	191	16:18
12 juli 1995	19:41	156	14:15	15:26	94	5:50	35:07	250	20:05
13 juli 1995	22:01	151	13:37	14:24	136	8:47	36:25	287	22:24
14 juli 1995	19:26	130	16:10	13:11	99	7:22	32:37	229	23:32
15 juli 1995	18.43	126	12:51	9:16	74	6:46	27:59	200	19:37
16 juli 1995	10:34	73	4:46	8:10	63	4:53	18:44	136	9:39
Totaal	1:48:24	742	1:12:15	1:09:42	551	39:20	2:59:06	1293	1:35:05

DE BERICHTGEVING OP DINSDAG 11 JULI 1995

Op 11 juli valt de enclave Srebrenica. Beide journaals besteden in hun avonduitzending uitgebreid aandacht aan deze gebeurtenis. Het *RTL4-nieuws* besteedt er ruim 9 minuten aan, het *NOS-journaal* bijna achttien minuten.

Het *RTL4-journaal* opent met het bericht dat de Bosnische Serviërs de enclave Srebrenica hebben veroverd. In een ruim negen minutene durende bijdrage laat het journaal bijna 6 minuten beeld zien en worden 85 uitspraken over de gebeurtenissen in en rond Srebrenica gedaan. Het eerste beeld is een overzichtsshot van de stad Srebrenica, met duidelijk in beeld burgers die zwaar te lijden hebben onder de oorlog. De onderhandelingen met de Bosnische Serviërs zijn er nu op gericht om zowel de vluchtelingen als de Nederlandse VN-soldaten in veiligheid te brengen. De luchtaanvallen zijn zinloos gebleken, zo meldt de redactie. Minister Voorhoeve noemt tijdens een persconferentie waarvan het journaal beelden uitzendt, de inname van de enclave terroristisch en zegt verder dat de luchtaanvallen te weinig krachtig waren om daadwerkelijk effect te sorteren. Dit laatste wordt bevestigd door de Bosnische minister van Buitenlandse zaken Silajdzic, die heel even in beeld verschijnt. *RTL4* meldt verder dat de snelle reactiemacht langzaam op weg is naar Bosnië. De Fransen zijn bereid om hard in te grijpen en ook enkele Nederlandse militairen die aan het woord komen laten dergelijke geluiden horen. Een zegsman van de VN-vredesmacht komt uitgebreider aan het woord (ruim twee en een halve minuut). Hij benadrukt de penibele situatie van de duizenden vluchtelingen in Srebrenica en zegt dat de Nederlandse VN-soldaten in Potocari de

vluchtelingen zo goed mogelijk helpen. Maar ook de Nederlandse militairen verkeren in een moeilijke situatie en het is aan de Nederlandse commandant om de onderhandelingen met de Bonisch-Servische legerleider Mladic tot een goed einde te brengen.

Ook het *NOS-journaal* opent met het nieuws over de val van Srebrenica. Bijna 18 minuten worden aan 'Srebrenica' besteed, ruim tien minuten daarvan zijn er ook beelden uit Srebrenica. In totaal worden over de gebeurtenissen van die dag 106 uitspraken gedaan. Het *NOS-journaal* kiest als opening de persconferentie van minister Voorhoeve die zegt dat de val van Srebrenica negatieve consequenties voor de VN zal hebben. De nieuwslezer meldt verder dat luchtaanvallen de val niet hebben voorkomen. De Nederlandse regering heeft luchtaanvallen afgewezen omdat deze mogelijk zouden kunnen leiden tot de dood van de Nederlandse soldaten die door Bosnische Serviërs worden vastgehouden. Op de achtergrond worden tijdens deze meldingen beelden van Srebrenica getoond. Vervolgens wordt minister Voorhoeve aan het woord gelaten. Hij verklaart dat de Nederlandse VN-soldaten de burgerbevolking zoveel mogelijk ondersteunen. Moslimburgers hebben inmiddels gemeld dat de Bosnische Serviërs bezig zijn met een volkerenmoord in Srebrenica. Een woordvoerder van de VN-vredesmacht zegt in een drie minuten durend interview dat luchtaanvallen de val van de enclave niet zouden hebben kunnen voorkomen. De Nederlandse VN-soldaten hebben hun best gedaan. Het is nu aan de Nederlandse commandant Karremans om via onderhandelingen met de Bosnisch-Servische legerleider Mladic een einde te maken aan de gijzeling van de Nederlandse blauwhelmen. De val van Srebrenica, zo zegt de nieuwslezer, is een domper voor de VN en betekent tevens het einde van het concept 'veilig gebied'. Deze woorden gaan vergezeld van beelden van vluchtelingen, Nederlandse VN-soldaten en legeraanvoerder Mladic. Nederlandse mariniers die deel gaan uitmaken van de snelle reactiemacht en in de havenstad Split zijn gearriveerd, worden ook geïnterviewd. Zij tonen zich voorstander van deelname aan de vredesmacht. De familie van de mariniers is daarover aanzienlijk terughoudender, zo blijkt uit een aantal korte reacties van familieleden. Vervolgens komt het *NOS-journaal* terug op de persconferentie van Voorhoeve. De minister heeft tijdens die persconferentie ook gezegd dat het nu aan overste Karremans, commandant van Dutchbat, is om in onderhandelingen met de Bosnische Serviërs te pogen het lot van de burgers en van de Nederlandse blauwhelmen te verzachten. Hij vergelijkt de Bosnische Serviërs met terroristen en vindt dat de VN nu iets moeten ondernemen voor de Nederlandse blauwhelmen ter plekke. Volgens Voorhoeve worden met de val van Srebrenica de etnische zuiveringen voortgezet.

De berichtgeving op woensdag 12 juli 1995

In de opening melden beide nieuwbulletins dat de deportatie van de burgerbevolking van Srebrenica volop gaande is. Over de situatie in Srebrenica berichten beide dat de Nederlandse VN-soldaten machteloos zijn. Verder besteden ze aandacht aan de politieke reacties, zowel in Nederland als in de internationale gemeenschap.

Box 7.1 De val van Srebrenica: de openingen in de nieuwsbulletins van 12 juli 1995

	<i>Opening</i>	<i>Onderwerpen</i>
NOS-journaal	Tweede Kamer steunt regering; Deportatie van burgers in Srebrenica in volle gang; Nederlandse militairen gegijzeld	Deportaties Srebrenica; Kamer steunt beleid van regering; Einde concept 'veilige gebieden'; Geen internationale overeenstemming over antwoord
RTL4-journaal	Serviërs hebben Srebrenica ingenomen; Deportatie van bevolking aan de gang; Nederlandse militairen machteloos	Deportaties Srebrenica; Gijzeling Nederlandse soldaten; Situatie Zepa, Gorazde; Kamerdebat; Snelle reactiemacht

De situatie in Srebrenica zelf

Zowel het *NOS*- als het *RTL4-journaal* openen met het nieuws dat Bosnische Serviërs de Moslimburgers in Srebrenica deporteren. Verder omschrijven beide bulletins de situatie van de gegijzelde Nederlandse blauwhelmen als zorgelijk. De Tweede Kamer steunt het beleid van de Nederlandse regering. Minister Voorhoeve zegt in een interview dat er konvoien op weg zijn naar Potocari om de Nederlandse blauwhelmen en de vluchtelingen te voorzien van de eerste levensbehoeften. Hulporganisaties zeggen dat de situatie voor de vluchtelingen in Potocari hopeloos is. In de compound in Potocari gaan de Bosnische Serviërs door met het scheiden van de burgers en het deporteren van de mannen. Overste Karremans, commandant van Dutchbat, onderhandelt met de Bosnische Serviërs, maar volgens het journaal zijn die bezig met een volgende ronde in de etnische zuivering van het gebied. De Bosnisch-Servische president Karadzic komt in beide journaals even aan het woord. Hij stelt dat Srebrenica deel uitmaakt van de Bosnisch Servische republiek en daarom is overmeesterd. Een VN-militair verklaart voor de camera van het *NOS-journaal* dat de VN al het mogelijke doen om de humanitaire nood te ledigen. Hij voegt er nog aan toe dat de Bosnische Serviërs zich tegenover de Nederlandse VN-militairen correct gedragen. Een woordvoerder van de Nederlandse krijgsmacht bevestigt tegenover het *RTL4-journaal* dat de situatie voor de Nederlandse VN-soldaten inderdaad zorgelijk is te noemen nu zij de facto door de Bosnische Serviërs gegijzeld worden. In het *RTL4-journaal* komt verder een VN-zegsman aan het woord die de situatie in Gorazde en Zepa als 'stabiel' typeert, eraan toevoegend dat de VN-vredesmacht ook in deze enclaves in een zorgelijke positie verkeert. Hij bevestigt dat de Bosnische Serviërs bezig zijn met de etnische zuivering van het gebied. Van volkerenmoord of genocide is volgens deze woordvoerder geen sprake. De VN moeten er nu op toezien dat de scheiding van vrouwen/kinderen en mannen zoals de Bosnische Serviërs die uitvoeren, ordelijk verloopt.

Overste Karremans zet zich in om het leed voor de burgerbevolking waar mogelijk te verlichten, aldus het *RTL4-journaal*. Voor dezelfde camera vertellen de vluchtelingen over hun lotgevallen. Overheersend is dat zij zich door VN en NAVO in de steek gelaten voelen. De VN hadden de enclave moeten beschermen en over moeten gaan tot een militaire interventie.

Overleg in Tweede Kamer

Na een schets van de situatie ter plekke, besteden beide journaals aandacht aan de politieke reacties in Den Haag. De Tweede Kamer heeft 's middags gedebatteerd over de val van Srebrenica. Minister van Buitenlandse Zaken Van Mierlo zegt in een interview met het *NOS-journaal* dat de val van Srebrenica een slag voor het vredesoverleg en voor de vredesmissie van de VN is. In het debat, waarvan het journaal beelden uitzendt, steunen alle partijen het beleid van de regering. Dit komt naar voren in een aantal shots van het debat waarin kamerleden van GPV, CDA, VVD, D66 en GroenLinks aan het woord komen. In het *RTL4-journaal* betoogt de woordvoerder buitenland van het CDA, De Hoop Scheffer, dat minister Voorhoeve zich vooral dient te bekommeren om de veiligheid van de Dutchbatters. Daarnaast moet de regering zorgen voor de veiligheid van de burgerbevolking en van de vluchtelingen. Een woordvoerder van de PvdA verklaart voor dezelfde camera het beleid van de regering te steunen. De kern daarvan is dat de regering zich moet inzetten voor een veilige aftocht van de Nederlandse soldaten en van de burgerbevolking van Srebrenica. Een VVD-parlementariër stelt dat de zorg voor de vluchtelingen een taak is voor de UNHCR en dat de Nederlandse regering zich vooral moet inzetten voor de veilige terugkomst van de Nederlandse soldaten. Nederlandse militairen tonen zich in het *NOS-journaal* onverkort voorstander van deelname aan de VN-missie, familieleden maken zich afgaande op korte reacties in het journaal ernstig zorgen over de veiligheid van hun geliefden.

Reacties uit de internationale gemeenschap

De Veiligheidsraad, zo bericht het *NOS-journaal*, heeft inmiddels een resolutie aangenomen waarin uitgesproken wordt dat Bosnische Serviërs de oorlog dienen te stoppen. Het journaal voegt er twee conclusies aan toe, te weten:

- de val van Srebrenica betekent het einde van het concept ‘veilige gebieden’;
- de val van Srebrenica heeft de geloofwaardigheid van de VN ernstig aangetast, het mandaat van de VN is ongeschikt gebleken om de veilige gebieden afdoende te beschermen.

De snelle reactiemacht is onderweg naar Bosnië. Van deze eenheid zullen ook Nederlandse soldaten deel uitmaken. Kroatië heeft het bataljon vrije doortocht verleend, zo meldt het *NOS-journaal*. In het *RTL-journaal* licht een VN-diplomaat de taak van de snelle reactiemacht toe: zij moet de veiligheid van de VN-militairen in Bosnië garanderen en de veilige gebieden bescherming bieden.

Op politiek niveau blijft overeenstemming uit, zo blijkt uit beide journaals. Frankrijk is voorstander van een militaire interventie, Engeland twijfelt. De VN-afgezant voor Bosnië, Akashi zegt voor de NOS-camera dat de VN zorg zullen dragen voor de vluchtelingen en zich tot het uiterste zullen inzetten voor het behoud van de veilige gebieden. De blauwhelmen krijgen lof toegezwaaid. Akashi roept verder de Bosnische Serviërs op zich te schikken naar de wensen van de VN. Vervolgens gaan beide journaals in op de situatie in de VS. De Senaat heeft zich uitgesproken voor opheffing van het wapenembargo tegen de Bosnische Moslims. De val van Srebrenica is voor de voorstanders een extra bewijs voor de noodzaak het embargo op te heffen. Opheffing van het wapenembargo betekent het einde van de de VN-vredesmissie, de strijdende partijen zullen dan hun conflict met alle ter beschikking staande middelen uitvechten en de VN-vredesmacht zal teruggetrokken moeten worden. Voor die terugtrekking is een troepenmacht van ongeveer 50.000 man nodig, de helft daarvan is in een eerdere fase toegezegd door de Verenigde Staten. De Amerikaanse president is mede om die reden tegen opheffing van het wapenembargo. De NAVO pleit voor luchtaanvallen, Nederland heeft op dit punt twijfels, aldus het *NOS-journaal*. Het met geweld bevrijden van de gegijzelde soldaten brengt te veel risico's met zich mee. Volgens de berichten jeuken de handen van de VN-militairen om in te grijpen, maar vooralsnog gebeurt dat niet en gaat de deportatie van de Moslimburgers door. Het *RTL-journaal* meldt dat Nederland ronduit tegen een militaire interventie is maar zich aan de andere kant ook niet geheel wil terugtrekken uit Bosnië. In een interview bevestigt minister Voorhoeve deze stellingname van de Nederlandse regering.

Het *RTL-journaal* presenteert verder de uitkomsten van een enquête onder het Nederlandse publiek, waaruit zou blijken dat de bevolking genoeg heeft van de Nederlandse inzet in Bosnië en in meerderheid kiest voor een algehele terugtrekking van de troepen uit het gebied. Deze opstelling wordt ondersteund door familieleden van Dutchbatters die in Nederland in grote onzekerheid verkeren over de situatie van hun zoon of dochter in het oorlogsgebied.

De berichtgeving op donderdag 13 juli 1995

Beide nieuwsbulletins richten hun aandacht vooral op de gebeurtenissen in de enclave, maar kiezen een licht verschillende invalshoek. Zo opent het *NOS-journaal* met de politieke stellingname van Nederland, daarbij minister Voorhoeve citerend die verklaart dat Dutchbat zich niet zal terugtrekken uit de enclave. *Trouw* heeft de volgende ochtend dezelfde opening.

Het *RTL4-journaal* opent met de wandaden waarvan na de val van de enclave in Srebrenica sprake zou zijn en gebruikt daarvoor de term ‘etnische zuiveringen’. De volgende ochtend kiest ook *de Volkskrant* voor deze opening. In het vervolg van de berichtgeving over Srebrenica komt in het *NOS-journaal* uiteraard ook de situatie ter plekke aan de orde. Het *NOS-journaal* hanteert in de berichtgeving daarover de term ‘deportatie’.

Box 7.2 De val van Srebrenica: de openingen in de nieuwsbulletins van donderdag 13 juli 1995

	<i>Opening</i>	<i>Onderwerpen</i>
NOS-journaal	Voorhoeve: Nederland tegen terugtrekking troepenmacht; Deportatie burgerbevolking gaat door; Nederlandse militairen kunnen niets doen.	Deportaties Srebrenica; Situatie rond Zepa; Luchtsteun Srebrenica; Dutchbat blijft; Ruzie Frankrijk; Thuisfront
RTL4-journaal	Bosnische Serviërs gaan over tot etnisch zuiveren Srebrenica	Situatie rond Srebrenica en Zepa; Dutchbat blijft; Ruzie Frankrijk; Begravenis Dutchbatter.

De situatie in Srebrenica

Het *NOS-journaal* meldt in de opening voor de tweede achteréenvolgende dag dat de Bosnische Serviërs de deportatie van de Moslimbevolking van Srebrenica voortzetten. Een mededeling die vergezeld gaat van beelden van vluchtende burgers. Het uitgebreide bericht in het *NOS-journaal* stelt dat de Bosnische Serviërs zich schuldig maken aan deportaties, verkrachtingen en moordpartijen. Een VN-diplomaat bevestigt deze beschuldigingen en uit verhalen van Moslimburgers komt hetzelfde beeld naar voren. Minister Voorhoeve zegt in een interview dat de Nederlandse blauwhelmen niet teruggetrokken zullen worden. Ze blijven op hun post om het leed van de burgers zoveel mogelijk te verzachten. Ook in het *RTL4-journaal* komen vluchtelingen aan het woord met verhalen over gruwelen. De eerste vluchtelingen zijn inmiddels aangekomen in Tuzla en komen daar op adem. De VN nemen de zorg voor de vluchtelingen op zich en beschuldigen de Bosnische regering ervan de eigen vluchtelingen aan hun lot over te laten. Volgens het *NOS-journaal* is de Bosnische regering van mening dat de opvang van vluchtelingen een taak is voor de VN, niet voor de Bosnische regering. De VN zijn hun belofte om de veilige gebieden te beschermen niet nagekomen en dienen nu de gevolgen daarvan te dragen. De verhalen van vluchtelingen maken duidelijk hoe slecht hun situatie is. Toch is er volgens een VN-diplomaat in Srebrenica geen sprake van etnische zuiveringen. Hulpkonvoeien van de VN zijn op weg naar zowel Zepa als Srebrenica. Een woordvoerder van de UNHCR benadrukt in een interview met het *NOS-journaal* dat de omstandigheden waaronder de vluchtelingen moeten zien te overleven, dermate slecht zijn dat hulp snel geboden is. Beelden van vluchtelingen en slachtoffers, alsmede een kort interview met een vluchteling, onderstrepen deze uitspraken. De hulporganisaties melden verder dat er wel degelijk sprake is van etnische zuiveringen in Srebrenica. Ook zij wijzen met een beschuldigende vinger naar de VN die met een te zwak mandaat een onmogelijke taak op zich genomen hebben. De reputatie van de Bosnische Serviërs doet vrezen voor het lot van de Moslimmannen, meldt het *NOS-journaal*. Uit beelden blijkt dat de Bosnisch-Servische legerleider Mladic persoonlijk in Potocari en in Srebrenica heeft toegezien op het scheiden van vrouwen/kinderen en mannen, waarna de deportaties zijn begonnen. De mannen zijn naar Bratunac vervoerd.

Het *RTL4-journaal* meldt dat de humanitaire situatie in Potocari iets verbetert: er is een hulpkonvooi aangekomen, bestemd voor zowel de Nederlandse VN-soldaten als voor de vluchtelingen.

Luchtsteun en reacties uit de internationale gemeenschap

Met op het scherm beelden van de oorlog in voormalig Joegoslavië en een portret van generaal Mladic, bericht het *NOS-journaal* dat overste Karremans wel om luchtsteun heeft gevraagd, maar dat een derde luchtaanval niet is uitgevoerd nadat Mladic had gedreigd de Nederlandse gijzelaars te doden. In een interview bevestigt een VN-woordvoerder deze gang van zaken. Hij prijst de Nederlandse VN-soldaten in Potocari. Er is inmiddels een hulpkonvooi gearriveerd, de situatie van de vluchtelingen is goed. Het mandaat van de VN, zo voegt de woordvoerder er aan toe, was niet toereikend om het veilige gebied Srebrenica daadwerkelijk te beschermen.

In een verslag van een persconferentie van de ministers Voorhoeve en Van Mierlo zegt Voorhoeve dat de aftocht van de Nederlandse soldaten in Srebrenica geen optie is. Zij verlenen hulp aan de burgers en bovendien maakt de gijzeling van een groot aantal Nederlandse blauwhelmen een terugtocht onmogelijk. In het verslag van het *RTL4-journaal* komt eveneens naar voren dat overste Karremans weigert om zonder vluchtelingen uit de enclave te vertrekken. Generaal Mladic zou dit hebben geëist, maar de Nederlandse VN-soldaten zullen blijven totdat de vluchtelingen in veiliger gebied zijn aangekomen. Een diplomaat van de VN verklaart in een interview dat Nederlandse soldaten mogelijk ooggetuige zijn geweest van wandaden die zich in Srebrenica hebben afgespeeld. Hij verklaart verder dat de oorlog doorgaat, ook andere Moslimenclaves worden aangevallen en bedreigd. De VN beschouwen Mladic als de hoofdschuldige van alle ellende in de enclaves. Ondanks pleidooien van de Franse president Chirac om de Bosnische Serviërs met een militaire interventie te stoppen, is een dergelijke interventie nog ver weg.

RUZIE TUSSEN FRANKRIJK EN NEDERLAND

In een interview op France 2 zou de Franse minister van Buitenlandse Zaken hebben laten weten dat Nederland niet genoeg heeft gedaan om het veilige gebied Srebrenica te beschermen en daarmee meegewerkt hebben aan etnische zuiveringen. Frankrijk is voor een militaire interventie, zo voegt het journaal hieraan toe. Beide journaals laten in hun verslag van de persconferentie van Voorhoeve en Van Mierlo de boze reactie van Van Mierlo op de uitlatingen van zijn Franse collega zien.

THUISFRONT

Een verslaggever van het *NOS-journaal* spreekt bij de persconferentie met families van Dutchbatters. Die tonen zich vooral bezorgd over het lot van de gegijzelde VN-soldaten. Het *RTL4-journaal* besteedt aandacht aan de begrafenis van de Nederlandse Dutchbatter die enkele dagen geleden gesneuveld is toen Bosnische Moslims het vuur openden op hem en zijn collega's. Voorhoeve zegt in een reactie dat de bescherming van de veilige gebieden offers vergt, maar dat het belangrijk is die bescherming te blijven bieden.

De berichtgeving op vrijdag 14 juli 1995

Beide journaals schenken ruim aandacht aan de gebeurtenissen in Bosnië (*RTL4-journaal* ruim 13 minuten, *NOS-journaal* ruim 19 minuten). Het belangrijkste nieuws, althans het eerst vermelde nieuwsfeit, is de (dreigende) val van de enclave Zepa. Voor *de Volkskrant* en *Trouw* is Zepa de volgende ochtend eveneens de opening, wat 'Bosnië' betreft volstaat *De Telegraaf* op de voorpagina met een klein berichtje waarin gemeld wordt dat de Nederlandse blauwhelmen snel vrij zullen komen. Behalve aan de situatie in Bosnië, besteden de journaals nog aandacht aan uitlatingen van de Franse president Chirac die tijdens zijn rede voor

quatorze juillet de opstelling van de internationale gemeenschap vergelijkt met München en aan de diplomatieke ruzie tussen Nederland en Frankrijk. Verder besteedt besteedt het *RTL4-journaal* kort aandacht aan reacties van Servische burgers in Nederland die menen dat de internationale pers te eenzijdig bericht over de oorlog en de Serviërs onnodig in een kwaad daglicht stelt (zie box 7.3).

Box 7.3 De val van Srebrenica: de openingen in de nieuwsbulletins van 14 juli 1995

	<i>Opening</i>	<i>Onderwerpen</i>
NOS-journaal	Oorlog gaat voort in Zepa; Situatie vluchtelingen in Tuzla uiterst moeizaam	Situatie Zepa; Situatie vluchtelingen Tuzla; Frankrijk wil ingrijpen; Ruzie Frankrijk Nederland; Pronk naar Bosnië
RTL4-journaal	Burgers in Tuzla werken VN militairen tegen; Nederlandse Serviërs voelen zich niet schuldig; Zepa staat op vallen	Zepa is gevallen; Spanningen in Tuzla; Chirac: Bosnië is München; Pronk naar Bosnië; Serviërs in Nederland

Evenals in de dagbladen is het belangrijkste nieuws de situatie in de enclave Zepa. De ruzie tussen Nederland en Frankrijk, in *NRC Handelsblad* de opening van 14 juli, krijgt in de beide journaals weinig aandacht. Het perspectief van de beide journaals is, meer dan in de dagbladen, gericht op het lijden van de burgerbevolking en minder op de politieke stellingname van allerlei externe actoren.

De situatie in Oost-Bosnië

Vrijdag 14 juli openen beide journaals met het bericht dat de enclave Zepa op het punt staat te vallen. De Bosnische Serviërs hebben de aanval geopend en de aanwezige VN-militairen zijn niet in staat de enclave te verdedigen. De val van Zepa zal leiden tot een verslechtering van de situatie voor de aanwezige vluchtelingen, zo zegt de Bosnische minister van Buitenlandse Zaken, Silajdzic in een interview. Hulpkonvoeien kunnen de enclave niet bereiken en de aanvallen van de Bosnische Serviërs houden aan. Geïnterviewde VN-militairen zeggen dat Zepa nog niet gevallen is, maar dat de Bosnische Serviërs wel het vuur geopend hebben op de Oekraïense VN-blauwhelmen in Zepa. De vredesmissie in Oost-Bosnië is mislukt en de humanitaire taak van het vredesleger staat onder zware druk, stelt een VN-woordvoerder vast. Hier en daar slaagt een hulpkonvooi er in een enclave te bereiken, maar dat is bij lange na niet toereikend voor de noodlijdende bevolking. Dat de bevolking de wanhoop nabij is, valt ook op te maken uit mededelingen van de UNHCR. Die omschrijft de situatie voor de burgerbevolking als 'dramatisch'. Vluchtelingen zeggen voor de camera geen vertrouwen meer te hebben in de internationale gemeenschap. Die heeft hen in de steek gelaten en is schuldig aan de val van Srebrenica. Nederlandse VN-soldaten zeggen zich in te zetten om de situatie voor de burgerbevolking te verbeteren, vluchtelingen melden op hun beurt dat de Nederlandse soldaten niets voor hen doen: ze hebben toegekeken hoe de Bosnische Serviërs de Moslimmannen vermoorden. De situatie van de gevluchte burgers in Tuzla wordt met de dag slechter. De Bosnische regering weigert een hand uit te steken naar de vluchtelingen: dat is een taak voor de VN. Een Nederlandse VN-militair zegt in een interview dat de Bosnische regering de vluchtelingen in de steek laat. De VN-militairen proberen waar mogelijk hulp te verlenen. De hulporganisaties die actief zijn in Tuzla, omschrijven de situatie als zorgwekkend.

POLITIEKE REACTIES UIT DE INTERNATIONALE GEMEENSCHAP

De nieuwe Franse president, Chirac, zegt tijdens zijn rede ter gelegenheid van quatorze juillet dat Frankrijk voorstander is van militair ingrijpen. In beide journaals is een verslag hiervan te zien. Chirac roept de internationale gemeenschap op in te grijpen in Oost-Bosnië om zo een einde te maken aan de etnische zuiveringen. Chirac laat blijken niet te verwachten dat de internationale gemeenschap zijn oproep zal steunen. Hij vergelijkt de afwachtende houding van de internationale gemeenschap met München 1938.

Het *RTL*-journaal bericht dat de De Veiligheidsraad heeft opgeroepen om de Moslimmannen vrij te laten. De raad is bezorgd over het lot van de mannen, die zouden zijn overgebracht naar Bratunac. Minister Voorhoeve bevestigd dat de Bosnische Serviërs de mannen gescheiden hebben van de vrouwen en kinderen en vervolgens de mannen hebben overgebracht naar Bratunac. .

Ruzie tussen Frankrijk en Nederland

Het *NOS-journaal* bestedt heel kort aandacht aan de ruzie tussen Frankrijk en Nederland. Het meldt dat Frankrijk Nederland verwijt het veilige gebied Srebrenica niet verdedigd te hebben en dat minister Van Mierlo zijn Franse collega om opheldering gevraagd heeft. In een verslag van een persconferentie laat premier Kok blijken woedend te zijn over deze Franse uitspraak. Verder laat Kok zich negatief uit over het Franse voorstel om tot interventie over te gaan. Het *NOS-journaal* voegt er aan toe dat de Franse kritiek op Nederland niet gedeeld wordt door de bevelhebber van de VN-vredesmacht in Bosnië, de Franse generaal Janvier. Hij is vol lof over het optreden van Dutchbat in de enclave.

Overig Nederlands nieuws

Beide journaals melden dat minister Pronk (Ontwikkelingssamenwerking) een bezoek aan Bosnië zal brengen. De missie heeft vooral een humanitair doel, aldus een verklaring van Pronk zelf. De Nederlandse regering heeft al steun toegezegd voor de humanitaire hulpverlening aan de duizenden vluchtelingen. In een interview met het *RTL4-journaal* zegt Pronk de VN schuldig te achten aan de ontstane situatie. Hij verwacht dat ook de andere veilige gebieden zullen vallen.

Het *RTL4-journaal* tenslotte laat enkele gevluchte Servische burgers die in Nederland wonen aan het woord. Die geven de Nederlandse pers de schuld van de anti-Servische stemming in Nederland: de media vertekenen de werkelijkheid door zich alleen maar op de Serviërs te richten.

De berichtgeving op zaterdag 15 juli 1995

Zaterdag 15 juli openen beide nieuwsbulletins opnieuw met hetzelfde nieuws: de op handen zijnde aftocht van Dutchbat. Het *NOS-journaal* (bijna 19 minuten) besteedt duidelijk meer tijd aan de situatie in Bosnië dan het *RTL4-journaal* (iets meer dan 9 minuten), maar qua keuze van onderwerpen verschillen de journaals nauwelijks van elkaar. De belangrijkste onderwerpen deze dag zijn:

- Aftocht Dutchbat
- Militaire situatie in Oost-Bosnië
- Humanitaire situatie in Oost-Bosnië
- Politieke reacties uit de internationale gemeenschap

Box 7.4 De val van Srebrenica: de openingen in de nieuwsbulletins van 15 juli 1995

	<i>Openingen</i>	<i>Onderwerpen</i>
NOS-journaal	Gegijzelde blauwhelmen vrij; Humanitaire situatie in Tuzla beter	Nederlandse gijzelaars vrij; Situatie vluchtelingen in Tuzla; Pronk in Bosnië; Situatie in Zepa en Sarajevo
RTL4-journaal	Nederlandse gegijzelde soldaten weg uit Srebrenica	Nederlandse gijzelaars vrij; Pronk in Bosnië; Situatie in Zepa

Aftocht Dutchbat

'Weg uit Srebrenica', zo opent het *RTL4-journaal*. De Nederlandse gijzelaars zijn vrij en de aftocht uit Srebrenica zit er aan te komen, heeft minister Voorhoeve de familieleden in Nederland laten weten. Generaal Couzy bevestigt de berichten dat de Bosnische Serviërs toestemming hebben gegeven voor een aftocht van de Nederlanders. Eenzelfde opening vinden we terug in het *NOS-journaal*, nu met op het scherm beelden van opgeluchte familieleden in Nederland. De Bosnische Serviërs hebben de gijzeling opgegeven en een algehele aftocht van de Nederlanders lijkt op handen, zo weet generaal Couzy in een interview te melden. De familieleden laten weten dat alles pas voorbij is als de aftocht uit Srebrenica een feit is.

Situatie in Oost-Bosnië

Tijdens een persconferentie maakt een woordvoerder van de VN bekend dat er gevechten zijn uitgebroken rond het veilige gebied Gorazde. De Bosnische Serviërs stuiten daar op verzet van het Bosnisch regeringsleger. In Zepa blijken de Oekraïense blauwhelmen niet in staat de enclave te verdedigen. Ze worden zowel door de Bosnische Serviërs als door de Moslims bedreigd. Het *NOS-journaal* besteedt ook aandacht aan de situatie in Sarajevo. Franse VN-militairen aldaar gebruiken geweld tegen de Bosnische Serviërs. In een interview bevestigd een VN-militair dat de enclave Zepa gevallen is. Het mandaat van de VN is niet afdoende geweest om de enclave te beschermen. Bij Sarajevo hebben VN-soldaten met geweld een hulpkonvooi naar de stad weten te loodsen.

Situatie burgerbevolking en Nederlandse hulp

In een interview gaat het *RTL4-journaal* met minister van Buitenlandse Zaken Van Mierlo in op de humanitaire hulp die Nederland aan de vluchtelingen geeft. Minister Pronk is in Tuzla om de situatie ter plekke te bekijken. De Bosnische regering is inmiddels toeschietelijker gebleken in de hulpverlening aan de vluchtelingen. Pronk meldt dat de Nederlanders zich inzetten voor de humanitaire hulp aan de burgers. Nederlandse militairen, onder wie generaal Couzy, laten zich op een persconferentie positief uit over de aanwezigheid in Bosnië: Nederland moet blijven, zo zeggen ze, om die humanitaire taak uit te voeren. De situatie van de burgers zal door de val van Zepa alleen maar verder verslechteren, hulp is meer dan ooit geboden. Beelden van de benarde positie waarin de blauwhelmen hun werkzaamheden moeten verrichten, onderstrepen deze woorden. De hulporganisaties spreken over de registratie van Moslimmannen die zijn verdwenen na de val van Srebrenica. Velen worden nog steeds vermist. Voor de camera's van het *NOS-journaal* bevestigen Nederlandse blauwhelmen dat de vluchtelingen in een moeilijke zo niet hopeloze positie verkeren. De Bosnische Serviërs zouden in Srebrenica de Moslimmannen slecht hebben behandeld en zelfs een aantal van hen hebben vermoord.

Minister Pronk pleit in het *NOS-journaal* voor hard optreden van de internationale gemeenschap tegen de Bosnische Serviërs die zich schuldig maken aan moordpartijen. Hij toont zich bezorgd over de situatie van de Moslimmannen. Hij verklaart zich overigens wel tegen een militaire interventie zoals bepleit door Frankrijk.

POLITIEKE REACTIES UIT DE INTERNATIONALE GEMEENSCHAP

Frankrijk blijkt bereid de snelle interventiemacht in te zetten om het gebied te beschermen, maar binnen de internationale gemeenschap krijgt dit plan geen steun, aldus het *RTL4-journaal*. De Bosnische gezant bij de VN, Sacirbey, verklaart dat de contactgroep de veilige gebieden heeft opgeofferd voor het vredesproces. Het *NOS-journaal* laat zowel de Engelse als de Amerikaanse reactie op de Franse voorstellen zien. Beide landen wijzen een grootscheepse militaire interventie zonder meer af. President Clinton zegt wel voorstander te zijn van een gezamenlijke aanpak samen met de Europese bondgenoten.

De berichtgeving op zondag 16 juli 1995

In het *RTL4-journaal* is de aan 'Bosnië' bestede tijd, de afgelopen dagen gedaald van ruim 15 minuten op woensdag 12 juli naar ruim 9 minuten op zaterdag 15 juli. Zondag 16 juli is dat weer iets minder, namelijk ruim acht minuten. In het *NOS-journaal* verloopt de teruggang veel geleidelijker: woensdag 12 juli ruim negentien minuten, zaterdag 15 juli nog altijd bijna 19 minuten. Zondag 16 juli is dat nog tieneneenhalve minuut. Waarbij aangetekend zij dat beide journaals vrijwel geheel aan 'Bosnië' zijn. De belangrijkste onderwerpen zijn:

- Situatie Dutchbat
- Verklaring van Karadzic
- Situatie vluchtelingen
- Politieke reacties uit Nederland en uit internationale gemeenschap

Situatie Dutchbat

In de opening meldt het *NOS-journaal* zondag 16 juli twee nieuwsfeiten: Nederlandse VN-militairen zijn in Zagreb aangekomen en Karadzic heeft gezegd af te willen van de Moslimenclaves in Bosnië. Generaal Couzy, in Zagreb aanwezig, bevestigt in een interview met het *NOS-journaal* dat een aantal gegijzelde Nederlandse militairen vrijgelaten is en inmiddels in Zagreb is aangekomen. In het *RTL4-journaal* toont generaal Couzy zich heel tevreden over het optreden van zijn manschappen. Hij voegt er aan toe dat de opvang van de gegijzelde soldaten goed geregeld is en dat er een debriefing zal plaatsvinden. De vrijgelaten soldaten maken het goed, maar hebben wel een zwijgplicht opgelegd gekregen in verband met de ongeveer driehonderd Dutchbatters die zich nog in Potocari bevinden en daarmee de facto in handen van de Bosnische Serviërs zijn. Het *RTL4-journaal* noemt deze zwijgplicht onwezenlijk. Verder weet het te melden dat in Oost-Bosnië wel degelijk wreedheden plaatsvinden. Het *NOS-journaal* bericht dat zowel Karremans, Couzy als Voorhoeve zich hebben bezig gehouden met de onderhandelingen die hebben geleid tot vrijlating van de gegijzelde Nederlandse soldaten. Het *NOS-journaal* benadrukt dat de militairen zich in Srebrenica zoveel mogelijk richten op de humanitaire taken. Volgens het journaal zijn zij getuige geweest van oorlogsmisdaden, begaan door de Bosnische Serviërs. Familieleden van Dutchbatters in Nederland bevestigen deze berichten in het *NOS-journaal*.

Verklaring van Karadzic

In een kort bericht maakt het *NOS-journaal* gewag van een verklaring van de Karadzic, de president van de Bosnische-Servische republiek. Hij zegt daarin af te willen van de Moslimenclaves in Oost-Bosnië en kondigt aan dat de Bosnische Serviërs de oorlog rond de enclaves, Sarajevo daarbij inbegrepen, zullen voortzetten. Zijn uitspraken gaan vergezeld van beelden van de stad Sarajevo.

SITUATIE VLUCHTELINGEN

Na een bezoek aan Tuzla geeft Europees Commissaris Emma Bonino een persconferentie. Mede op gezag van haar meldt het *NOS-journaal* dat de humanitaire situatie voor de vluchtelingen steeds slechter wordt. Zij stelt dat de Bosnische Serviërs bij de inname van Srebrenica zich schuldig hebben gemaakt aan volkerenmoord. Het *RTL4-journaal* meldt dat de Bosnische Serviërs inmiddels op het punt staan om ook de enclave Zepa in te nemen en dat voor de veiligheid van de burgers moet worden worden. Vluchtelingen, aldus het bericht, maken melding van verkrachtingen en moordpartijen.

Politieke reacties

Minister van Mierlo verklaart dat de val van Zepa moet leiden tot een ingreep van de internationale gemeenschap. De bescherming van de veilige gebieden heeft gefaald. Serviërs hebben tijdens de val van Srebrenica wreedheden begaan en mensenrechten geschonden, zo zegt Van Mierlo. Om tot een gezamenlijke aanpak te komen zijn militairen van Frankrijk, Engeland en de VS bij elkaar om een eenduidige strategie te formuleren.

Op politiek niveau toont Frankrijk zich nog steeds voorstander van militair ingrijpen, de internationale gemeenschap voelt daar niets voor. De VS zijn wel bereid tot actieve betrokkenheid bij het conflict, maar een militaire interventie is voor de VS geen optie.

7.4 DE BERICHTGEVING OVER DE VAL VAN SREBRENICA: 17 TOT EN MET 23 JULI 1995

In de tweede periode, de dagen na de val van Srebrenica, besteden de nieuwsbulletins gemiddeld 30 minuten per dag aan 'Srebrenica'. In de derde periode is dat gemiddeld 24 minuten per dag, een daling van twintig procent. In de dagbladen ligt de terugloop in dezelfde orde van grootte (van 41 naar 34 artikelen gemiddeld per dag, een daling van zeventien procent). Kortom: de aandacht loopt terug, maar 'Srebrenica' blijft prominent in het nieuws(zie tabel en figuur 7.3).

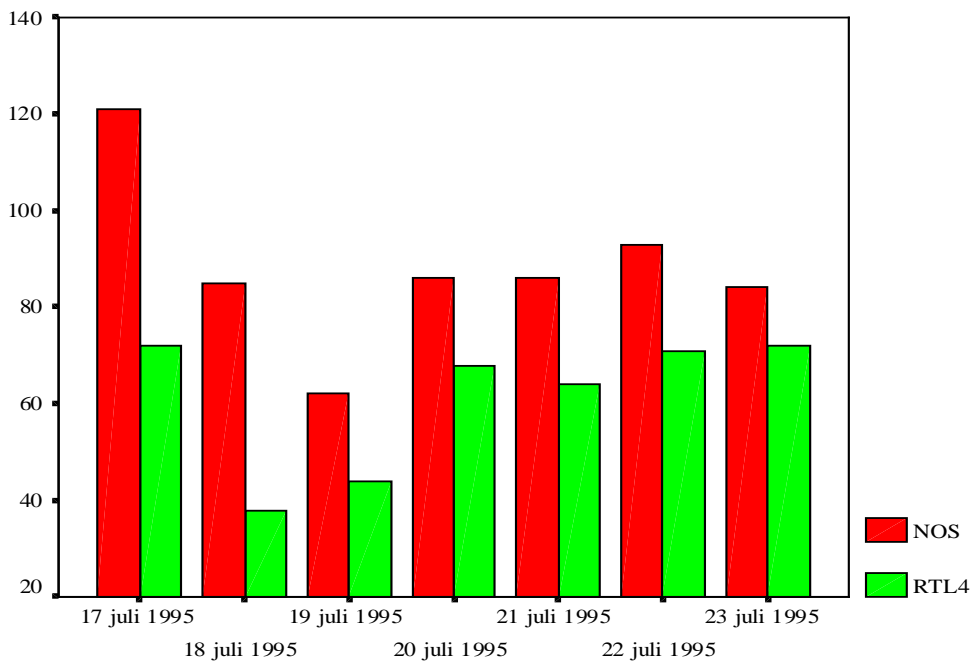
Tabel 7.3 De berichtgeving over de nasleep van de val van Srebrenica, uitgesplitst naar dag en naar omroep

	<i>NOS-journaal</i>		<i>RTL-journaal</i>		<i>Totaal</i>	
	<i>Tijd*</i>	<i>N**</i>	<i>Tijd</i>	<i>N</i>	<i>Tijd</i>	<i>N.</i>
17 juli 1995	21:08	121	11:20	72	32:28	193
18 juli 1995	14:43	85	5:11	38	19:54	123
19 juli 1995	8:21	62	7:09	44	15:30	106
20 juli 1995	13:31	86	8:04	68	21:35	154
21 juli 1995	15:04	86	10:42	64	25:46	150
22 juli 1995	18:49	93	11:30	71	29:59	164
23 juli 1995	9:58	84	9:14	72	19:12	156
Totaal	1:41:34	617	1:03:10	429	2:44:44	1046

* in minuten en seconden

** aantal uitspraken

Figuur 7. 3 Aandacht voor 'Srebrenica' in NOS- en RT4-journaal (gemeten in

Zowel gemeten in tijd als in aantal uitspraken besteedt het *NOS-journaal* meer aandacht aan 'Srebrenica' dan het *RTL4-journaal*: qua tijd is de verhouding 61,7 om 38,3%, qua aantal uitspraken 59 om 41%. Per tijdseenheid bevat het *RTL4-journaal* derhalve weer iets meer uitspraken. Het nieuwsbulletin op *RTL4* bevat per 8.8 seconde een uitspraak, dat van de *NOS* per 9.9 seconde. In beide bulletins ligt de uitsprakendichtheid dus iets lager dan in de tweede periode.

Sterker dan de dagbladen concentreren de bulletins zich op nieuws over de ontwikkelingen rond Nederlandse betrokkenen, lees VN-blauwhelmen. De hoofdthema's in de journaals wijken daardoor iets af van de hoofdthema's die we eerder in de dagbladen hebben onderscheiden. De politieke discussie binnen de internationale gemeenschap speelt in de journaals een minder grote rol dan in de dagbladen. Met name in nieuwsanalyses en achtergrondartikelen wordt in de dagbladen ingegaan op de standpunten van de belangrijkste internationale actoren. De nieuwsbulletins beperken zich tot een beknopte feitelijke weergave van deze standpunten en richten zich wat sterker op het Nederlandse element.

De berichtgeving op maandag 17 juli 1995

Maandag 17 juli wordt dit verschil meteen zichtbaar: beide journaals openen met beelden van de thuiskomst van de vrijgelaten VN-soldaten die op vliegveld Soesterberg verwelkomd worden door familieleden, premier Kok en minister Voorhoeve. De dagbladen hebben de volgende dag allemaal een foto van de thuiskomst op de voorpagina, maar verreweg het belangrijkste nieuws voor de kranten is de situatie rond de enclave Zepa, de opstelling van verschillende externe actoren daarbij inbegrepen. 'Zepa' is voor beide bulletins wel nieuws, maar aanzienlijk minder prominent.

Box 7.5 'Srebrenica' : openingen in de nieuwsbulletins van 17 juli 1995

NOS-journaal	<i>Openin:</i> Familieleden verwelkomen vrijgelaten blauwhelmen; Moeilijke situatie voor zowel soldaten als familie	<i>Onderwerpen</i> Nederlandse soldaten terug in Nederland; Zwijgplicht; Oorlogsmisdaden in Srebrenica; Situatie in Zepa
RTL4-journaal	Dutchbatters thuis; Nog geen overeenkomst over gezamenlijke aanpak; Moslims houden stand in Zepa	Thuiskomst Dutchbatters; Politieke stellingname internationale actoren; Situatie Zepa

Terugkeer Nederlandse soldaten

Familieleden van de terugkerende Dutchbatters verwelkomen de blauwhelmen, zo is te zien in beide journaals. Naast de familieleden zijn ook minister Voorhoeve en premier Kok aanwezig. De vrijgelaten militairen blijken een zwijglicht te hebben. Die is opgelegd om de veiligheid van hun ongeveer driehonderd collega's die nog in Srebrenica vastzitten niet in gevaar te brengen. De ex-gevangenen hebben in Zagreb met een psycholoog van de landmacht gesproken, maar met de pers mogen zij niet over hun ervaringen praten. Een deel van de blauwhelmen vindt de zwijgplicht overdreven, aldus het *RTL4-journaal*.

In een interview met het *NOS-journaal* onderstreept minister van Buitenlandse Zaken Van Mierlo dat de militairen in Bosnië in een moeilijke positie verkeerd hebben. Een van de teruggekeerde militairen laat zich in soortgelijke bewoordingen uit. Hij gaat er vanuit ook in Nederland nog een moeilijke tijd tegemoet te gaan. De soldaten laten blijken van oordeel te zijn dat de vredesmacht in Bosnië aanwezig moet blijven om de burgerbevolking te blijven helpen. Op een persconferentie bevestigt de bevelhebber van de landmacht, generaal Couzy, dat het spreekverbod is opgelegd vanwege de veiligheid van de nog in Srebrenica verblijvende Dutchbatters. Generaal Couzy zegt verder dat bij de inname van Srebrenica wreedheden begaan zijn en dat Nederlandse soldaten hiervan getuige zijn geweest.

Oorlogsmisdaden en getuigenissen vluchtelingen

Beide bulletins besteden ruim aandacht aan getuigenissen van vluchtelingen. Die vertellen de meest gruwelijke verhalen over wandaden waaraan de Bosnische Serviërs zich bij de inname van Srebrenica schuldig gemaakt zouden hebben. In de verhalen van de vluchtelingen gaat het zonder uitzondering over moordpartijen, verkrachtingen en genocide. De VN kunnen deze verhalen nog niet bevestigen, aldus het *NOS-journaal*. De verhalen over gruweldaden worden wel bevestigd door Moslimstrijders die na een dagenlange zwerftocht in Tuzla aankomen. Nederlandse blauwhelmen beperken zich tot de mededeling dat de situatie van de burgerslachtoffers zorgelijk is en dat hulporganisaties uit alle macht proberen hun leed te verzachten. Eén van de hulpverleners is de voorzitter van de Nederlandse afdeling van Artsen zonder Grenzen, Jacques de Milliano. In het gevolg van minister Pronk brengt hij een bezoek aan Tuzla. Voor de camera van het *NOS-journaal* vertelt hij over getuigenissen die hij heeft gehoord van vluchtelingen. Hij is van mening dat de Bosnische Serviërs wel degelijk oorlogsmisdaden begaan hebben bij de verovering van Srebrenica. Ook in zijn relaas gaat het over schenden van mensenrechten, moordpartijen, scheiden van mensen, wreedheden en verkrachtingen waarvoor Bosnische Serviërs verantwoordelijk gehouden worden.

In het *RTL4-journaal* bevestigen mannen uit Srebrenica, na een dagenlange tocht door de bergen aangekomen in Tuzla, de verhalen over misdaden die Bosnische Serviërs hebben gepleegd tegen de burgers van Srebrenica. De Moslimsoldaten melden dat de situatie van de mannen heel erg slecht is, andere vluchtelingen vertellen dat de Nederlandse blauwhelmen in Srebrenica niets voor hen hebben gedaan. In Nederland verblijvende vluchtelingen uit voormalig Joegoslavië, zo meldt het *RTL4-journaal*, hebben in Den Haag gedemonstreerd voor de opheffing van het wapenembargo tegen Bosnië. In het *NOS-journaal* kondigt een woordvoerder van het Joegoslavië-tribunaal een onderzoek aan naar de getuigenissen van de vluchtelingen en van de Nederlandse soldaten. De vluchtelingen laten duidelijk blijken geen vertrouwen meer te hebben in het Westen.

Situatie in Bosnië: Zepa

Beide nieuwsbulletins besteden kort aandacht aan de situatie rond de bedreigde enclave Zepa, waar de Bosnische Serviërs de aanval op de stad en op de Oekraïense VN-blauwhelmen hebben ingezet. In het *NOS-journaal* zegt minister van Mierlo dat de Bosnische Serviërs Zepa bijna zijn binnengedrongen, volgens het *RTL4-journaal* weten de Moslimtroepen in de enclave stand te houden. Om de veiligheid van de VN-blauwhelmen in Zepa niet in gevaar te brengen, is afgezien van luchtaanvallen door de NAVO.

POLITIEKE REACTIES UIT DE INTERNATIONALE GEMEENSCHAP

Binnen de internationale gemeenschap en binnen de EU wordt intussen druk overlegd over de vraag met welke strategie de opmars van de Bosnische Serviërs gestopt kan en moet worden.. Minister Van Mierlo laat in het *NOS-journaal* weten dat Frankrijk bereid is om de enclave te verdedigen, Engeland er weinig voor voelt aan een dergelijke actie deel te nemen en dat Nederland twijfelt. Van Mierlo signaleert de hopeloze verdeeldheid binnen de internationale gemeenschap die een daadkrachtig optreden in Bosnië onmogelijk maakt. Zepa staat op het punt van vallen en voor de gevolgen moet gevreesd worden, zo zegt de minister. Hij lanceert het plan om de bewoners van Zepa te evacueren en krijgt daarvoor de steun van zijn collega's in de EU. Van Mierlo vindt dat de internationale gemeenschap zich moet ontfemen over de burgerslachtoffers nu de moordpartijen en verkrachtingen doorgaan.

De berichtgeving op dinsdag 18 juli 1995

Een week na de val van Srebrenica rukken de Bosnische Serviërs op richting andere enclaves. En evenals bij Srebrenica blijkt de vredesmacht van de VN niet bij machte de mannen van Mladic tegen te houden. In de kranten en in de nieuwsbulletins is dat de teneur van de berichtgeving. De situatie rond de enclaves is het belangrijkste onderwerp in de beide nieuwsbulletins. De bulletins besteden - net als de dagbladen de volgende morgen - vooral aandacht aan de situatie van de vluchtelingen.

Box 7.6 'Srebrenica': openingen in de nieuwsbulletins van 18 juli 1995

	<i>Opening</i>	<i>Onderwerpen</i>
NOS-journaal	Zepa is gevallen; Situatie voor de vluchtelingen in Tuzla bedreigend	Situatie Zepa; Vluchtelingen in Tuzla; Reactie Westen; Missie Pronk
RTL4-journaal	Bosnische Serviërs nemen Zepa in; Antwoord van het Westen blijft uit	Situatie in Zepa; Vluchtelingen; Reacties Westen

Situatie in Bosnië: Zepa en Gorazde

Het *RTL4-journaal* opent dinsdag 18 juli met het nieuws dat Bosnisch-Servische soldaten Zepa binnentrekken en dat een antwoord van het Westen uitblijft. De Contactgroep is bijeen om te discussiëren over een antwoord, maar tot enigerlei actie heeft dat nog niet geleid. Luchtaanvallen worden niet uitgevoerd en de burgers in Zepa lijken dan ook als ratten in de val te zitten. De Bosnische regering pleit voor het uitvoeren van luchtaanvallen, maar volgens de VN beletten de de Bosnische Moslims de aanwezige Oekraïense blauwhelmen om hun werk te doen. Volgens het *RTL4-journaal* heeft de Oekraïense overheid reeds laten weten voorstander te zijn van het terugtrekken van de troepen van de VN uit het gebied. Het *NOS-journaal* heeft een andere lezing: het Bosnische regeringsleger heeft in Zepa geprobeerd om de NAVO te dwingen over te gaan tot luchtaanvallen door dreigementen te uiten aan het adres van de blauwhelmen.

Generaal Mladic heeft inmiddels de aftocht van de Nederlandse blauwhelmen uit Potocari geregeld, aldus het *NOS-journaal*. Nu de Bosnische Serviërs een aantal hulpkonvoeien hebben doorgelaten, is hun humanitaire situatie verbeterd. Nederlandse soldaten bevestigen dat hun aftocht op handen is.

Politieke reacties uit de internationale gemeenschap

De internationale gemeenschap laat weten een volgend doelwit van de Bosnische Serviërs, de enclave Gorazde, te zullen verdedigen. Engeland en Frankrijk kondigen aan de snelle reactiemacht in te zullen zetten om de veiligheid van de enclave te garanderen. De opbouw van die eenheid gaat inmiddels gestaag door. Naast Engeland en Frankrijk toont ook Duitsland zich bereid een bijdrage te leveren aan een missie in Bosnië.

Nederlandse humanitaire organisaties en Joegoslavische vluchtelingen in Nederland zijn van mening dat Nederland zich moet inspannen voor de opvang van de slachtoffers en de nodige humanitaire hulp moet bieden, zo blijkt uit een reportage van het *RTL4-journaal*. De secretaris-generaal van de VN, Boutros Ghali, zegt in het *NOS-journaal* dat de internationale gemeenschap de plicht heeft zich over de vluchtelingen te ontfermen.

Situatie vluchtelingen

Beide journaals gaan in op de noodzaak om humanitaire hulp te verlenen aan de talloze vluchtelingen. De val van Zepa heeft geleid tot een grote vluchtelingenstroom in de richting van Zenica. Hulporganisaties doen hun best om de nood te ledigen, maar de situatie blijft zorgwekkend. Inmiddels zijn de VN druk aan het onderhandelen over het evacueren van de nog in Zepa aanwezige burgers. Voor de camera van het *NOS-journaal* omschrijven Nederlandse militairen de situatie in Tuzla als ronduit slecht. Ook minister Pronk komt aan het woord. Op bezoek in de vluchtelingenkampen verklaart hij dat de Serviërs een hoop leed hebben veroorzaakt bij de Moslimburgers. Hij spreekt van moordpartijen die de Bosnische Serviërs zouden hebben gepleegd en toont zich voorstander van het evacueren van de burgers in Zepa.

De berichtgeving op woensdag 19 juli 1995

Opnieuw is de situatie in en rond de enclave Zepa zowel voor de nieuwsbulletins als voor de dagbladen van de volgende morgen, het belangrijkste nieuws. De machteloze reacties uit de internationale gemeenschap komen op de tweede plaats. Beide journaals berichten verder, in navolging van *NRC Handelsblad* van die middag, dat minister Pronk in Bosnië heeft gezegd dat er sprake is van genocide.

Box 7.7 'Srebrenica': openingen in de nieuwsbulletings van 19 juli

	<i>Opening</i>	<i>Onderwerpen</i>
NOS-journaal	Internationale gemeenschap niet in staat enclave Zepa te verdedigen	Situatie in Zepa en Tuzla; Internationale reacties en opheffen wapenembargo; Uitspraken Pronk en reacties hierop uit Den Haag
RTL4-journaal	Karadzic dreigt met geweld; Volkerenmoord aan de gang in Bosnië	Situatie in Zepa en Tuzla; Karadzic dreigt met geweld; Opheffing wapenembargo; Uitspraken Pronk en reacties

Situatie in Bosnië: Zepa

Het *NOS-journaal* meldt dat de strijd rond Zepa opnieuw oplaait. De Bosnische moslims voeren gevechten met de Bosnische Serviërs, de internationale gemeenschap kijkt toe en onderneemt geen actie. De Oekraïense VN-blauwhelmen geven te kennen voor een algehele terugtrekking van de vredesmacht te zijn. Van een dergelijke actie lijken de burgers het slachtoffer te worden. Wel heeft de internationale gemeenschap te kennen gegeven de enclave Gorazde te gaan beschermen tegen eventuele aanvallen van de Bosnische Serviërs, aldus het *NOS-journaal*.

Verder meldt dit nieuwsbulletin dat zowel de Bosnische Serviërs als de Bosnische Moslims inmiddels Oekraïense blauwhelmen in gijzeling genomen hebben. De Bosnische Serviërs om zodoende luchtaanvallen te voorkomen, de Bosnische Moslims om deze juist te bewerkstelligen. Luchtaanvallen blijven overigens uit en VN-gezant Akashi maakt bekend dat Zepa gevallen is. Ook in de enclave Bihac hebben de Moslims het zwaar te verduren, zo blijkt uit het *RTL4-journaal*. Hun positie is nog benarder geworden nu de Bosnische Serviërs steun krijgen uit onverwachte hoek. Abdic, een Moslim-leider uit de regio, rebelleert al enige tijd tegen het Bosnische regeringsleger en steunt nu de Bosnische Serviërs in hun aanval op Bihac. In Tuzla, aldus het *NOS-journaal*, wordt de situatie voor de vluchtelingen langzamerhand beter. Moslimmannen ter plekke lijken zich nog niet bij een nederlaag neergelegd te hebben, zij willen de strijd gewapenderhand uitvechten.

Politieke reacties uit de internationale gemeenschap

De val van Zepa lijkt een feit, de Bosnische Serviërs lijken op te rukken naar de volgende enclave, Gorazde. De internationale gemeenschap lijkt nu een grens te trekken: zij geeft te kennen bereid te zijn deze enclave door het uitvoeren van luchtaanvallen daadwerkelijk te verdedigen. Kortom: de berichtgeving in beide journaals houdt op dit punt enige slagen om de arm. De journaals voegen er aan toe dat Groot-Brittannië van oordeel is dat de internationale gemeenschap de taak heeft voor Gorazde een diplomatieke oplossing te vinden.

Vervolgens gaan beide journaals in op de discussie rond de eventuele opheffing van het wapenembargo. De Amerikaanse Senaat is vóór het opheffen van het embargo, president Clinton is tegen. In het *RTL*-journaal waarschuwt de Bosnisch-Servische leider Karadzic de VN. Hij verklaart dat de enclaves in handen van de Bosnische Serviërs zullen vallen en dat het derhalve onverstandig is om de bescherming nog langer voort te zetten. De Bosnische Serviërs zullen aanvallen op de VN-troepen niet schuwen om het gebied in handen te krijgen. In het *NOS*-journaal verklaart een VN-militair dat in de enclave Gorazde etnische zuiveringen gaande zijn. Alle strijdende partijen werken de blauwhelmen tegen. De internationale gemeenschap zou de veiligheid van deze enclave moeten garanderen, maar een terugtrekking van het vredesleger lijkt dichterbij dan een interventie, aldus de militair.

Uitspraken van minister Pronk

Tijdens een werkbezoek aan Bosnië zegt minister Pronk dat de Bosnische Serviërs zich schuldig hebben gemaakt aan genocide. Over zijn uitspraak ontstaat in Den Haag de nodige beroering, vooral vanwege het feit dat in Srebrenica nog steeds rond de 300 Dutchbatters verblijven. Premier Kok zegt in een reactie dat Pronk met deze uitspraken zijn boekje niet te buiten is gegaan. In het *RTL4-journaal* oordeelt De Hoop Scheffer (CDA) dat Pronk de veiligheid van de Nederlandse soldaten in Srebrenica, onnodig in gevaar brengt. Een woordvoerder van de militaire vakbond Acom noemt de uitspraken van Pronk in het *RTL4-journaal* onverstandig.

De berichtgeving op donderdag 20 juli 1995

Voor het *RTL4-journaal* is de aftocht van de Nederlandse blauwhelmen uit Srebrenica het belangrijkste nieuws, het *NOS-journaal* richt zich meer op de situatie rond de bedreigde enclaves Zepa, Gorazde en Bihac. Donderdagmiddag opent ook *NRC Handelsblad* met het nieuws dat Dutchbat vertrekt uit Srebrenica. De ochtendkranten van de volgende dag worden beheerst door drie onderwerpen: allereerst de situatie in de enclaves Zepa, Gorazde en Srebrenica, de aftocht van de Nederlandse blauwhelmen en tenslotte de bijeenkomst van de Contactgroep in Londen, waar het lot van Gorazde, de volgende bedreigde enclave, besproken wordt.

Box 7.8 'Srebrenica': openingen in de nieuwsbulletins van 20 juli 1995

	<i>Opening</i>	<i>Onderwerpen</i>
NOS-journaal	Zepa nog niet gevallen; Dutchbat naar huis	Situatie in Oost-Bosnië; Aftocht Nederlanders; Discussie over militaire interventie tussen internationale actoren
RTL4-journaal	Mladic kondigt val van Zepa af; Aftocht Dutchbat een feit	Aftocht Nederlanders; Situatie in Oost-Bosnië; Discussie over militaire interventie; Deelname Nederland

Situatie in Bosnië: Zepa, Gorazde en Bihac

Over de situatie in Zepa blijkt onduidelijkheid te bestaan, meldt het *NOS-journaal* in de opening. De Moslims melden dat de enclave nog niet is gevallen, bronnen binnen de VN beweren het tegendeel. Generaal Mladic onderhandelt met de Moslims over de aftocht van de Moslimbevolking, aldus het *NOS journaal*. Vervolgens verklaart een VN-diplomaat in een interview dat er nog steeds gevochten wordt om de enclave en melden Bosnisch-Servische zagslieden dat de enclave reeds in hun handen is. Eén ding is wel duidelijk: de Bosnische Serviërs zijn in Zepa alvast begonnen met een volgende etnische zuivering. Volgens een VN-bron hebben de Bosnische Serviërs wreedheden gepleegd in Srebrenica en zal dat ook in Zepa het geval zijn. De verantwoordelijkheid hiervoor ligt bij de politiek van de VN, aldus de diplomaat, die voor de camera nog eens herhaalt dat Mladic verantwoordelijkheid draagt voor het scheiden van mannen en vrouwen/kinderen in Srebrenica. Ook de Bosnische regering en minster Voorhoeve (in Zagreb) maken gewag van wandaden gepleegd door de Bosnische Serviërs.

Het *RTL4-journaal* vraagt zich af of in Zepa de etnische zuiveringen al op gang gekomen zijn. Volgens een VN-diplomaat is hiervan nog geen sprake, andere bronnen beweren het tegendeel. Een medewerker van de VN hulporganisatie UNHCR zegt in dit journaal dat de Bosnische Serviërs bij de verovering van Srebrenica moordpartijen hebben toegestaan. Verder meldt het *RTL4-bulletin* nog dat in de enclave Zepa generaal Mladic en vertegenwoordigers van het Bosnische regeringsleger onderhandelen over de voorwaarden voor een overgave. Mladic verwijt het Bosnische regeringsleger de oorlog in Zepa onnodig te verlengen en beveelt hen de evacuatie van de burgerbevolking te bewerkstelligen. Daarmee, aldus het *RTL4-journaal*, neemt Mladic de verantwoordelijkheid voor de volgende deportatie in Bosnië op zich. Het *RTL4-journaal* meldt verder dat de vrees bestaat voor moordpartijen zoals die bij de verovering van Srebrenica hebben plaatsgevonden.

Aftocht Nederlanders

De Nederlandse blauwhelmen komen naar huis, meldt het *RTL4-journaal* in de opening. De Bosnische Serviërs hebben toestemming gegeven om uit Srebrenica te vertrekken. Zij hebben de val van Srebrenica op hun geweten, hebben Nederlandse blauwhelmen gegijzeld en zich misdragen tegenover de burgers. Maar nu hebben ze dan toestemming voor vertrek gegeven en kunnen de Dutchbatters naar huis terugkeren. In een interview bevestigt een woordvoerder van de krijgsmacht dat men afhankelijk is geweest van de wil van de Bosnische Serviërs, nu zij toestemmen in vertrek zal de terugtocht snel een feit zijn. Een familielid verklaart voor de camera gelukkig te zijn met de spoedige terugkeer van de Nederlandse soldaten. De nieuwslezer meldt dat een delegatie bestaande uit premier Kok, minister Voorhoeve en kroonprins Willem-Alexander naar Zagreb zal reizen om de Dutchbatters daar te verwelkomen.

De Nederlandse soldaten in Srebrenica en Potocari maken zich op voor hun aftocht, zo meldt ook het *NOS-journaal*. Karremans en zijn mannen hebben zich in de enclave voornamelijk bekommerd om de slachtoffers. Een woordvoerder van de VN-vredesmacht bevestigt voor de camera dat Dutchbat toestemming heeft Srebrenica te verlaten.

POLITIEKE REACTIES UIT DE INTERNATIONALE GEMEENSCHAP

In het *NOS-journaal* melden Amerikaanse diplomaten dat de Contactgroep de oorlog in Bosnië zou moeten beëindigen, maar in plaats daarvan de Bosnische Serviërs slechts in de kaart speelt. Een interventie zou de Nederlandse militairen hebben kunnen helpen. Ondertussen overlegt de Contactgroep over de te volgen strategie in Bosnië, zoals blijkt uit de beelden. Frankrijk is voor een militaire interventie, aldus de nieuwslezer. Volgens Frankrijk moet de internationale gemeenschap op deze manier een einde maken aan de oorlog in Bosnië en in ieder geval de val van Gorazde en Sarajevo voorkomen. De Verenigde Staten echter zijn tegen een militaire interventie. De VS geven de voorkeur aan luchtaanvallen om de opmars van de Bosnische Serviërs te stoppen. Volgens het *NOS-journaal* groeien de kansen op een militaire interventie en op luchtaanvallen.

Rusland bemoeit zich ook met het diplomatieke overleg, wat de kans op een gezamenlijke aanpak eerder kleiner dan groter maakt. De VS zijn voorstander van luchtaanvallen om de Bosnische Serviërs te stoppen en willen daarbij af van de zogenaamde 'dubbele sleutel' waar de VN nog steeds aan vasthoudt. De Amerikaanse Senaat daarentegen is niet voor luchtaanvallen, maar wil het wapenembargo voor Bosnië opheffen om de bevolking de kans te geven zichzelf te verdedigen. President Clinton keert zich tegen de wens van de Senaat om het wapenembargo op te heffen, zo blijkt uit de beelden. Bij monde van Kozyrev laat Rusland weten tegen een militaire interventie te zijn, maar zich te willen richten op een diplomatieke oplossing. Dit is ook de mening van de Secretaris-Generaal van de VN, Boutros Ghali, die dit voor de camera zegt.

Nederlandse deelname aan interventie

Het RTL4-journaal bericht ook over reacties uit Den Haag. De VVD spreekt zich uit tegen een Nederlandse bijdrage aan een eventuele interventie, D66 is juist voorstander van Nederlandse deelname. Een woordvoerder van de VVD nuanceert de stellingname van de VVD naderhand en zegt dat alleen onder voorwaarden Nederlandse mariniers deel zullen nemen aan een militaire interventie. Voor de woordvoerder van de CDA-fractie, De Hoop Scheffer, houden deze voorwaarden in, dat er een mandaatwijziging moet komen voor de VN. Voor D66 ligt de zaak iets minder gecompliceerd, deze partij stelt dat de internationale gemeenschap en daarmee ook Nederland beloofd heeft om de veilige gebieden te beschermen en die belofte moet de internationale gemeenschap inlossen.

DE BERICHTGEVING OP VRIJDAG 21 JULI 1995

Voor de journaals is de aftocht van Dutchbat uit Srebrenica het belangrijkste nieuws, de dagbladen open de volgende ochtend met de bijeenkomst van de Contactgroep in Londen. Verloop en uitkomst van het internationale overleg in Londen en de situatie in Bosnië zelf komen later in de uitzending aan de orde. Beide journaals staan verder steil bij de vraag of in Srebrenica oorlogsmisdaden zijn gepleegd en melden dat minister Voorhoeve van defensie in navolging van minister Pronk het woord 'genocide' in de mond genomen heeft.

Box 7.9 'Srebrenica': openingen in de nieuwsbulletins 21 juli 1995

	<i>Opening</i>	<i>Onderwerpen:</i>
NOS-journaal	Aftocht van Nederlanders feit; Contactgroep wil harde aanpak Bosnische Serviërs	Aftocht Dutchbat; Bijeenkomst Contactgroep; Voorhoeve over genocide; Debriefing Dutchbatters; Situatie Zepa en Tuzla
RTL4-journaal	Nederlanders vrij; Voortgang over gezamenlijke aanpak	Aftocht Dutchbat; Bijeenkomst Contactgroep; Voorhoeve over genocide; Situatie Zepa

Aftocht Dutchbat

VRIJ zo klinkt kort en krachtig de opening van het *RTL4-journaal* op 21 juli. Beelden van vluchtelingen in Bosnië gaan gepaard met het goede nieuws dat de Nederlandse blauwhelmen eindelijk aan hun aftocht kunnen beginnen. Generaal Mladic heeft toestemming gegeven om te vertrekken. De ministers Voorhoeve en Van Mierlo tonen zich op een persconferentie opgelucht over de toestemming voor vertrek. Voorhoeve zegt zich meer bezig gehouden te hebben met de veiligheid van de Nederlandse soldaten dan met de internationale discussie over het antwoord op de Bosnisch Servische agressie rond de enclaves. De aftocht van de Dutchbatters is nu gegarandeerd, de soldaten maken het goed. Verder zegt Voorhoeve in een interview met het *NOS-journaal* dat de Nederlanders getuige zijn geweest van oorlogsmisdaden die gepleegd zijn bij de inname van Srebrenica. Voorhoeve gebruikt op deze persconferentie voor het eerst de politiek beladen term 'genocide', nadat minister Pronk dat enkele dagen eerder al gedaan had. Door de mannen te scheiden van de vrouwen en de kinderen en de mannen vervolgens te 'verhoren' kunnen we wel degelijk spreken van 'genocide' door de Bosnische Serviërs beoogt Voorhoeve. In het *RTL4-journaal* voegt Voorhoeve er aan toe dat wat we gezien hebben bij Srebrenica al jaren een vast en bekend patroon is in Bosnië.

Nederlandse blauwhelmen zeggen in een interview met het *RTL4-journaal* dat zij langs de weg lijken hebben zien liggen die getuigen van een moordpartij door de Bosnische Serviërs. Minister Voorhoeve onderstreept in het *NOS-journaal* dat het tribunaal in Den Haag het aangewezen instituut is om vermeende oorlogsmisdaden op te sporen en de verantwoordelijken te vervolgen. De Nederlandse blauwhelmen zijn begonnen aan hun tocht naar Zagreb. Een Dutchbatter zegt het, de beelden laten het zien. In Zagreb zullen de Dutchbatters door een team van legerpsychologen gedebriefd worden.

Politieke stellingname uit de internationale gemeenschap

De Contactgroep is bijeen in Londen voor overleg over een mogelijk militair ingrijpen. Beide journaals doen verslag van de persconferentie na afloop van het beraad. Voor de Nederlandse militairen in Srebrenica zal een interventie in welke vorm dan ook geen gevolgen meer hebben, hun aftocht is inmiddels gegarandeerd. De Contactgroep is voorstander van een interventie zoals een Engelse vertegenwoordiger op de persconferentie laat weten. Ook de VS zijn voor militair ingrijpen. Het journaal laat beelden zien van de Engelse premier Major. Hij houdt een pleidooi om de Moslimenclave Gorazde hetzij via een militaire interventie hetzij via luchtaanvallen te beschermen tegen het oorlogsgeweld van de Bosnische Serviërs. Minister Voorhoeve steunt dit pleidooi. In een interview sluit hij zich aan bij het standpunt van Major dat de oorlog in voormalig Joegoslavië inmiddels vraagt om daadkrachtig optreden.

Situatie in Oost-Bosnië

In Tuzla heeft de Bosnische regering zich ontfermd over de duizenden vluchtelingen die daar een toevlucht hebben gezocht. Uit Tuzla komen steeds meer verhalen van vluchtelingen over de vele misdaden van de Bosnische Serviërs. Verhalen die bevestigd worden door Servische burgers, die zeggen ooggetuige te zijn geweest van moordpartijen begaan door de Bosnische Serviërs, aldus het journaal.

In Sarajevo, zo vervolgt het journaal, is een hulpkonvooi aangekomen. In Zepa duurt de oorlog voort. En langzamerhand krijgt die een ander karakter. Nu de internationale gemeenschap niet in staat blijkt om de enclave te verdedigen, doen de Bosnische Moslims het zelf. President Izetbegovic verklaart op een persconferentie dat de enclave nog niet gevallen is. De Moslims gijzelen Oekraïense blauwhelmen om zo de VN te dwingen over te gaan tot de evacuatie van de burgers uit de Moslimenclave. Het gebruik van gijzeling als drukmiddel door de Bosnische Moslims is niet alleen in Zepa aan de orde. Ook in Sarajevo komt dit voor.

De berichtgeving op zaterdag 22 juli 1995

Beide journaals berichten dat Dutchbat is aangekomen in Zagreb. Zaterdag 22 juli is het in beide bulletins veruit het belangrijkste nieuws. Vooral het feit dat de Nederlandse soldaten in de debriefing blijk gegeven hebben van een zekere sympathie voor de Bosnische Serviërs trekt de aandacht. Op een persconferentie ontkent generaal Couzy dat er bij de inname van Srebrenica sprake is geweest van genocide. De situatie van de vluchtelingen en de toestand rond de veilige gebieden Zepa, Gorazde, Sarajevo en Bihac komen na de berichten over de aankomst van Dutchbat in Zagreb kort aan de orde.

Box 7.10 'Srebrenica': openingen in de nieuwsbulletins van 22 juli 1995

	<i>Opening</i>	<i>Onderwerpen</i>
NOS-journaal	Dutchbat in Zagreb; Karremans legt zwijgplicht op	Dutchbat in Zagreb; Debriefing soldaten; Oorlogsmisdaden; Situatie in Oost-Bosnië
RTL4-journaal	Dutchbat in Zagreb aangekomen; Oorlog in Bosnië gaat door	Dutchbat in Zagreb; Debriefing soldaten; Oorlogsmisdaden; Situatie in Oost-Bosnië

Dutchbat in Zagreb

Dutchbat in Zagreb aangekomen, Karremans legt zwijgplicht op, zo opent het *NOS-journaal*. De Nederlandse soldaten zijn gezond en wel aangekomen in Zagreb. Op een personferentie zegt overste Karremans dat de Nederlandse soldaten zich in Srebrenica heldhaftig gedragen hebben. Zij mogen met de pers niet praten over hun ervaringen in Srebrenica. Karremans zegt dat de Bosnische Serviërs een militair correcte operatie uitgevoerd hebben, zij hebben ons knap uitgemanoeuvreed. Generaal Couzy verklaart dat Mladic en de zijnen zich schuldig hebben gemaakt aan etnische zuiveringen in het gebied rond Srebrenica, maar dat van genocide geen sprake is geweest. Zowel overste Karremans als generaal Couzy laten weten trots te zijn op de Nederlandse soldaten die zich naar behoren hebben opgesteld tijdens de val van Srebrenica. De Nederlandse blauwhelmen melden zelf voor de camera dat de Bosnische Serviërs zich schuldig hebben gemaakt aan moordpartijen en etnische zuiveringen. Minister Voorhoeve bevestigt dit en herhaalt dat het tribunaal in Den Haag met deze zaak dient af te rekenen. Zowel hulporganisaties als vluchtelingen verhalen van oorlogsmisdaden en voegen er aan toe dat Nederlandse soldaten hiervan ooggetuige zijn geweest.

In het *RTL4-journaal* bevestigt generaal Couzy dat Nederlandse soldaten ooggetuige zijn geweest van wreedheden. Overste Karremans geeft een iets andere lezing. Evenals generaal Couzy is hij van mening dat er bij de inname van Srebrenica geen sprake is geweest van genocide. Hij laat er op volgen dat naar zijn waarneming de Bosnische Serviërs zich correct hebben gedragen en geen wreedheden hebben begaan.

In Zagreb is een speciaal team van psychologen aanwezig om de blauwhelmen op te vangen tijdens de zogenaamde debriefing, zo bericht het *NOS-journaal*. Dat komt er op neer dat de soldaten met psychologen kunnen praten over wat ze meegemaakt hebben in Srebrenica. In een interview zegt de leider van het team psychologen geen signalen te hebben ontvangen dat de soldaten last hebben van een 'Srebrenicatrauma'. Hij bevestigt dat soldaten getuige zijn geweest van misdaden, maar van een trauma is volgens hem geen sprake. Een familielid van een Nederlandse soldaat denkt hier anders over.

In een interview in het *RTL4-journaal* zegt de legerpsycholoog dat onder de blauwhelmen een zekere sympathie voor de Bosnische Serviërs te bespeuren valt. De Dutchbatters vertellen over ongeregelde toestanden binnen het leger van de Bosnische Moslims. De Bosnische Serviërs daarentegen hadden de zaken goed op orde, met hen konden afspraken gemaakt worden. De militairen, aldus de psycholoog, voegen er aan toe dat Mladic en de zijnen wreedheden hebben begaan tegen de burgerbevolking. De Bosnische Serviërs hebben het hen moeilijk gemaakt. Maar ook de Bosnische Moslims, zo vertelt een Nederlandse soldaat, hebben VN-soldaten in gijzeling genomen.

Situatie in Bosnië: Zepa, Gorazde, Sarajevo en Bihac

De oorlog gaat inmiddels gewoon door. Mladic meldt de inname van de enclave Zepa, in en rond de veilige gebieden Gorazde, Sarajevo en Bihac zijn hevige gevechten gaande. Van de situatie in Sarajevo worden beelden vertoond. In de enclave Bihac zijn inmiddels Kroatische Serviërs actief. Volgens Bosnische media heeft de situatie in de oorlogsgebieden vooral voor kinderen dramatische gevolgen. Het diplomatieke overleg duurt voort, een doorbraak lijkt niet in zicht. De VS blijven voorstander van luchtaanvallen, in een interview bevestigt minister van Buitenlandse Zaken Christopher dit standpunt nogmaals. Hij zegt dat de luchtaanvallen gericht moeten zijn op het verzwakken van de militaire kracht van de Bosnische Serviërs. Rusland daarentegen is fel tegenstander van luchtaanvallen. Bij monde van de minister van Buitenlandse Zaken Kozyrev, laat Rusland weten onder geen enkele voorwaarde akkoord te gaan met luchtaanvallen op Bosnisch Servische stellingen. De verhouding tussen de Bosnische regering en de internationale gemeenschap is tamelijk gespannen. De Bosnische minister van Buitenlandse Zaken, Silajdzic, spuit voor de camera van het *RTL4-journaal* zijn gal over de internationale gemeenschap, die weer eens hopeloos verdeeld is en niet tot een gezamenlijke aanpak kan komen. Ook de militaire leiding van de VN in Bosnië laat dergelijke geluiden horen. De internationale gemeenschap zelf laat echter weten de enclave Gorazde met luchtaanvallen te zullen verdedigen. Volgens president Clinton is de situatie in Gorazde dermate ernstig dat luchtaanvallen noodzakelijk zijn. In de VS gaat intussen de discussie over opheffing van het wapenembargo onverminderd voort. De Bosnische en Kroatische president, Izetbegovic en Tudjman, lijken samen te willen werken in een poging om de Bosnische Serviërs te stoppen.

De berichtgeving op zondag 23 juli 1995

De zondag na de aankomst van de Dutchbatters in Zagreb geven minister Voorhoeve, generaal Couzy en Overste Karremans in Zagreb een persconferentie. Zij leggen daar ieder een verklaring af over de val van Srebrenica. De verklaring van overste Karremans doet naderhand het meeste stof opwaaien. Vooral zijn opmerking dat hij geen onderscheid wil maken tussen de Moslims en de Serviërs, omdat er in deze oorlog nu eenmaal geen *good guys* en *bad guys* te onderscheiden zijn, zorgt voor commotie. Verder prijst hij de strategische kwaliteiten van generaal Mladic, wat in de media ook niet onopgemerkt blijft. De drie belangrijkste thema's in de bulletins zijn de persconferentie in Zagreb, ontwikkelingen rond de snelle reactiemacht en de situatie in Bosnië, met name in de enclave Bihac.

Box 7.11 'Srebrenica': de openingen in de nieuwsbulletins van 23 juli 1995

	<i>Opening</i>	<i>Onderwerpen</i>
NOS-journaal	Nederlandse militairen waren getuige van oorlogsmisdaden; Snelle interventiemacht naar Sarajevo	Persconferentie Zagreb; Soldaten zagen misdaden; Snelle interventiemacht in Sarajevo; Gevechten tussen Serviërs en Fransen
RTL4-journaal	Geen genocide gepleegd in Srebrenica	Persconferentie Zagreb; Nederlanders ooggetuigen misdaden; Gevechten tussen Serviërs en Fransen in Sarajevo; Kroaten mengen zich in strijd Bihac

Persconferentie in Zagreb

Beide journaals beginnen met een uitgebreid verslag van de persconferentie in Zagreb, waar overste Karremans, generaal Couzy en minister Voorhoeve aan het woord komen. Volgens overste Karremans hebben zich in Srebrenica wel wreedheden voorgedaan, maar is er geen sprake van volkerenmoord. Hij zegt verder geen onderscheid te kunnen maken tussen de strijdende partijen. “Er is geen sprake van good guys en bad guys”, aldus Karremans. Volgens generaal Couzy hebben de Bosnische Serviërs zich in Potocari schuldig gemaakt aan oorlogsmisdaden. Zij zouden onder andere verantwoordelijk zijn voor moordpartijen. Over verkrachtingen kan de generaal echter niets zeggen. Overste Karremans komt verder aan het woord over de luchtaanvallen die uiteindelijk niet uitgevoerd zijn. De overste is van mening dat luchtaanvallen geen invloed meer gehad zouden hebben op het verloop van de gebeurtenissen. Hij herhaalt nogmaals nogmaals geen onderscheid te kunnen maken tussen de verschillende partijen.

In een interview met het *NOS-journaal* toont minister Voorhoeve zich kritisch over de VN. Volgens de minister hebben de VN nooit de middelen ter beschikking gesteld om de enclave daadwerkelijk te kunnen beschermen. Daarmee hebben de VN een eerder gedane plechtige belofte gebroken. De val van Srebrenica, aldus de minister, is te wijten aan de politiek van de VN. Ook het *RTL4-journaal* bevat een interview met minister Voorhoeve. Hij zegt dat de Bosnische Serviërs zich in Srebrenica hebben schuldig gemaakt aan etnische zuiveringen, verkrachtingen, moordpartijen en genocide. Volgens het journaal heeft premier Kok dit nog eens bevestigd. Beide politici twijfelen over de verdere deelname van Nederland aan de vredesmacht, aldus het *RTL4-journaal*.

In het *NOS-journaal* is de teneur op dit punt geheel anders. Daar zegt premier Kok in een interview dat de val van Srebrenica niet mag leiden tot de terugtrekking van de Nederlandse troepen uit Bosnië. Nederland blijft voorstander van deelname aan de VN-missie, aldus de premier. Hij laat blijken dat een militaire interventie niet zijn voorkeur heeft. Naast de premier en minister Voorhoeve is ook Kroonprins Willem-Alexander aanwezig in Zagreb om de Nederlandse soldaten te verwelkomen. De Kroonprins spreekt voor de camera van het *NOS-journaal* zijn waardering uit voor het optreden van Dutchbat. Daarnaast praat de prins met de Nederlandse soldaten.

Op hun beurt vertellen Dutchbatters in verschillende vraaggesprekken dat de Bosnische Serviërs misdaden hebben begaan tijdens de inname van Srebrenica en dat zij daarvan getuige zijn geweest. De militairen spreken over verschillende moordpartijen. In het *RTL4-journaal* is het beeld totaal anders. Daarin wordt gesteld dat Dutchbatters ontkennen dat de Bosnische Serviërs wreedheden hebben gepleegd en tonen Dutchbatters meer sympathie voor de Bosnische Serviërs dan voor de Bosnische Moslims. Volgens Nederlandse blauwhelmen die voor de camera hun verhaal doen hebben de Serviërs zich correct gedragen tegenover de Nederlandse soldaten, terwijl de Moslims zich in de afgelopen maanden meerdere malen tegen de Nederlanders keerden. Verder zeggen de Dutchbatters geleden te hebben onder de gebeurtenissen. Zij konden niets doen voor de Moslims in de enclave behalve hun leed zoveel mogelijk verzachten.

De snelle reactiemacht

De snelle reactiemacht in Sarajevo begint op sterkte te komen. Engelse en Franse soldaten arriveren in de Bosnische hoofdstad, zoals beelden in het *NOS-journaal* laten zien. Franse blauwhelmen raken in Sarajevo in gevecht met Bosnische Serviërs nadat deze de Franse VN'ers beschoten hebben. President Chirac pleit voor de camera's opnieuw fel voor krachtig optreden tegen de Bosnische Serviërs. Een VN-woordvoerder verklaart dat zowel de Fransen als de Britten bezig zijn een troepenmacht rond Sarajevo op te bouwen. Die troepenmacht moet een verdere escalatie van het conflict voorkomen, maar volgens VN-militairen is de kans op succes klein. Franse en Britse vertegenwoordigers uiten zich wat minder pessimistisch. Zij gaan er van uit dat de voortdurende oorlog dwingt tot deze maatregelen. Een militaire interventie zal de Bosnisch-Servische agressie in het gebied moeten stoppen.

Situatie in Bosnië: Bihac

Het *RTL4-journaal* bericht dat het oorlogsgeweld in de enclave Bihac onverminderd aanhoudt. De Kroatische Serviërs vechten daar aan de zijde van de Serviërs tegen het Bosnische regeringsleger, dat op haar beurt weer steun krijgt van de Kroaten. De grote verliezers van de oorlog zijn ook hier de burgers, die weer massaal op de vlucht geslagen zijn voor het geweld.

7.5 Dutchbat terug in Nederland: de berichtgeving van 24 tot en met 29 juli

Maandag 24 juli keren de Nederlandse blauwhelmen terug in Nederland. In de journaals is dat veruit het belangrijkste nieuws. De dagbladen komen uiteraard pas de volgende dag met berichten over de terugkeer, maandag 24 juli staat het nieuws in de dagbladen nog geheel in het teken van de persconferentie in Zagreb. De uitspraken van overste Karremans en de vraag wat zich nu precies heeft afgespeeld bij de val van Srebrenica, zijn ook in de journaals een telkens terugkerend thema. De journaals richten zich niet alleen op de vraag of Mladic en de zijnen zich schuldig hebben gemaakt aan (oorlogs)misdaden, maar ook en vooral op de rol die Dutchbat en overste Karremans hebben gespeeld. In hoeverre hebben zij 'meegeholpen' bij de deportatie van de burgerbevolking van Srebrenica. Deze vraag wordt nog pregnanter gesteld als in de media berichten blijven verschijnen als zouden Nederlandse soldaten meer sympathie hebben voor de Bosnische Serviërs dan voor de Moslims. Naast de rol van Dutchbat, blijft de situatie rond de enclaves Bihac, Sarajevo, Zepa en Gorazde voor het nodige nieuws zorgen.

Beide nieuwsbulletins besteden in deze week duidelijk minder aandacht aan de gebeurtenissen in Bosnië: in totaal precies anderhalf uur tegen twee uur en drie kwartier in de voorafgaande week. Gerekend in tijd en gerekend in uitspraken neemt het NOS-journaal bijna zestig procent van het totaal voor haar rekening.

Tabel 7.4 De berichtgeving over de val van Srebrenica en de terugkeer van Dutchbat in de nieuwsbulletins, uitgesplitst naar dag en omroep

	<i>NOS-journaal</i>		<i>RTL4-journaal</i>		<i>Totaal</i>	
	<i>Tijd*</i>	<i>N**</i>	<i>Tijd</i>	<i>N.</i>	<i>Tijd</i>	<i>N.</i>
24 juli 1995	11:27	91	8:35	54	20:02	145
25 juli 1995	8:37	99	10:06	84	18:43	183
26 juli 1995	9:21	85	4:35	40	13:56	125
27 juli 1995	10:58	85	6:30	53	17:28	138
28 juli 1995	4:11	38	2:24	16	6:35	54
29 juli 1995	9:16	81	4:30	80	13:46	161
Totaal	53:50	479	36:10	327	1:30:00	806

* in minuten en seconden

** aantal uitspraken

De berichtgeving op maandag 24 juli 1995

Beide journaals openen met de thuiskomst van de Nederlandse blauwhelmen. De volgende ochtend opent *De Telegraaf* eveneens met de thuiskomst, *de Volkskrant* en *Trouw* kiezen voor de situatie in Bosnië zelf. Dat onderwerp komt in de beide bulletins zijdelings aan de orde in het kader van politiek reacties uit de internationale gemeenschap. Met name het *NOS-journaal* besteedt hier aandacht aan. Het *RTL4-journaal* heeft meer oog voor de opbouw van

de snelle reactiemacht rond Sarajevo. In dat kader komen Nederlandse mariniers aan het woord die deel moeten gaan uitmaken van deze eenheid.

Box 7.12 'Srebrenica': de openingen in de nieuwsbulletins van 24 juli 1995

	<i>Opening</i>	<i>Onderwerpen</i>
NOS-journaal	Dutchbat terug in Nederland	Dutchbat in Nederland; Kwestie Karremans; Luchtaanvallen op Pale; Antwoord internationale gemeenschap; Situatie in Sarajevo
RTL4-journaal	Ontvangst Nederlanders; Oorlog in Bihac gaat door	Dutchbat in Nederland; Situatie Bihac; Snelle reactiemacht in Sarajevo

Thuiskomst Nederlandse blauwhelmen

Op vliegveld Soesterberg worden de Dutchbatters opgewacht door duizenden familieleden. De de enclave hebben ze niet kunnen beschermen, meldt het *NOS-journaal*, toch konden ze aan hun aftocht beginnen. Beide journaals laten familieleden aan het woord die zeggen blij te zijn dat de Dutchbatters weer thuis zijn. Ook over de persconferentie vlak voor het vertrek van Dutchbat uit Zagreb berichten beide journaals. Generaal Janvier heeft daar nog lovende woorden gesproken over het optreden van Dutchbat. Minister Voorhoeve heeft bij die gelegenheid gezegd trots te zijn op het werk van de soldaten die zich in moeilijke omstandigheden hebben ingezet om het lijden van de burgers zoveel mogelijk te verzachten. En generaal Couzy heeft er op gewezen dat de soldaten een zware tijd achter de rug hebben. Niet alleen het leger, ook de familieleden van de Dutchbatters moeten daar rekening mee houden. Ze hebben vreselijke dingen gezien en zullen dat meenemen naar huis. De soldaten zelf onderschrijven Couzy's woorden en laten verder weten weinig meer te zien in een verdere deelname van Nederlandse troepen. Een woordvoerder van de krijgsmacht verklaart het hele idee van veilige gebieden waardeloos te vinden.

Vervolgens gaat het *NOS-journaal* in op de uitspraak van overste Karremans over de militaire kwaliteiten van generaal Mladic. Generaal Couzy distantieert zich van de uitspraken van overste Karremans. Het *NOS-journaal* voegt er aan toe dat Mladic een oorlogsmisdadiger is die is aangeklaagd door het Joegoslavië tribunaal. Het journaal vervolgt met een analyse van de persconferentie. Professor Kalfshoven, een deskundige op het terrein van mensenrechten, vindt dat Voorhoeve Karremans had moeten 'beschermen' tegen zichzelf en hem die uitspraken niet had mogen laten doen. Mladic is een oorlogsmisdadiger en Voorhoeve is verantwoordelijk voor de lovende woorden van Karremans, zegt Kalfshoven. Ze hadden niet uitgesproken mogen worden.

De VN-afgezant voor de mensenrechten in Bosnië, de Poolse ex-premier Mazowiecki, maakt een rapport openbaar waaruit blijkt dat er wreedheden zijn begaan tijdens de inname van Srebrenica. In het *NOS-journaal* kwalificeert hij het optreden van de Bosnische Serviërs als barbaars.

Politieke reacties uit de internationale gemeenschap

Inmiddels zijn de VS, Engeland en Frankrijk het erover eens dat de ontstane situatie in Bosnië vraagt om een daadkrachtig optreden in de vorm van luchtaanvallen, aldus het *NOS-journaal*. In het veilige gebied Bihac houden de hevige gevechten aan, Kroatische Serviërs en Serviërs belagen samen de stad. De dreiging in Bihac en de val van Srebrenica brengen de internationale gemeenschap er toe een militaire interventie in enigerlei vorm serieus te overwegen. Op Pale, het politieke centrum van de Bosnische Serviërs is inmiddels een luchtaanval uitgevoerd, maar niemand weet wie voor die aanval verantwoordelijk is. Frankrijk ontkent dat het om een wraakactie voor het beschieten van Franse VN-blauwhelmen zou gaan en wijst iedere verantwoordelijkheid af. De snelle interventiemacht in Sarajevo moet zorgen voor de bescherming van de stad alsmede voor de veilige doortocht van de hulpkonvoeien in het gebied. De Britten verklaren terug te zullen schieten ingeval de Bosnische Serviërs het vuur op hen openen. De Nederlandse mariniers die in Bosnië aanwezig zijn, zullen zich aansluiten bij de Britse eenheden met wie zij al meerdere malen hebben geoefend. De snelle interventiemacht kent echter nog grote problemen. Met name de Bosnische regering werkt het inzetten van de eenheid tegen.

In het *RTL4-journaal* zeggen mariniers zelf uiterst gemotiveerd te zijn om deel te nemen aan de operatie, maar gedemotiveerd te raken door de constante tegenwerking van de betrokken partijen. De Russische minister van Buitenlandse Zaken Kozyrev doet een verwoede poging om het diplomatieke overleg weer op gang te brengen. Hij overlegt in Belgrado met president Milosevic, maar de kans dat dit overleg kan bijdragen aan het beëindigen van de oorlog is niet groot, aldus het *RTL4-journaal*.

In Bihac zijn Kroatische Serviërs samen met Serviërs en aanhangers van Abdic, een regionale Moslimleider die rebelleert tegen Izetbegovic, in gevecht met Bosnische regeringsleger. Dat krijgt op haar beurt weer steun van de Kroaten, bericht het *RTL4-journaal*.

De berichtgeving op dinsdag 25 juli 1995

Dinsdag 25 juli is de enige dag in de hele maand waarop het *RTL4-journaal* meer tijd besteedt aan 'Bosnië' dan het *NOS-journaal*. Het nieuwsbulletin van *RTL4* kiest als opening voor de val van Zepa, het *NOS-journaal* richt zich zeer sterk op de aanklachten van het Joegoslavië tribunaal tegen zowel Karadzic als Mladic.

Box 7.12 'Srebrenica': openingen in de nieuwsbulletins van 25 juli 1995

	<i>Opening</i>	<i>Onderwerpen</i>
NOS-journaal	Tribunaal klaagt Karadzic en Mladic aan	Aanklacht tribunaal; Kwestie Karremans; Vluchtelingen Tuzla
RTL4-journaal	Bosnische Serviërs nemen Zepa in; Oorlogstribunaal klaagt Karadzic en Mladic aan; Senaat VS bespreekt opheffing wapenembargo	Val van Zepa; Aanklacht tribunaal; Politieke reacties uit internationale gemeenschap

Vergelijken we het nieuws met de dagbladen van de volgende dag, dan zien we dat alleen *NRC Handelsblad* op de voorpagina melding maakt van de aanklacht tegen Karadzic en Mladic. De overige kranten besteden in hun binnenpagina's (ruim) aandacht aan dit nieuws.

Aanklacht tegen Karadzic en Mladic

Een woordvoerder van het tribunaal kondigt in het *NOS-journaal* aan dat zowel Karadzic als Mladic aangeklaagd zullen worden voor genocide. Zij hebben zich schuldig gemaakt aan volkerenmoord, mensenrechten geschonden en aangezet tot moordpartijen, terrorisme, gijzeling, deportatie en overige wreedheden. Verder hebben zij agressie getoond tegen de VN-militairen in Bosnië. De opdracht van het tribunaal, aldus de woordvoerder, is het opsporen, vervolgen en berechten van oorlogsmisdadigers, de aanklacht tegen Karadzic en Mladic is onderdeel van deze opdracht. Voor mogelijke wraakacties van de Bosnische Serviërs is het tribunaal niet bang. De kans dat Karadzic en Mladic ooit zullen worden berecht is klein, zo blijkt uit een reportage in het *RTL4-journaal*. Advocaat Wladimiroff noemt het tribunaal daarin illegaal en professor Kalshoven schat de kans op berechting niet hoog in.

De uitspraken van overste Karremans

Het *NOS-journaal* staat opnieuw stil bij de uitspraken van overste Karremans over generaal Mladic. Zowel minister Voorhoeve als de Nederlandse Officieren Vereniging distantiëren zich van deze uitspraken. De officierenvereniging maar ook het CDA en D66 vinden dat minister Voorhoeve verantwoordelijk is voor de uitspraken van de overste. De minister had Karremans tegen zichzelf moeten beschermen en moeten voorkomen dat hij dergelijke uitspraken zou doen. De Nederlandse Officieren Vereniging betuigt voor de camera steun aan Karremans, een woordvoerder zegt hem niets te verwijten.

Situatie in Bosnië

Het *RTL4-journaal* opent met de val Zepa. De Bosnische Serviërs hebben de stad ingenomen en duizenden burgers zijn op de vlucht geslagen. De Bosnische minister van Buitenlandse Zaken, Silajdzic, roept in een interview de VN op in te grijpen en een eind te maken aan het geweld van de Bosnische Serviërs. In Srebrenica hebben zij bewezen waartoe ze in staat: scheiding van mannen en vrouwen en moordpartijen onder de mannen. De val van Zepa zal alleen maar nog meer vluchtelingen naar Tuzla doen trekken. Een hulpverlener van de UNHCR zegt dat de situatie daar al moeilijk genoeg is voor de talloze vluchtelingen.

Ook het *NOS-journaal* meldt de val van Zepa. In dit bulletin roept de Bosnische minister van Buitenlandse Zaken, Silajdzic, de VN op om de burgers uit het gebied te evacueren. De Bosnische Serviërs zullen de burgers deporteren, zij zullen moorden en verkrachten wanneer de VN niet optreedt, aldus Silajdzic. In Tuzla wordt de toestand steeds moeilijker, aldus een hulpverlener van de UNHCR. Als Zepa valt zal het er niet makkelijker op worden, opnieuw zal een grote stroom vluchtelingen richting Tuzla trekken. In Bihac, aldus het *NOS-journaal*, zijn de gevechten tussen Kroatische Serviërs en het Bosnische regeringsleger, gesteund door de Kroaten, nog volop gaande.

Politieke reacties uit de internationale gemeenschap

Binnen de internationale gemeenschap wordt de roep steeds luider om in ieder geval Gorazde afdoende te beschermen met behulp van luchtaanvallen. Het *RTL4-journaal* besteedt relatief veel aandacht aan dit punt. Het belangrijkste probleem ligt in de 'dubbele sleutel', zo stelt het journaal. De NAVO, bij monde van secretaris-generaal Claes, en de VN-generaals ter plekke zijn tegen het handhaven van de dubbele sleutel, die inhoudt dat voor luchtaanvallen ieder keer weer de toestemming van VN-afgezant Akashi vereist is. De VS zijn al langer voorstander van luchtaanvallen ter verdediging van Gorazde, de Europese landen zijn terughoudend uit vrees voor de veiligheid van hun grondtroepen, Rusland is fel tegen luchtaanvallen op Bosnisch-Servische stellingen. In de VS is het debat over de opheffing van het wapenembargo nog steeds in volle gang. Een voorstander stelt dat de VS de etnische zuiveringen tegen moeten gaan en de Moslims de kans moeten geven zichzelf te verdedigen. De consequenties van het opheffen van het wapenembargo zijn echter groot, legt het *RTL4-journaal* uit. Opheffing betekent het einde van de VN-vredesmacht. Algehele terugtrekking van de VN-troepen zou tot gevolg hebben dat de VS betrokken raken in de oorlog: de VS hebben in een eerdere fase toegezegd 25.000 man beschikbaar te stellen om de terugtrekking veilig te laten verlopen. President Clinton wil koste wat kost vermijden dat de VS betrokken raken in de Bosnische oorlog.

Ook het *NOS-journaal* besteedt aandacht aan deze politieke discussie binnen de internationale gemeenschap. Verder bericht dit nieuwsbulletin over de onderhandelingen tussen Kozyrev en Milosevic in Belgrado. De Russische minister van Buitenlandse Zaken verklaart voor de camera dat de VN af moeten zien van het gebruik van geweld en zich moeten richten op *peacekeeping*.

DE BERICHTGEVING OP WOENSDAG 26 JULI 1995

In beide bulletins staat de val van Zepa centraal. Direct hiermee verbonden is het nieuws over de situatie van de vluchtelingen en de reactie van de internationale gemeenschap op de gebeurtenissen. De VN-vredesmacht lijkt niet meer in staat om de enclaves te verdedigen,

luchtaanvallen lijken steeds dichterbij te komen ook al is het probleem van de dubbele sleutel nog niet opgelost.

Box 7.13 'Srebrenica': openingen in de nieuwsbulletins van 26 juli 1995

	<i>Opening</i>	<i>Onderwerpen</i>
NOS	Evacuatie in Zepa in volle gang; voor mannen wordt gevreesd	Situatie Zepa; Onmacht internationale gemeenschap; Situatie Bihac; Nederlandse soldaten
RTL4	Etnische zuivering in Zepa; Navo wil luchtaanvallen uitvoeren; Dutchbat blijft aanwezig	Situatie Zepa; Vluchtelingen in Tuzla; Reactie internationale gemeenschap (Navo wil luchtaanvallen)

De dagbladen leggen de volgende ochtend andere accenten. Niet de val van Zepa is het belangrijkste nieuws, maar de motie van de Amerikaanse Senaat om het wapenembargo op te heffen en de discussie over de 'dubbele sleutel'.

Val van Zepa

Beide nieuwsbulletins openen met de val van de enclave Zepa, maar de bewoordingen lopen opmerkelijk uiteen. Het *RTL4-journaal* spreekt van een volledige etnische zuivering van de enclave, het *NOS-journaal* over de volledige evacuatie van de burgerbevolking uit het gebied. In Bosnië anno 1995 is dat een wereld van verschil. Het *NOS-journaal* legt een relatie met de gebeurtenissen in Srebrenica. Srebrenica, zo redeneert de redactie, heeft scheiding van mannen en vrouwen, verkrachtingen en andere wreedheden laten zien en juist om een herhaling daarvan te voorkomen proberen de blauwhelmen om in Zepa de vluchtelingen zoveel mogelijk te begeleiden naar een veilige plaats. Een woordvoerder van de VN-vluchtelingen organisatie UNHCR schildert de moeilijke situatie waarin de vluchtelingen zich bevinden. In het *RTL4-journaal* zegt een woordvoerder van de VN dat bij evacuatie van de burgers uit Zepa geen wreedheden plaatsvinden, in tegenstelling tot wat in Srebrenica is voorgevallen. Beide journaals gaan vervolgens in op de uitbreiding van de troepenmacht die nodig is om een herhaling van 'Srebrenica' te voorkomen. Generaal Mladic en VN-generaal Smith, onderhandelen over de voorwaarden waaronder de burgerbevolking van Zepa geëvacueerd zal worden.

Bihac

In het veilige gebied Bihac is de toestand onveranderd. Een woordvoerder van de UNHCR zegt voor de camera van het *NOS-journaal* dat de gevechten aanhouden en dat de situatie voor de burgerbevolking kritiek begint te worden. De Bosnische Serviërs beschieten de stad constant, Kroatische Serviërs hebben aangekondigd hun Bosnische kameraden te zullen helpen. Zij worden gesteund door de Moslimleider Abdic, zodat het Bosnische regeringsleger op drie fronten in gevecht is. Dat leger krijgt weer steun van Kroatië. Dat land ziet Bihac liever niet in handen van de Bosnische Serviërs vallen. Het *RTL4-journaal* bericht overigens slechts heel kort over deze nogal complexe situatie. Het *NOS-journaal* meldt dat de situatie rond Bihac ernstig is en dat de VN-blauwhelmen niet in staat zijn het veilige gebied te beschermen. Een VN-militair bevestigt dit: wat de VN-vredesmacht rest is zich inzetten voor de burgerbevolking.

In Zepa kan de VN-vredesmacht evenals als in Srebrenica weinig tot niets doen tegen het scheiden van de burgers in mannen en vrouwen/kinderen. Ook hier is humanitaire hulp verlenen aan de burgerbevolking het enige wat overblijft. De VN-blauwhelmen trachten waar mogelijk controle te houden op het verloop van de evacuatie van de burgers en zo het schenden van de mensenrechten te voorkomen.

Nederlandse soldaten

Het *NOS-journaal* heeft een item over teruggekeerde Nederlandse soldaten die kampen met problemen na alles wat zij hebben meegemaakt. In die reportage komt ook de tegenwerking die de Nederlanders hebben ondervonden van de kant van het Bosnische regeringsleger aan de orde.

Politieke reacties uit de internationale gemeenschap

Het *RTL4-journaal* meldt dat de NAVO bij monde van secretaris-generaal Claes een krachtig optreden in Bosnië bepleit heeft. Om de enclave Gorazde te beschermen, zijn luchtaanvallen geboden, zo verklaart hij. Wanneer de Bosnische Serviërs de enclave aanvallen, dient de NAVO direct te antwoorden met ferme luchtaanvallen. De 'dubbele sleutel' moet worden afgeschaft, de militair verantwoordelijken ter plekke moeten kunnen beslissen over luchtaanvallen. De secretaris-generaal van de VN, Boutros Ghali en zijn speciale afgezant in Bosnië, Akashi, hebben de nodige aarzelingen bij het voorstel de dubbele sleutel af te schaffen, aldus het journaal.

DE BERICHTGEVING OP DONDERDAG 27 JULI 1995

Beide nieuwsbulletin openen met het bericht dat minister Voorhoeve overste Karremans in bescherming heeft genomen. Verder berichten de journaals over de situatie in Bosnië, met name over de strijd rond Bihac. Het vertrek van de VN-rapporteur voor de mensenrechten in Bosnië, de Pool Mazowiecki, is in beide journaals niet meer dan een korte mededeling.

BOX 7.15 'SREBRENICA': OPENINGEN IN NIEUWSBULLETINS VAN 27 JULI 1995

	<i>Opening</i>	<i>Onderwerpen</i>
NOS-journaal	Voorhoeve steunt Karremans; Kroaten mengen zich in oorlog	Kwestie Karremans; Situatie Bihac en Zepa; Mazowiecki legt functie neer; Discussie wapenembargo; Politieke oplossing
RTL4-journaal	Voorhoeve achter Karremans; Oorlog in Bosnië gaat door	Kwestie Karremans; Situatie Bihac en Zepa; Discussie wapenembargo

Karremans

Beide journaals zenden een interview met minister Voorhoeve uit. De minister zegt daarin achter overste Karremans te staan. Voorhoeve vindt dat Karremans en zijn mannen in Srebrenica goed werk hebben verricht, van collaboratie met Mladic en zijn manschappen is geen sprake geweest. Over Karremans lovende woorden voor de militaire kwaliteiten van Mladic - waar de minister zich van gedistantieerd heeft - zegt Voorhoeve nu dat Karremans in een moeilijke positie zat, al waren de woorden niet gelukkig gekozen. Maar Karremans onderhandelde met Mladic, hij heeft pertinent niet meegewerkt aan deportatie of scheiding van de burgers. De Nederlandse blauwhelmen konden niets inbrengen tegen de Bosnische Serviërs en hebben naar vermogen gewerkt om het leed van de burgers te verlichten. De bescherming van de veilige gebieden, zoals beloofd door de VN was onvoldoende, aldus Voorhoeve, en dat heeft geleid tot de etnische zuivering van het gebied.

Bihac en Zepa

De strijd rond het veilige gebied Bihac duurt onverminderd voort. Kroatische Serviërs mengen zich inmiddels ook in de de gevechten. En ook in Bihac komt een enorme vluchtelingenstroom op gang. De Bosnische regering laat weten dat de humanitaire toestand voor de burgers dramatisch is. De Kroaten steunen het Bosnische regeringsleger in Bihac om hun grondgebied in de Krajina te behouden. Beide journaals berichten hierover. Dat geldt ook voor de situatie rond Zepa. Beide bulletins tonen beelden van de evacuatie van burgers. Volgens de VN blijven wandaden van de Bosnische Serviërs hier achterwege. Vluchtelingen spreken deze verklaring overigens tegen. Generaal Mladic verklaart zich in te zetten voor het lot van de Moslimburgers en geen kwaad in de zin te hebben. Een rapport van de VN-rapporteur voor de mensenrechten, de Poolse ex-premier Mazowiecki, laat een heel ander geluid horen. De Bosnische Serviërs worden hierin verantwoordelijk gesteld voor misdaden begaan bij de verovering van de enclave. Mazowiecki zegt voor de camera dat zowel in Srebrenica als in Zepa de mensenrechten geschonden zijn. De val van Srebrenica en Zepa is de schuld van de VN, aldus Mazowiecki. De VN hebben hun belofte om de gebieden te beschermen geschonden. Voor Mazowiecki vormen de gebeurtenissen aanleiding om zijn functie neer te leggen.

OPHEFFEN WAPENEMBARGO

Het *NOS-journaal* besteedt tenslotte aandacht aan de discussie rond het opheffen van het wapenembargo. De Amerikaanse Senaat heeft zich daarvoor uitgesproken. NAVO secretaris-generaal Claes zegt dat opheffen van het wapenembargo weinig zal veranderen in Bosnië. Hij verwacht dat opheffing van het wapenembargo escalatie van de oorlog niet kan voorkomen en slechts tot meer geweld zal leiden. Ook president Clinton is tegen het opheffen van het wapenembargo. Hij zegt voor de camera dat de VN zich moeten inzetten voor de burgers van Bosnië door over te gaan tot militair ingrijpen. Rusland is tegen iedere vorm van militair ingrijpen in Bosnië en kiest voor een diplomatieke oplossing. De Bosnische minister van Buitenlandse zaken Silajdzic spreekt zich uit voor het opheffen van het wapenembargo, zodat de Moslims zichzelf kunnen verdedigen. Opheffing zou de strijd van de Moslims in Bihac ten goede komen. De Russische president Jeltsin blijft zoeken naar een diplomatieke oplossing en probeert Belgrado over te halen om Bosnië officieel te erkennen.

Het *RTL4-journaal* stelt dat opheffing van het wapenembargo zal leiden tot terugtrekking van de VN-troepen. Het wapenembargo wordt sowieso geschonden door het Westen, meldt het journaal. Verdere opheffing zal met name het Bosnische regeringsleger ten goede komen.

DE BERICHTGEVING OP VRIJDAG 28 JULI 1995

Vrijdag 28 juli zenden beide journaals slechts een heel kort item uit over de situatie in Bosnië. Het *NOS-journaal* besteedt iets minder dan vijf minuten aan Bosnië, het *RTL4-journaal* ruim twee minuten. De belangrijkste onderwerpen blijven ongewijzigd: de situatie in Bosnië en politieke reacties uit de internationale gemeenschap.

SITUATIE IN BOSNIË

Rond de veilige gebieden Bihac en Sarajevo blijft de toestand onveranderd, aldus de journaals. In Bihac blijft de situatie even onoverzichtelijk als eerder geschetst en zijn verschillende partijen op verschillende fronten met elkaar in gevecht. De VN en de NAVO laten beide blijken niet bereid zijn hier in te grijpen. Het *NOS-journaal* meldt dat de Franse VN-opperbevelhebber Janvier gezegd heeft dat een gezamenlijke aanpak nodig is om het

geweld te stoppen. Het huidige mandaat van de VN is niet toereikend, aldus Janvier. Het *RTL4-journaal* meldt dat Janvier heeft verklaard dat van een interventie in Bihac geen sprake kan zijn. De VN zijn niet in staat het gebied te verdedigen.

Politieke reacties uit de internationale gemeenschap

In het *NOS-journaal* noemt president Clinton geruchten als zouden de VS het wapenembargo tegen Bosnië schenden, ongegrond. Hij overlegt met president Jeltsin over een mogelijke oplossing. De twee presidenten zijn het er over eens dat de internationale gemeenschap tot taak heeft om de agressie van de Bosnische Serviërs te stoppen.

DE BERICHTGEVING OP ZATERDAG 29 JULI 1995

De bulletins van zaterdag 29 juli bevatten voornamelijk nieuws over de oploeiende strijd in Centraal Bosnië. Kroatische troepen hebben zich daar in de strijd gemengd. Verder berichten de journaals opnieuw over misdaden van de Bosnische Serviërs bij de inname van de enclave Zepa. Het *NOS-journaal* besteedt ook aandacht aan een oproep van de Veiligheidsraad aan de Bosnische Serviërs om te stoppen met het geweld tegen de burgerbevolking. In een enkel zinnetje meldt het *NOS-journaal* dat het ontwikkelen van een fotorolletje van een Dutchbatter is mislukt.

Situatie Centraal-Bosnië

Het *RTL4-journaal* bericht dat in Centraal Bosnië de Kroatische troepen de Bosnische Serviërs terugdringen. Verder nemen de Kroaten ook de hoofdstad van de opstandige provincie Krajina onder vuur. Dit laatste is voor het stadsbestuur van Knin reden om maatregelen te nemen. Een woordvoerder van het bestuur meldt dat overwogen wordt om de bevolking te evacueren. Beide journaals melden dat door de aanhoudende strijd al duizenden Bosnische Serviërs op de vlucht zijn geslagen. De VN zijn bezorgd over de inmenging van Kroatië. De Kroatische opmars zou volgens een woordvoerder van de VN kunnen leiden tot represailles tegen burgers. Daarom blijven de VN streven naar een diplomatieke oplossing. In Bihac lijkt de strijd iets te verminderen al is er nog wel sprake van aanvallen op omliggende dorpen. De Bosnische minister van Buitenlandse Zaken Silajdzic zegt voor de camera's van het *RTL4-journaal* dat de VN de Bosnische Moslims in de steek gelaten hebben. Als men naar de VN had geluisterd, zou iedereen al dood zijn geweest, aldus de minister. De VN moeten nu Bihac beschermen door middel van luchtaanvallen. In de stad hebben inmiddels duizenden Moslims hun toevlucht gezocht.

ZEPA

Volgens VN-militairen houden de Bosnische Serviërs huis in Zepa. Zij plunderen, branden huizen plat en zouden een Moslimleider hebben vermoord uit woede over de trage voortgang van de evacuatie zoals die de afgelopen dagen zou zijn overeengekomen. Duizenden Moslims uit Zepa zijn op de vlucht geslagen en in de bergen rondom Zepa houden zich nog duizenden Moslims schuil, zo deelt een woordvoerder van de VN mee. Zij durven de bergen niet uit te komen, uit angst voor de gevolgen. De Bosnische Serviërs, onder leiding van generaal Mladic zetten hun plunderingen en moordpartijen voort. De onderhandelende leiders van de Moslims zijn uit angst ermee akkoord gegaan dat alle mannen en jongens die kunnen vechten gescheiden worden van de vrouwen en kinderen. Ruim 5000 burgers zijn tot nu toe gedeporteerd. De Bosnische Serviërs halen alle mannen die toch in de bussen hebben kunnen komen, er weer uit. Dit ondanks aanhoudende kritiek van de VN op de gang van zaken.

De Veiligheidsraad, zo bericht het *NOS-journaal*, spreekt uit dat de Bosnische Serviërs de oorlog en het geweld rond Gorazde dienen te stoppen. Indien zij doorgaan zullen luchtaanvallen volgen. Major en Chirac zijn het eens geworden over deelname aan de troepenmacht almede over een gezamenlijke inzet om een diplomatieke oplossing van het conflict te bereiken.

Het *NOS journaal* besluit de uitzending met enkele zinnen over een fotorolletje. Het ontwikkelen daarvan is mislukt. Het rolletje zou opnamen bevatten die als bewijsmateriaal voor oorlogsmisdaden van Bosnische Serviërs zouden kunnen dienen.